

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ
BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN KUHLTHAU MODELİ'NE GÖRE
BİLGİ ARAMA DAVRANIŞLARI: ETNOGRAFİK BİR
İNCELEME

Yusuf İLHAN
2501101351

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Hülya Dilek-Kayaoglu

İstanbul
2014

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı : Yusuf İLHAN

Numarası : 2501101351

Anabilim/Bilim Dalı: Bilgi ve Belge Yön. Anabilim Dalı

Danışman Öğretim Üyesi: Prof. Dr. Hülya
Dilek KAYAOĞLU

Tez Savunma Tarihi : 30.12.2014

Tez Savunma Saati : 11:00

Tez Başlığı : “ İstanbul Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Öğrencilerinin Kuhlthau Modeli’ne Göre Bilgi Arama Davranışları: Etnografik Bir İnceleme”

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği’nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜ’NE** OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞUNA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Prof. Dr. Nihal SOMER		Kabul
2- Prof. Dr. Hasan Sacit KESEROĞLU		Kabul
3- Prof. Dr. Hülya Dilek KAYAOĞLU		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Prof. Dr. Tuba ÇAVDAR		
2- Doç. Dr. Ümit KONYA		

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN KUHLTHAU MODELİ'NE GÖRE BİLGİ ARAMA DAVRANIŞLARI: ETNOGRAFİK BİR İNCELEME

Yusuf İLHAN

ÖZ

Bu tezin temel amacı, İstanbul Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü örgün öğretim 2. sınıf öğrencilerinin bilgi arama davranışlarını ve bu davranışların Kuhlthau Modeli ile tutarlılık gösterip göstermediğini incelemek olarak belirlenmiştir. Üniversite öğrencilerinin bilgi arama davranışlarını anlamak onların akademik yaşamlarını amaca yönelik geçirmeleri için önemlidir. Burada en büyük sorumluluk öğretim üyeleri ve kütüphanecilere düşmektedir. Öğrencilerin bilgi arama davranışlarını derinlemesine anlayıp onları uygun şekilde yönlendirmek bu iki meslek grubu için de önemlidir. Bu bağlamda üniversite öğrencilerinin bir araştırma ödevi sürecinde yaşadıkları duyguları, karşılaştıkları sorunları, tercih ettikleri bilgi sistemlerini ve diğer bilgi arama davranışlarını bilmek gereklidir. Bilgi arama davranışlarını inceleyen birçok model vardır; Kuhlthau'nun Bilgi Arama Süreci Modeli (BAS) öğrencilerin bilgi arama davranışlarını ve onların bir araştırma ödevi yapma sürecinde yaşadıklarını duygu, düşünce ve eylem yönüyle açıklayan bir modeldir. Kuhlthau'ya göre günümüzde bilgi yetersizliği sorunu yoktur, bu nedenle üzerinde durulması gereken temel konu kullanıcının bilgiye erişim sürecidir.

Yukarıda belirtilen amacı gerçekleştirmek üzere, nitel bir araştırma yöntemi olan etnografik yöntem kullanılmış; veriler katılımcı gözlem, görüşme ve anket yoluyla toplanmıştır. Araştırma 2014-2015 öğretim yılı Eylül-Aralık döneminde derslikte, ders dışı üniversite ortamında ve İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi'nde gerçekleştirilmiştir.

Elde edilen bulgulara göre öğrencilerin araştırma ödevi yaparken daha çok internet kaynaklarını daha sonra kütüphane kataloğunu kullandıkları, en çok dersin öğretim üyesinden ve arkadaşlarından yardım istedikleri, kütüphane hizmetlerini

kullanırken yardıma gereksinim duydukları ve bilgi arama davranışlarının Kuhlthau modeliyle genel olarak uygunluk gösterdiği anlaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Bilgi Davranışı, Bilgi Arama Davranışı, Kuhlthau Modeli, Etnografik Yöntem.

**ISTANBUL UNIVERSITY INFORMATION MANAGEMENT
DEPARTMENT STUDENTS' INFORMATION SEEKING BEHAVIOR
ACCORDING TO THE KUHALTHAU MODEL: AN ETHNOGRAPHIC
STUDY**

Yusuf İLHAN

ABSTRACT

The aim of this thesis is to investigate the information seeking behaviors of Istanbul University Information Management Department formal education 2nd degree class students and investigate their information seeking behavior especially emotional situation in the research process according to Kuhlthau Model. Understanding university students' information seeking behaviors is important for spending their academic life according to their aims. Here, the biggest responsibility falls to faculty members and librarians. Understanding of students' information seeking behavior deeply and guiding them appropriately are important for both occupational groups. In this context, it is necessary to know university students' emotions, the problems they encounter and information systems they prefer during a research paper process and know other information seeking behaviors. There are many models to examine information seeking behavior; Kuhlthau's Information Search Process Model (ISP) is a model which explains students' information seeking behaviors and experiences they have while doing a research paper in the aspect of emotion, thought and actions. To Kuhlthau, there is no problem of lack of information today, therefore the basic topic to which we should focus is the user's process of information retrieval.

To achieve the objectives stated above, ethnographic method which is a qualitative research method is used; the data is collected via participant observation, interview and questionnaire. The research takes places in the classroom, university after classroom and Istanbul University Central Library between September-December in 2014/2015.

According to the data collected, it is understood that while doing research paper students mostly use internet sources, then library catalogue, they want help mostly from faculty member and their friends, they need help while using library services and their information behaviors demonstrate compliance with Kuhlthau Model.

Keywords: Information Behavior, Information Seeking Behavior, Kuhlthau Model, Ethnographic Method.

ÖNSÖZ

Bu tezin temel amacı İstanbul Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü 2. Sınıf öğrencilerinin bilgi arama davranışlarını incelemek olarak belirlenmiştir. Bilgi gereksinimi ve bilgi arama davranışı üniversite öğrencilerinin akademik faaliyetlerinin önemli bir parçasıdır/parçası olmalıdır. Bu nedenle, öğrencilerin bilgi gereksinimini ve bilgi arama davranışlarını bilmek onların araştırma faaliyetlerini destekleyecek stratejiler ve uygulamalar geliştirmek için yaşamsal öneme sahiptir.

Bu konuyu seçmemdeki temel neden, bir İngilizce öğretmeni olarak Türkiye’de öğrencilere “araştırma alışkanlığı” kazandırmadaki zorlukları ortaokul düzeyinde bizzat yaşamış olmamdır. Öğrencilere daha üniversite eğitimi öncesinde bilgi okuryazarlığı kapsamında bu araştırma eğitiminin verilmesi; böyle bir kültürünün oluşturulması 21. Yüzyılın rekabetçi koşullarında kaçınılmazdır ve üniversite eğitiminin niteliğine de olumlu katkı sağlayacaktır.

Bu tez kapsamında bilgi arama davranışının kuramsal temelleri irdelenmiş ve İstanbul Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü 2. sınıf öğrencilerinin bilgi arama davranışlarının özellikleri ve bu davranışların Kuhlthau Modeli ile tutarlılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Bu incelemenin başlangıçta nicel bir araştırma tasarımı (örneğin anket) ile gerçekleştirilmesi düşünülmüş olsa da daha sonra alanımızda görece az kullanılan bir yöntem/yaklaşım olan etnografik yöntemle araştırılmasına karar verilmiştir. Bu tez bağlamında, etnografik araştırmanın özelliklerini ayrıntılarıyla incelemek benim için burada belirtilmesi gereken bir başka kazanım olmuştur. Ayrıca, bu çapta bir araştırmayı ilk kez yaptığım için özellikle yazım aşamasında zorlandığımı da burada ifade etmeliyim.

Üniversitede çalışma hayatıma başlamama karar vermemde büyük etkisi olan ve bu tezi yazma aşamasının her anında bana desteğini esirgemeyen, birikimi ve tecrübesi ile rehberlik yaparak bu süreci en iyi şekilde geçirmemi sağlayan, “akademisyen” kimliğini bütün yönleriyle temsil eden ve örnek olan sayın Prof. Dr. Hülya Dilek Kayaoğlu’na sonsuz teşekkür ederim.

Kastamonu Fen Edebiyat Fakültesi öğretim elemanı olmama karşın (ÖYP) Yüksek Lisan eğitimimi İÜ’de yapmama olanak veren Prof. Dr. Hasan Sacit Keseroğlu’na çok teşekkür ederim.

Özellikle tezimi bitirme aşamasında bana gerekli zaman desteğini sağlayan bölüm başkanımız Prof. Dr. Mehmet Canatar'a çok teşekkür ederim.

Her ihtiyaç duyduğumda desteğini esirgemeyen aynı odada görev yaptığım Dr. Süreyya Çankırı'ya teşekkür ederim.

Bölümümüz 2. sınıf öğrencilerine çalışmamda yer alarak gerekli anlayışı gösterdiklerinden dolayı her birine ayrı ayrı teşekkür ederim.

Son olarak, hayatımda desteklerini hep hissettiğim sevgili anneme ve babama ve canım eşime teşekkür ederim.

Yusuf İlhan

09.12.2014

İÇİNDEKİLER

Öz.....	III
Abstract.....	V
Önsöz.....	VII
İçindekiler.....	IX
Şekil, Tablo ve Grafiklerin Listesi.....	XIV
Kısaltmalar Listesi.....	XV
1. 1.BÖLÜM: GİRİŞ	
1.1. Araştırmanın Problemi.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı, Soruları ve Hipotezi.....	2
1.3. Yöntem.....	3
1.3.1. Bir Yöntem Olarak Etnografik Araştırma	5
1.3.1.1. Etik Sorunlar	12
1.3.1.1.1. Gizli ve Açık Araştırma	13
1.3.1.1.2. Katılımcıların Rızası	14
1.3.1.1.3. Araştırma Bilgilerini Paylaşma-Gizlilik.....	15
1.3.1.1.4. Güven.....	15
1.3.1.2. Başlıca Veri Toplama Teknikleri.....	16
1.3.1.2.1. Katılımcı Gözlem.....	16
1.3.1.2.1.1. Giriş	19
1.3.1.2.1.2. Dili Öğrenme	20
1.3.1.2.2. Görüşme	20
1.3.1.2.2.1. Sorular.....	22
1.3.1.2.2.2. Görüşmenin Yapısı.....	23
1.3.1.2.2.3. Görüşme Yapmak İçin Birkaç Öneri.....	24
1.3.1.3. Not Tutma	27
1.3.1.4. Veri Analizi.....	28
1.3.1.5. Alan Notlarının Yazıya Dökülmesi.....	28
1.4. Araştırmanın Düzeni	31
1.5. Kaynaklar.....	31

2. BÖLÜM: BİLGİ DAVRANIŞI ve KUHLTHAU MODELİ

2.1. Bilgi Davranışı: Temel Kavramlar, Tanımlar, Modeller ve	
Açıklamalar.....	33
2.1.1. Bilgi: Tanım.....	33
2.1.2. Bilgi Gereksinimi.....	34
2.1.3. Bilgi Davranışı.....	38
2.1.3.1. Tanım.....	38
2.1.3.2. Ana Hatlarıyla Bilgi Arama Davranışı Araştırmalarının	
Tarihçesi.....	41
2.1.3.2.1. Teknolojinin Bilgi Davranışı Üzerindeki	
Etkisi.....	43
2.1.4. Bilgi Arama Davranışı.....	47
2.1.4.1. Tanım.....	47
2.1.4.2. Özellikler.....	48
2.1.4.3. Bilgi Arama Davranışını Etkileyen Etmenler.....	49
2.1.4.4. Karşılaşılan Diğer Sorunlar.....	51
2.1.4.5. Bilgi Arama Davranışı ile Bilgi Gereksinimi	
İlişkisi.....	52
2.1.5. Bilgi Arama Davranışı Modelleri.....	54
2.1.5.1. Wilson Modeli (1981,1996)	56
2.1.5.2. Dervin Modeli.....	58
2.1.5.3. Ellis Modeli.....	60
2.1.5.4. Kuhlthau Modeli.....	61
2.1.5.5. Krikelas Modeli.....	61
2.1.6. Bilgi Tarama Davranışı: Tanım.....	62
2.1.7. Bilgi Kullanım Davranışı: Tanım.....	63
2.2. Kuhlthau Modeli.....	63
2.2.1. Modelin Önemi.....	63
2.2.2. Bilgi Arama Süreci Modeli (BAS) (Information Search Process)	64
2.2.3. BAS Modelinin Aşamaları.....	68
2.2.4. Belirsizlik Kavramı.....	70
2.2.5. Müdahale Alanı (Zone of Intervention)	73

3. BÖLÜM: İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ
BÖLÜMÜ 2. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN KUHTHAU MODELİNE GÖRE
BİLGİ ARAMA DAVRANIŞLARI: ETNOGRAFİK BİR İNCELEME

3.1. Amaç ve Araştırma Soruları.....	74
3.2. Yöntem.....	75
3.3. Bulgular.....	78
3.3.1. Katılımcı Gözlem Yoluyla Elde Edilen Bulgular	78
3.3.2. Görüşme Yoluyla Elde Edilen Bulgular.....	83
3.3.3. Anket Yoluyla Elde Edilen Bulgular.....	88
3.4. Genel Değerlendirme.....	91
SONUÇ.....	100
KAYNAKÇA.....	104
EKLER.....	115
Ek 1. Görüşme soruları.....	115
Ek 2. Anket Soruları.....	117

Şekil, Grafik ve Fotoğrafların Listesi

<u>Şekil no.</u>	<u>Şekil adı</u>	<u>Sayfa</u>
------------------	------------------	--------------

Şekil 1.	Bilgi Davranışının Etkilediği İnsan Sayısı	40
Şekil 2.	Wilson'un Birinci Modeli.....	57
Şekil 3.	Wilson'un İkinci Modeli	58
Şekil 4.	Dervin Anlamlandırma Modeli.....	59
Şekil 5.	Ellis Modeli.....	60
Şekil 6.	Krikelas'ın Modeli.....	62
Şekil 7.	Kuhlthau'nun Bilgi Arama Süreci Modeli	66

<u>Grafik no.</u>	<u>Grafik adı</u>	<u>Sayfa</u>
-------------------	-------------------	--------------

Grafik 1.	Kuhlthau'nun Bilgi Arama Süreci Modeli'ne İlişkin Duygular.....	90
-----------	---	----

<u>Fotoğraf no.</u>	<u>Fotoğraf adı</u>	<u>Sayfa</u>
---------------------	---------------------	--------------

Fotoğraf 1.	Öğrenciler Derste.....	83
Fotoğraf 2.	Öğrencilerin Amaç ve Hipotezlerine Örnek.....	93

Kısaltmalar Listesi

ISP	Information Search Process - Bilgi Arama Süreci
BAS	Bilgi Arama Süreci
İÜMK	İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi
Bkz./bkz.	Bakınız
OPAC	Online Public Access Catalog - Çevrimiçi Katalog

1. BÖLÜM: GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Problemi

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler bilgiye hızlı erişim olanağı sağlamıştır. Ancak, ‘istenilen, doğru bilgiye’ ulaşmak da zorlaşmaktadır. Çünkü ‘bilgi kirliliğinin’ az olduğu eski dönemlerde, insanlar aradığı bilgiye erişmede farklı zorluklar yaşıyordu. Bu zorlukları kıyaslarsak, önceden bilgi “çölde bir ağacı aramakken, şimdi büyük bir ormanda bir ağacı aramak” biçiminde düşünülebilir. Buna bağlı olarak, kullanıcı hangi bilgiye, nasıl ulaşacağı konusunda kendini günden güne ve gelişmelere bağlı olarak daha çok geliştirmek zorundadır. Kısaca, teknolojik gelişmeler insanların bilgiyi nasıl aradıklarını belirleyici etmen olmuştur. Bu nedenle kullanıcıların bilgi arama davranışlarını belirlemek için yapılan çalışmalara her zamankinden daha fazla gereksinim duyulmaktadır. Kullanıcıların bilgi arama davranışları göz önünde bulundurularak örgütlenen kütüphane hizmetleri onların bilgi gereksinimlerini karşılamada daha başarılı olacaktır ya da öğrencilerinin bilgi arama davranışları hakkında bilgisi olan üniversite öğretim görevlileri, öğrencilerine araştırma ödevi verdiklerinde onları daha etkili yönlendirebilecekler; onların akademik niteliklerine katkı sağlayacaklardır. Böylece, birçok çağdaş ülkede olduğu gibi lisans eğitiminin dersliklerin dışında da devam etmesi sağlanmış olacaktır.

Bu çalışmada, İstanbul Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü ikinci sınıf lisans öğrencilerinin bilgi arama davranışları ve bu davranışların Kuhlthau Modeliyle tutarlılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Genel olarak, ortaöğretim süresince öğrencilerin bilgi arama ve erişim becerileri yetersizdir. Öğrenciler bu yetersizliği lisans eğitime başladıklarında daha fazla hissetmektedirler. Öğrencilerin bilgi arama davranışlarındaki bu eksikleri üniversite ilk yıllarında ne ölçüde giderdikleri akademik anlamda sonraki yaşamlarını da etkileyecektir.

Bu çalışmada, bu eksiklikler saptanmaya çalışılmış, lisans öğrencilerinin bilgi arama davranışlarının Kuhlthau Model’ine uygunluğu incelenmiş, bilgi arama davranışlarının fotoğrafı çekilmeye çalışılmıştır.

1.2. Araştırmanın Amacı, Soruları ve Hipotezi

Bu araştırmanın temel amacı, İstanbul Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi 2. sınıf lisans öğrencilerinin bilgi arama davranışları ve bu davranışların Kuhlthau modeliyle tutarlılık gösterip göstermediğini incelemektir. Özellikle lisans öğrencilerinin ortaöğretimden bu konuda yeterli eğitimi alıp almadıkları, aldılar ise bunu üniversite eğitimleri boyunca geliştirip geliştirmedikleri ortaya çıkabilecektir.

Bu çalışmada aşağıdaki sorulara yanıt bulmaya çalışılmıştır:

1. Bilgi arama davranışı nedir?
2. Bir bilgi arama davranışı modeli olarak Kuhlthau Modeli'nin ayırt edici özellikleri nelerdir?
3. Etnografik yöntemin özellikleri nelerdir?
4. Öğrenciler araştırmaları için gereksinim duydukları bilgiyi nasıl arıyorlar ve erişiyorlar?
5. Bilgi ararken ne tür zorluklarla karşılaşılıyorlar?
6. Araştırmaları için ne tür temel bilgi kaynaklarını kullanmaktadırlar?
7. Buldukları bilgilerin kalitesine nasıl karar vermektedirler?
8. Araştırma ödevleri için ilgili bilgileri nereden bulmaktadırlar?
9. Araştırma süreçleri için yardım aldıkları en iyi kaynak kimdir?
10. Araştırma sürecinde öğrenciler hangi duyguları yaşamaktadır?

Bu çalışmanın hipotezi şöyle belirlenmiştir: Zorunlu eğitim sürecinde bilgi okuryazarlığı becerileri kazandırılmamış ve araştırma alışkanlığı geliştirilememiş öğrenciler, lisans eğitiminde bu beceriler kazandırılmak üzere desteklenmelidir. Öğrencilerin bilgi gereksinimini ve bilgi arama davranışlarını bilmek onların araştırma faaliyetlerini destekleyecek stratejiler ve uygulamalar geliştirmek için yaşamsal öneme sahiptir. *Bu nedenle bilgi arama davranışını ve ona yön veren bilgi gereksinimini anlayabilmek üzere ilginizi kullanıcıya çevirmemiz gerekmektedir. Bilgi arama sürecinde, kullanıcıların davranışları, düşünce ve eylemleri kadar, duyguları da etkin bir rol oynar.*

1.3. Yöntem

Bu tezin amacı, lisans öğrencilerinin bilgi arama davranışlarını ve bu davranışların Kuhlthau Modeli ile tutarlılık gösterip göstermediğini incelemek olarak belirlenmiştir. Bu amacı gerçekleştirmek ve hipotezin kanıtlanacağı sağlam bir kuramsal temel oluşturabilmek üzere tezin kuramsal bölümünde betimleme yönteminin; bilgi arama davranışının incelendiği uygulama bölümünde etnografik yöntemin kullanılmasına karar verilmiştir. Tezin kuramsal bölümünde veriler, belgesel analiz yoluyla, uygulamada ise katılımcı gözlem, görüşme ve anket yoluyla elde edilmiştir.

Etnografik yöntem son yıllarda sosyal bilimler alanında daha sık kullanılan nitel bir yöntemdir (Genzuk, 1999:1). Günümüzde bu yöntemin, antropoloji, sosyoloji, eğitim, pazarlama, yönetim, sağlık, psikoloji gibi pek çok alanda uygulama örnekleri vardır. Kısacası etnografik yöntem; “sosyal ve kültürel dinamikleri anlamamanın gerekli olduğu birçok farklı alanda kullanılmaktadır (Murchison, 2010: 4).

Küçük grupların derinlemesine araştırılmasına olanak sağlayan bir nitel araştırma yöntemi / yaklaşımı olarak sosyal bilimlerin birçok alanında kullanılan etnografya, Kütüphane ve Enformasyon Bilimi araştırmalarında da görece yeni kullanılmaya başlanmış bir yöntemdir. Bu yargı, kütüphaneler ile ilgili etnografik çalışmaların sayısında özellikle 2000’den sonra gözlenen artışla kolayca desteklenebilir.

Snadstrom ve Snadstrom’un (1995) etnografyanın Kütüphane ve Bilgi Bilimi araştırmalarında daha çok kullanılmalı çağrısına rağmen, 2000’den önce kütüphaneler ya da öğrenciler ile ilgili çalışmalarda, etnografik yöntem çok az kullanılmıştır (birkaç istisna vardır: Crabtree et al. (1997,1998, 2000), Forsyth (1998), Nahl (1998), ve Seadle (2000). Özellikle üniversite öğrencileri ile ilgili çalışmalar oldukça az yapılmıştır. Bunlar arasında Michael Moffarts’ın (1989) “New Jersey’nin Gelecek Nesli (Coming of Age in New Jersey)” adlı çalışması yer alır. Çalışma Rutgers Üniversitesi’ndeki öğrencilerle ilgilidir. Dorothy Holland ve Margaret Eisenhart (1990) kadın üniversite öğrencilerini incelemişlerdir. Susan Blum’un (2009) çalışması “Benim Kelimem ’de (My Word)”, üniversite öğrencilerinin ödevlerini yaparken

yaptıkları aşırımları incelemek için etnografik bir çalışma yapmıştır. Son olarak Cathy Small'un çalışması "Üniversitede İlk Yılım (My Freshman Year)" Kuzey Arizona Üniversitesi öğrencilerinin üniversite yaşamlarını incelemiştir (Asher, Miller ve Green, 2012: 5-6).

Kütüphane kullanıcılarının gereksinimlerini ve kullanıcı davranışlarını anlamak için etnografik yöntemin kullanılması 2000'den sonra artış göstermiştir. Örnek olarak Braynt 2007,2009; Foster ve Gibbons 2007; Jahn 2008; Ostrander 2008; Othman 2004 ve Suarez 2007 verilebilir. Öğrencilerin kütüphaneyi nasıl kullandıkları ile ilgili ilk büyük ölçekli etnografik araştırma 2004-2006 yılları arasında Nancy Fried Foster ve Susan Gibbons tarafından Rochester Üniversitesi'nde yapılan araştırmadır. Öğrencilerin yaşamlarını ayrıntılı yansıtan bu çalışmanın başarısı, birçok kütüphanecinin benzer çalışmayı kendi kütüphanelerinde uygulamalarına ve öğrencileri araştırmak isteyen birçok araştırmacıya öncülük etmiştir (Asher, Miller ve Green, 2012: 5-6). Son olarak Erial Projesi'dir (Illinois Akademik Kütüphanesi'nde Etnografik Araştırma-Ethnographic Research in Illinois Academic Libraries). Bu proje Illinois Üniversitesi'nde otuz üç birinci sınıf öğrencisi, on beş fakülte öğretim üyesi ve on üç kütüphaneci ile yapılan araştırmayı kapsamaktadır. Araştırmanın amacı fakültenin, kütüphanecilerin ve öğrencilerin beklentilerini belirlemek ve araştırmaktır. Daha özelden ise öğrencilerin bir araştırma ödevini nasıl yaptıklarını, ödevi yaparken kütüphanelerden beklentilerini incelemektir. Bu çalışmanın diğer çalışmalardan farkı, üniversite ilk ve son sınıf öğrencilerinin bilgi arama davranışlarının karşılaştırılarak yapılmış olmasıdır (Pickard ve Logan,2013, s.399).

Etnografik yöntem, incelediği toplumla birebir ilişki kurduğu için, kütüphanecilik alanına en uygun yöntemlerden bir tanesidir. Kullanıcı beklentilerinin en doğru şekilde belirlenmesini sağlayacak bu yöntemin bu alanda önemi her geçen gün daha da artmaktadır. Türkiye'de bu yöntemin kullanıldığı alanımızdaki çalışmalar görece çok yenidir. Bu yıl Hacettepe Üniversitesi'nde yapılan bir doktora çalışması belirlenebilmiştir (Derviş, 2014). Fakat bu çalışma, etnografik yöntemin "orda bulunmak" olarak ifade edilen ve araştırmacının araştırdığı grupla birlikte olması anlamına gelen özelliğini barındırmamaktadır. Görece alanımızda yeni olması nedeniyle bu yöntemin özellikleri aşağıda ayrıntılı olarak açıklanmaktadır.

1.3.1 Bir Yöntem Olarak Etnografik Araştırma

Başkasını tanıma ve merak etme eğiliminin eyleme dökülmüş hali olarak ortaya çıkan etnoloji, insan topluluklarını ırksal ve kültürel karakteristikleri temelinde sınıflamayı, karışma ve yayılmalar yoluyla onların geçmişte ve günümüzdeki dağılımlarını açıklamayı amaç edinmiş bir disiplindir. Jean-loup Amselle etnolojinin sözcük kökü olan “et(h)nos” kavramının ilk kullanımına Eski Yunanlılar’da rastlandığını söylemektedir. Bu kavramın site dışındaki komşu toplumsal örgütlenmeleri belli bir hiyerarşiye tabi tutmak için kullandığını belirten Amselle, Eski Yunanlıların ethne (tekili ethnos) ile polis (“site”) arasında bir karşıtlık kurduklarını ifade eder. Ethne, Yunan kültüründen gelen, ama şehir-devlet örgütlenmesinden “yoksun olan” toplumları belirtmek için kullanılan bir kavramdır (Mordtmann ve Osman bey, 2012: 15).

Lecompte ve Schensul etnografyayı; *“insan grupları ve insan gruplarının kültürü hakkında yazma”* olarak tanımlar (Lecompte ve Schensul, 1999: 21). Fetterman ise etnografyayı *“bir grup ya da kültürü tasvir etme sanatı ve bilimi”* olarak tanımlar (Fetterman 1998: 1). Calhoun da *“sosyal yapı olan bir grup ya da topluluğu ve kültürü incelemidir”* şeklinde ifade eder (Calhoun, 2002: 149). Brown *“Bireylerle ilgili derin bir çalışma yapmak için, yeni bir kültüre girmenin öznel bir deneyimidir”* şeklinde ifade eder (Brown, 2009: 103). Reeves, Kuper ve Hodges ise *“Etnografya, sosyal ilişkilerin, davranışların ve grup, organizasyon ve toplumların içinde olan algının araştırılmasıdır”* diye açıklarlar. (Reeves, Kuper, Hodges, 2008: 512). Harris ve Johnson *“gelenekleri, inançları, davranışları, alandan toplanan bilgilere dayalı olarak belirli bir kültürün yazılı olarak tanımlanmasıdır”* şeklinde tanımlarlar (Harris ve Johnson, 2000, aktaran Genzük, 1999: 1). Bu tanımlardan yola çıkarak etnografya şu şekilde tanımlanabilir; insanların aralarına girerek, onların kültürlerini, davranışlarını, yaşama ve olaylara bakışını inceleyen, onları anlamaya ve onlar gibi düşünmeye çalışan bilim dalı ve yöntemidir.

Etnografya, hem bir araştırmanın ürünü hem de bir araştırma sürecidir. Etnografin ürünü, araştırılan kültüre ait gözlemlerin bir kişi tarafından yazılı metne dönüştürülmesidir. Taylor, etnografyanın ürününü, *“araştırılan grubun bir aynada*

yansıması, yaşamın ayrıntılı bir parçasıdır” şeklinde belirtmektedir (Taylor, 2002, aktaran Brown, 2009: 103). Süreç ise araştırılan grubun uzun süreli gözlemini ifade etmektedir (Agar, 1996: 53). Etnograf, incelediği toplumundan topladığı verileri, üçüncü şahıslara iletmek için yazılı metne dönüştürür. Araştırılan grubu tanımak ise zamana yayılan bir süreçtir. Dolayısıyla etnografik bir araştırma aynı zamanda kendine has özellikleri olan bir yöntemdir.

Reilly etnografik yöntemi şöyle açıklar: *“karşı tarafı anlamayı sağlayan her türlü veriyi, belirli bir zaman aralığında katılımcı gözlem gibi veri toplama teknikleriyle toplamaya olanak veren bir yöntem türüdür”* (Reilly, 2005: 21). Bir dizi teknikten oluşan etnografik yöntem, çevredeki yaşamı anlamlandırmak için günlük yaşamda kullanılan bir yöntemdir.

Etnografik yöntem, insanların bakış açısından ve yaşam deneyimlerinden onların yaşamlarının öğrenildiği özel bir metodolojidir. Bu yöntem insanlara anket yaparak ve sorular sorarak olduğu gibi, onların yaşamlarına dâhil olarak, onları gözlemleyerek ve bu sırada onlara anlık sorular sorarak da olur. Bu işlem, belirli bir zaman diliminde her çeşit verileri toplayıp, analiz etmeyi de içerir. Bu yöntemde katılımcı gözlem tekniği en temel tekniktir (Fife, 2005: 71).

Araştırma süresi genellikle bir yıl veya daha fazladır (John Van, 1996). Ancak günümüzde araştırma süreleri daha kısa süreli yapılmaktadır. Tabii ki araştırma süresinin az olması için konunun sınırlandırılmış olması gereklidir (Lecompte ve Schensul, 1999: 4-5).

Etnografların en belirgin özellikleri, alana çıkmak ve başka insanların gündelik faaliyetlerine yakın olmaktır. “Yakın olmak” kavramı, en basit anlamıyla insanların yaşamını ve yapıp ettiklerini içeren gündelik tekrarlara fiziksel ve sosyal açıdan yakın olmayı gerektirir (Emerson, Fretz ve Shaw, 2008: 2). Araştırmacı, araştırdığı topluma ne kadar yakın olursa araştırma için o kadar iyidir. Bir diğer ifadeyle araştırmacı, araştırdığı toplumun “içine dalar”. “İçine dalmak” araştırmacıya, başkalarıyla birlikte olma ve bu birliktelik sürecinde onlarla ikili etkileşim içinde olma olanağı sağlar (Emerson, Fretz ve Shaw, 2008: 2). Bu yüzden etnografyada insan davranışları, araştırmacı tarafından oluşturulan deneysel şartlardan daha çok insanların günlük yaşam alanlarında incelenir.

Genellikle konuşma dilinde “etnografya” terimi aşağıdaki özellikleri ifade eder:

- Veri birçok kaynaktan toplanır, ama gözlem ve/veya resmi olmayan konuşmalar genellikle asıl kaynaktır.
- Başta ayrıntılanmış bir planı takip etmese de, bu araştırmanın sistematik olmadığı anlamına gelmez; basitçe veri ham olarak bir formda toplanır ve geniş bir alanda uygulanır.
- Daraltılmış yerlere veya gruplara odaklanır. Sadece bir birey bile gözlemlenebilir (Lecompte ve Schensul, 1999: 23).

Etnografya, problemin çözümünden çok tanısına yoğunlaşır. Problemin kaynağını bulmaya yoğunlaşır (Lecompte ve Schensul, 1999: 33). Bu bağlamda etnografin rolü örneğin bir gazetecinin rolünden farklılık arz eder. Aradaki anahtar fark, araştırmacı gazeteci, bir katili, uçak kazasını veya bir banka soygunu gibi sıra dışı olanı araştırırken; etnograf insanların normal günlük yaşamını yazar (Fetterman, 1998: 1). Ayrıca etnograf, bireyin deneyimlerinin ayrıntılarına yoğunlaştığı için, bir olayın oluşunun ve anlamının ötesini görmemizi ve insanların bu olaylara ne tür anlam yüklediklerini anlamamızı sağlar (Asher ve Miller, 2011: 3). Çünkü bir etnograf için önemli olan olayın faili, nedeni, zamanı gibi bilgilerden daha çok olayın incelenen insanlar üzerindeki etkisi ve insanların o olay hakkındaki algılarıdır (Emerson, Fretz ve Shaw, 2008: 4).

Etnografyanın bir diğer özelliği insanların görüşlerini ve davranışlarını, yaşadıkları yerin doğasını zengin, bütüncül olarak kavramayı sağlamaktır. (Reeves, Kuper ve Hodges, 2008: 512). Bu da ancak araştırma gerçek olay ve deneyimlerle olduğu zaman olur (Asher ve Miller, 2011: 10). Yani etnografyada araştırmalar olayların meydana geldiği doğal ortamlarında yapılmalıdır. Bu ortamlar, oyun alanları, spor merkezleri, sokak köşeleri, süpermarketler, kulüpler gibi yerler olabilir (Lecompte ve Schensul, 1999: 9). Genzük bunu şöyle ifade eder: “*etnografya, okulları, sağlık kuruluşlarını, gelişmiş gelişmemiş bölgeleri, tüketicileri, tüketilen ürünleri, kısaca herhangi bir insanın olduğu alanı inceler*” (Genzük, 2003: 1).

Buradan yola çıkarak, etnografik araştırmanın özel firmalardan kütüphanelere, resmi kurumlardan devlet okullarına kadar grup ve toplumların olduğu her yerde uygulanması uygundur. Örneğin bir etnograf, gençlerin nasıl konuştuklarını ve uyuşturucu kullanımlarını araştırmıştır. Bu araştırma için iki grup seçmiştir. Onlarla partilere gitmiş, evine davet etmiş, bara gitmiş ve bütün bunları yaparken, hep gruptan biri gibi davranmıştır. Böylece onlarla zaman geçirip onlar gibi davranmıştır. Bu süreçte onlara sorular sorma imkânı bulmuştur (Reilly, 2005: 22). Etnografya insanları araştırdığı için, insanın olduğu her yerde araştırma yapılabilir ve araştırılan çevre ne kadar gerçek yaşamdan olursa araştırmadan o kadar verim alınır.

Yukarıda da belirtildiği gibi, etnografılar, yerlerinde oturup kuram oluşturmaz, araştırdıkları insanların kendi ortamına girer, onlar hakkında bilgi öğrenmek için onlarla zaman geçirir; yani araştırdıkları insanları doğal çevrelerinden alıp, denek gibi onları analiz etmeye çalışmaz. Tabi ki, bu ortalıkta dolaşp, olaylar hakkında genellemeler yapmak değildir (Reilly, 2005: 10). İncelenen insanlarla uzun bir zaman diliminde etkileşim içinde bulunmaktır (Monaghan ve Just, 2000: 13). Bir araştırmacı ancak böyle yaparsa, etnografik araştırma, davranışları, gelenekleri, kültürleri gözlemleyerek ve belgeleyerek farklı toplumları ve grupları anlamayı başarır (Goodman, 2011: 1). Topluma uzak olmak, kendi bakış açısına göre o toplum hakkında söylemlerde bulunmak bu yöntemde uygun bir durum değildir. Çünkü Murchison'un da ifade ettiği gibi *“etnografyanın güçlü yanlarından biri; yöresel algılar ve duyguları aydınlatmasıdır. Yerel düşünce ve davranış yapıları etnografyanın yoğunlaştığı unsurlardır”* (Murchison, 2010: 12). Yerel olanı araştırmak, yerel alanda bulunup, yerel insanlarla birlikte olmaktan geçer. Bundan dolayı etnografik yöntemde, araştırmacının sahada çalışması ve incelenen toplulukla birebir etkileşimde bulunması; topluluğu tanıması ve onların bakış açısı ile olayları inceleyebilmesi açısından önemlidir. Örneğin 'ineğin' kutsal olarak görüldüğü bir toplumdaki bir bireyin kafasındaki 'inek' algısı ile 'ineğin' kutsal olarak görülmediği bir toplumdaki bir bireyin kafasındaki 'inek' algısının aynı olması düşünülemez. Bu iki kültürden gelen bireylerin birbirlerini anlaması için birinin diğeriyle yaşayıp, karşı tarafın bakış açısıyla bakmayı öğrenmesiyle olacaktır.

Etnografya için, insanların davranışı ve kurdukları dünyalar ve yaşamları çok değerli ve özeldir (Lecompte ve Schensul, 1999: 1). Lecompte ve Schensul

etnografyanın ilgilendiği konuları şöyle sıralamaktadırlar: “inanişlar, davranışlar, yargılar, sözel ya da sözel olmayan iletişimler, sosyal ağlar, arkadaşlar, iş arkadaşları vb.” (Lecompte ve Schensul, 1999: 4).

Etnograflar, sahada yaptıkları gözlemlerden, görüşmelerden ve gördüklerini, duyduklarını not etmelerinden insanların yaptıklarını ve yaptıklarının nedenini öğrenir (Lecompte ve Schensul, 1999: 2). Bu da akşamdan sabaha olacak bir durum değildir. Araştırmacı uzun süre araştırdığı toplumla birlikte yaşaması gerekmektedir. Bu nedenden, etnograf zamana ihtiyaç duyar. Zaman, etnografin dile, kültüre, kişilere aşına olması için araştırmacıya içeriden bakış açısı ve düşünce ve davranışları daha da derinlemesine anlama olanağı vermektedir (Murchison, 2010: 7). Bundan dolayı incelenen insanlarla uzun bir zaman diliminde etkileşim içinde bulunmak gereklidir (Monaghan ve Just, 2000: 13). Reilly, etnografların araştırdıkları insanlarla hatırı sayılır oranda birlikte zaman geçirmesi gerektiğinin nedenini üç maddede sıralar:

- İnsanların arasında ‘dışarıdan’ birisi olarak, onlardan biri gibi görülmek
- İçeriden biri gibi olmanın ne demek olduğunu anlamaya çalışmak
- Araştırmasına sorular eklemek ve araştırmasını alternatif yönlerde şekillendirmek (Reilly, 2005: 12).

Sahada tüm zamanlı kalmak, araştırmacıya ortalıkta garipsenmeden istediği gibi gezinme olanağı verirken, anlık görüşme ve gözlem yapma olanağı da sunar (Mason, 2002, aktaran Brown, 2009: 116). Araştırmacının alanda araştırdığı kişilerle birlikte zaman geçirirken onlara anlık “*niye bunu yaptın? Bunu yaparken ne hissediyorsun?*” gibi sorular sorma olanağı olması bir araştırmacı için fırsattır. Böylece araştırmacı, bir olayı farklı yönleriyle görerek derinlemesine veri toplamış olur. Örneğin dikkatini çeken bir durum olduğunda veya toplumdan birisi bir söz ve davranışta bulunduğunda, araştırmacı o durumun niye öyle olduğunu anlık sorular sorarak anlamaya çalışır. Aksine, olaylar olup bittikten bir süre sonra, araştırmacının, “*bunu niye böyle yaptın? ne hissettin?*” veya olaylar olmadan önce “*niye böyle yapacaksın? ne hissediyorsun o olayla ilgi?*” gibi soruların yanıtı ‘anlık’ yanıtlardan farklı olması muhtemeldir. Reilly bunun nedenini şöyle ifade eder: “*insanların ne yaptıklarını söylemeleri, yaptıkları ile uyuşmayabiliyor. Yaptıkları eylemler, duruma ve*

şartlara göre değişkenlik arz etmektedir. Aynı olayla ilgili aynı şartlarda dahi olsa farklı zamanlarda farklı duygular hissedebilirler” (Reilly, 2005: 10). Örneğin birisine “yolda yürürken birisi size çarpsa ve özür dilemeden geçip gitse kızar mısınız?” diye biri soru sorulduğunda, kızmam diyenlerin birçoğu belki de günlük yaşamda bu duruma farklı tepkiler verecektir. Murchison’ın ifade ettiği gibi, “*Etnografya, katılımcıların araştırmacıya, insanların gerçekte yaptıkları ile yaptıklarını söylediklerini karşılaştırma olanağı sunar*” (Murchison, 2010: 13). Araştırmacının şahit olduğu bir olayla ilgili sorular sorması, kişilere gerçeğin dışında yanıt verme olanağını ortadan kaldırır.

Etnografin araştırdığı toplumla fazla zaman geçirmesinin bir diğer avantajı da toplumdaki yazılı olmayan kuralları öğrenmesidir. Örneğin araştırmacı bir hareket yapınca herkes ona güler veya tam tersi şok olurlarsa, o hareketinin o toplum açısından uygun olmadığını anlar. Böylece o toplumu daha iyi anlamış olur (Fife, 2005: 72). Bir etnografin araştırdığı toplumu anlamasına yardımcı olacak en önemli etmenlerin başında o toplumun kurallarını öğrenmesi gelir. Böylece etnografin, kurallarını bildiği toplumu daha nesnel analiz etme şansı olacaktır.

Araştırılan toplumla zaman geçirmenin bir diğer avantajı ise araştırmacının dışarıdan neyi keşfetmeyi istediğini tam olarak bilemeyebilmesidir. Başlangıçta araştırmacı, araştırmak istediği bir durumu, zaman geçtikçe ve o toplumu tanıdıkça araştırmak istediği durumu genişletip daraltabilir ya da tamamıyla değiştirebilir (Reilly, 2005: 12-13). Etnograf, toplumu araştırmaya başlamadan önce, o toplumla ilgili çeşitli varsayımlarda bulunabilir. Fakat araştırma sürecinde, onlarla zaman geçirdikçe, önceden yapmış olduğu kuramları kısmen veya tamamen değiştirip yeni kuramlar ekleme olanağı bulur. Toplumu tanıdıkça teorileri netleşir. Bundan dolayı, Reilly etnografik araştırmanın “tekrarlanan ve tümevarımsal” bir araştırma yöntemi olduğunu söyler (Reilly, 2005: 26). Her ne kadar etnografik araştırma, araştırmaya başlamadan önce dikkatli bir şekilde planlanması ve tasarlanması gerekse de, araştırmanın gidişatına göre araştırma sırasında değişiklikler yapılabilir. Yani araştırma ucu açık ve değişken bir yapıdadır. Bu değişkenliği önceden hesaplayıp, araştırmaya yönelik birden fazla yol haritası belirlemekte fayda vardır. Yol haritasını belirlemek için şu yöntem izlenebilir: ilk olarak araştırmacı, araştıracağı konuyu belirleyerek, konu ile ilgili birkaç cümle yazar. Bu araştırmacıya ne araştıracağı ile ilgili fikir verir.

Daha sonra, konu ile ilgili ayrıntılı şekilde iki ya da üç paragraf yazar. Bu, araştırmacıya nasıl bir araştırma yapacağı ile ilgili fikir verir. Araştırmacının yaptığı araştırmadan ne bulmayı umduğu ile ilgili bu türden bir fikir jimnastiğinde bulunması, ona araştırmayı nasıl şekillendireceği ve nasıl tasarlaması gerektiği hakkında bilgiler verecektir (Reilly, 2005: 26-27). Lecompte ve Schensul, etnografin araştırmaya, hedeflerinin ne olması ile ilgili fikirler dizisiyle başlaması gerektiğini ifade ederek etnografin bunu şöyle yapması gerektiğini söylerler: *“araştırmacı ve katılımcının toplulukla ilgili sorularla veya keşfetmek istedikleri konu ile başlamalıdır. Niye bu toplumu inceliyor? Araştırma nedenleri ne? gibi sorulara yanıt bulmaya çalışmalıdır”* (Lecompte ve Schensul, 1999: 103). Bir örnek gerekirse: Araştırmacı, Zonguldak’ta kömür endüstrisi ile ilgili bir araştırma yapacaksa, önce konu başlığı belirler (ör. çocuk, aile, toplum ve iş vs.). Sonra kısa bir açıklama yapar: Son dönemlerde Türkiye’de doğal gaz kullanımı birçok ile yayılmıştır. Bu durum ekonomik olarak kömüre olan ihtiyacı azaltmaktadır. Bazı kömür madenleri kapatılmaktadır. Dolayısıyla, kömür endüstrisinde çalışan işçiler, aileleri ve çocukları olumsuz etkilenmektedir. Bazıları başka işlerde çalışmaya başlamakta, bazıları ise başka illere göç etmektedir. Bu araştırmanın amacını, kömür endüstrisinde çalışan işçilerin, ailelerinin ve özellikle çocuklarının üzerinde ne tür bir etkisi olduğunu saptamak olarak belirleyebilir. Araştırmada, bu sektörde çalışan ailelerin bütüncül bir resmini oluşturmak için kömür madeni sahipleri, işçilerin eşleri ve çocukları ile görüşme yapmak gibi planlar yapar. Sonra etnograf araştırmasına başlar. Araştırmanın gidişatına göre araştırmasında değişiklikler yapabilir.

Araştırmacının araştırdığı toplumun içinde olmasının bir sakıncası da vardır; araştırılan kişiler, araştırmacının aralarında olduğunu bilirler ve bu durum onların normalden farklı davranmalarına neden olabilir (Reilly, 2005: 12). Araştırmacı insanların arasındayken, incelediği insanların çevrede bir araştırmacı yokken ki gibi “doğal” davrandıklarını anlaması olanaksızdır. Bunu aşmanın yolu da, araştırmacının insanlarla birlikte çokça zaman geçirip, kendisini insanların onlardan biriymiş gibi görmeleriyle olanaklı olur. Çünkü zamanla araştırmacı, onların doğal çevrelerinin bir unsuru haline gelir. Malinowski bu durumu şöyle açıklıyor: *“İnsanlar beni her gün gördükleri için, beni görünce yabancılık hissetmediler ve onları rutin yaşamlarında rahatsız eden bir unsur olmaktan çıkmıştım”* (Malinowski, 1922: 8).

Lecompte ve Schensul etnografik araştırmanın özelliklerini maddeler halinde şu şekilde sıralamışlardır:

- Araştırma laboratuvarında değil doğal ortamda olur.
- Araştırmacı, katılımcılarla yüz yüze etkileşim kurar.
- Araştırmacı, katılımcıların bakış açılarını ve davranışlarını doğru bir şekilde yansıtır.
- Araştırmacı, kültürel teoriler inşa etmek için tümevarım, interaktif, yinelemeli bilgi toplama ve analitik stratejiler kullanır.
- Araştırmacı, nitel ve nicel veri olmak üzere birçok veri kaynağı kullanır.
- Araştırmacı, bütün insan davranışlarını ve inanışlarını sosyopolitik ve tarihsel bağlamda çerçevelendirir.
- Araştırmacı, kültür kavramını sonuçları yorumlamada mercek olarak kullanır.
- Araştırmacı, katılımcılar tarafından da kabul edilen bir probleme yoğunlaşır.
- Sonuç toplumun bireylerine veya kurumlarına problemi çözmede yardımcı olmalıdır (Lecompte ve Schensul, 1999: 8-9).

1.3.1.1 Etik Sorunlar

Willlms etnografik araştırmadaki etik kavramını şöyle açıklamaktadır: “*nesnel bir araştırmacı olmakla, vatandaş kimliğine ahlaki olarak bağlı kalmak arasında denge kurabilmek; sonucu topluma yararlı olsa dahi araştırma yapılan insanlara zarar vermemektir*” (Willlms, 2009: 125). Bir diğer ifadeyle etnografik araştırmada etik, araştırmacının araştırmasının kaliteli olabilmesi için her türlü çabayı gösterirken, araştırdığı insanların hoşuna gitmeyecek, onların razı olmayacağı hiçbir eylemde bulunmamasıdır.

Etnografik yöntemde etnograf, insanların yaşamına dâhil olur, onlarla konuşur, onları izler, konuştukları hakkında yazılar yazar. Bazı insanlar, bu durumu etik bulmayabilir. Bundan dolayı, araştırmacı daha düşünceli ve dikkatli olmak zorundadır. Araştırmacı araştırma yaptığı insanların haklarını korumak için son derece dikkatli

olmalıdır. Etik kaygısı, araştırmayı yapmaya mani olmamalı, bununla birlikte araştırmacı insanların hassasiyetlerini göz önünde bulundurmalıdır (Reilly, 2005: 60). Etik sorumluluk; insanlara saygı göstermeyi, onların haklarını koruma garantisi vermeyi ve gerektiğinde onlara yardımcı olmayı gerektirir (Murchison, 2010: 17). Örneğin uyuşturucu kullanımını araştırmak için bir grubu inceleyen bir araştırmacı, katılımcıların adını açıklarsa onları rencide etmiş olabilir veya bir lisede öğrencilerin ders çalışma alışkanlıklarını araştıran bir araştırmacı kopya çeken öğrencileri öğretmenlerine söylememelidir. İsim ve bilgileri verirken, araştırmacı katılımcıları rencide etmemeye dikkat etmelidir. Onların istemediği bilgiyi başkaları ile paylaşmamalıdır. Tabii ki araştırmacı, her türlü veriyi katılımcılarla paylaşmayabilir. Ancak bu bilgiler, onları rencide edici olmamalıdır. Araştırmacı bu iki durumun dengesinin iyi ayarlamalıdır.

Etnografik araştırma, insanlar arasında yer aldığından, katılımcıların araştırmaya başlamadan önce bazı etik kaygıları olabilir. Bunun için araştırmacılar, araştırmanın amaçlarını araştırdığı insanlara açık bir şekilde anlatmalı ve araştırmaya katmak için onların izinlerini almalıdırlar. Hatta araştırmacı eğer katılımcılar isterse araştırmanın sonucunu okuyabileceklerini söylemelidir. Araştırmacı, araştırmanın araştırılan kimseye zarar vermeyeceğinden ve kötüye kullanılmayacağından emin olmalıdır ve katılımcılara da bu güvenceyi vermelidir (Genzuk, 1999: 8). Çünkü araştırmacının ilk görevi, araştırdıklarının haklarını ve gizliliklerini korumaktır. Örneğin görüşme sırasında kopya çektiğini söyleyen bir öğrenciyi öğretmenine söylemek etik değildir (Asher ve Miller, 2011: 16).

1.3.1.1.1 Gizli ve Açık Araştırma

Gizli araştırma (covert research) Katılımcıların bilgisi olmadan, habersiz yapılan araştırmadır. Dolayısıyla, katılımcıların araştırma için rızalarının alınması söz konusu değildir (Reilly, 2005: 60). Gizli araştırmalarda, etik kaygılar daha yüksektir. Katılımcıların izni olmadığı için araştırmacının dürüst olması güçleşir. Bu yüzden bu çalışmaların birçoğu ciddi eleştirilere maruz kalabilir (Reilly, 2005: 61).

Gizli araştırmanın bir diğer sakıncası ise araştırmanın, araştırmacılara zarar verme ihtimalinin olmasıdır. Yani dürüstlük, aldatma, özel yaşamın ihlali, katılımcılarının rızalarının olmaması gibi.

Açık araştırma (Overt Research) ise araştırmacının açık bir şekilde araştırmasını yaptığı ve katılımcılar onun araştırma için orada olduğunu bildiği araştırmadır (Reilly, 2005: 60). Fakat uzun zamanlı araştırmalarda, katılımcılar araştırmacının varlığına alışıp onu kendilerinden biri olarak görebilirler. Aslında bu durum araştırmacının istediği bir durumdur. Çünkü ancak böyle olursa katılımcılar normal davranır.

1.3.1.1.2 Katılımcıların Rızası

Etnografik araştırmada en zor konulardan biri katılımcıların rızasıdır. Araştırmacı, araştırma boyunca yapacağı her işi, yazacağı her veriyi katılımcıların rızası dâhilinde yapmalıdır. Topladığı materyal ve bilgilerle ne yapacağını ayrıntılı olarak anlatmalıdır. Ancak bazı verileri açıklamaması gerekebilir. Eğer açıklarsa, katılımcılar araştırma sırasında o verilere göre farklı davranış sergileyebilirler. Onların doğal davranmamalarına neden olabilir (Reilly, 2005: 62). Araştırmacı, araştırmaya zarar vermeyeceğini, araştırmanın gidişatını olumsuz yönde etkileyebileceğini düşündüğü verilerin dışında araştırma ile ilgili her türlü veriyi katılımcılarla paylaşmalı ve araştırmada katılımcıları ilgilendiren durumlarda onlardan izin almalıdır.

Katılımcılar uzun zamanlı araştırmalarda, araştırmacıya alışıp, sırlarını söyleyebilirler. Bu durumda dahi araştırmacı bu bilgiyi araştırmasında kullanmak için ayrıca izin almalıdır. Katılımcının rızası olmaksızın bu verileri yazmak, bu verilere göre yorum yapıp bilgileri ifşa etmek etik değildir. Bu kolay bir durum değildir. Araştırmacı en az zararı ve acıyı vermeye dikkat etmelidir.

1.3.1.1.3 Araştırma Bilgilerini Paylaşma-Gizlilik

Görüşmeye katılan kişinin rızasının alınması etik açıdan önemlidir. Araştırmacı, araştırma ile ilgili her şeyi, katılımcılara açıklamalı mıdır? Bir diğer ifadeyle katılımcılar, araştırmacının röportaj kâğıtlarına, notlarına bakma hakkı var mıdır? Örneğin araştırmacı, araştırmadan sonra katılımcıların onaylamayacağı bir makale yazabilir veya başka bir çalışma yapabilir mi? Elbette araştırmacı, araştırma ile ilgili notları katılımcılarla paylaşmalıdır. Hatta araştırmacı araştırma sırasında ve sonrasında katılımcılar ile ilgili yapacağı her türlü çalışmayla ilgili olanlardan izin almalıdır. Çünkü böyle yapılmazsa, katılımcıların hoşuna gitmeyen, rencide olacağı bir çalışma yaparsa bu, güven zedelenmesine neden olabilir (Reilly, 2005, s.64). Güveni zedelenen insanlar başka çalışmalara katılmak istemeyebilir. Bu da diğer araştırmacılar için olumsuz bir durumdur.

Araştırmacı çalışmasının amacının katılımcılardan yararlanmak olmadığını garantisini onlara vermelidir. Araştırmanın katılımcılara ne gibi faydalarının olacağını iyi anlatmalıdır (Reilly, 2005: 64). Böylece katılımcıların herhangi bir korku ya da tereddütleri olmadan, araştırmaya katılmaları sağlanmış olur.

1.3.1.1.4. Güven

İnsanlar, araştırmacıyı yabancı biri olarak görür. Her iki tarafın duygu ve düşünceleri tamamen birbirinden farklı olabilir. Bunlara rağmen araştırmacı ile araştıracağı insanlar arasında güven tesis edilmesi araştırma için önemlidir. Araştırmacı ve katılımcılar arasında güvene dayalı bir ilişki oluşunca; fikirlerin, özgür bir şekilde çıktığı bir ortam oluşur (Lecompte ve Schensul, 1999: 12). Bu da insanların normal yaşamda davrandıkları gibi davranmalarını sağlar.

Araştırmacı, araştırdığı insanların özel yaşamlarına saygı duymak zorundadır. Bunu da onlara hissettirmelidir. Araştırılan insanların araştırmanın bir parçası olmaktan razı olmaları önemlidir. Kendilerine ne olacağı, araştırmayı tam olarak anlayıp anlamadıkları ve insanlara araştırmanın risklerinin söylenip söylenmediği, araştırmaya katılanların özel yaşamları korunup korunmayacağı hususları araştırma

için önemlidir Araştırmada insanların ve toplumların korunacağına dair güvence verilmesi önemlidir. Araştırmacının bunu kabullenmesi ve etik unsurlara bağlı kalması daha da önemlidir (Lecompte ve Schensul, 1999: 184).

İnsanların isimleri, yer isimleri veya diğer ipucu bilgileri doğrudan mı araştırmada yazılacak ya da değiştirilerek mi yazılacak? Bu durum, araştırmacı için karmaşık ve zor bir durumdur. Yine araştırmacının notlarının güvende olması önemli bir konudur. Katılımcılarda notların başka birisinin eline geçebileceği endişesi olabilir. Bunun tam tersi bir durum da olabilir. Bazı durumlarda ise adı geçmeyen katılımcılar araştırmacıya kırılabilirler (Reilly, 2005: 185). Araştırmacı, bütün bu durumları katılımcılarla görüşüp ortak bir karar alması onların güvenini kazanması için önemlidir.

Güven sabahta akşama tesis edilen bir durum değildir. Zaman ve hatırı sayılır çaba ister. (Lecompte ve Schensul, 1999: 10). Bu yüzden araştırmacı başlangıçta çeşitli zorluklar yaşasa bile, hiç yılmadan katılımcıların güvenini kazanana kadar kendi çizmiş olduğu etik kurallar çerçevesinde araştırmasına devam etmelidir.

1.3.1.2 Başlıca Veri Toplama Teknikleri

Bu alt başlık altında yalnızca etnografik yöntemde en sık kullanılan 2 veri toplama tekniği açıklanacaktır. Bunlar, katılımcı gözlem ve görüşmedir.

1.3.1.2.1. Katılımcı Gözlem

Daha önce de belirtildiği gibi, katılımcı gözlem tekniği, etnografik yöntemin temel bilgi toplama tekniğidir (Reilly, 2005: 84). Etnografik araştırma sahada yapılır, araştırmacının da araştırdığı çevrede olması gerekmektedir (Goodman, 2011: 2). Araştırmacı araştırdığı insanları denek gibi laboratuvarlarda değil de onların yaşadıkları ortamda bulunarak gözlemler. O toplum ile ilgili verileri bu teknikle toplamaya çalışır. Etnografik araştırmada ana veri toplama tekniği, kültür objelerini incelemek, anket ve görüşme yapmak, saha notlarını toplayıp gözlemlemek ve insanların doğal ortamında zaman geçirmek olan katılımcı gözlem tekniğidir (Khoo,

Rozaklis ve Hall, 2012: 83). Conklin bunu şöyle açıklıyor: “*etnografya uzun süreli kişisel çalışmayı ve insanların hareketlerini onların yanına gitmek, yüz yüze iletişim kurmak gibi gözlemlene tekniklerini kullanarak bir toplumla birlikte olmayı kapsar*” (Conklin, 1968: 172). Geertz’in ifade ettiği gibi “*etnograf, olayları gözlemleyerek ve olaylara dâhil olarak “insanların bakış açısını” öğrenmeye çalışır*” (Geertz, 1976, aktaran Fife, 2005: 71). Bu işlem, belirli bir zaman diliminde her türden verileri toplayıp, analiz etmeyi de içerir. Bir diğer ifadeyle katılım nihai olarak, araştırılan insanların deneyim ve eylemlerinin kendileri için ne anlama geldiğini anlamının bir yolu olarak insanlara yakın olmaktan anlamına gelmektedir (Emerson, Fret ve Shaw, 2008: 17).

Katılımcı gözlem tekniğinin amacı araştırmanın konusuna göre farklılıklar gösterir. Etnograf, araştıracağı topluma girerken kendisine şu soruyu sorarak işe başlamalıdır: “*Benim bu topluluğa katılma nedenim nedir?*” (Reilly, 2005: 106). Toplumun içinde zaman geçirirken bu sorulara yanıt olabilecek davranış ve konuşmaları yakalamaya çalışır ve topladığı verileri o toplumun bakış açısından anlamlandırmaya çalışır.

Bu tekniğin iki amacı vardır:

- Araştırılan insanların içinde yer almak,
- Araştırmacının etkinliği insanları ve olayları gözlemlemektir (Spradley, 1980: 54).

Katılımcı gözlem; katılımcı görüşme, belge analizi, doğrudan katılım, gözlem ve iç gözlem tekniklerini kapsamaktadır. Katılımcı gözlemde, araştırmacı araştırdığı insanların yaşamlarını ve davranışlarını yakından paylaşır. Bu tür bir katılımın amacı içeriden bir bakışı geliştirmektir. Bunun anlamı sudur: Araştırmacı sadece içeride ne olduğunu görmekle kalmaz, o grubun bir üyesi olmanın nasıl bir duygu olduğunu hissetmelidir. Ortamı içeriden biri gibi incelemek katılımcı gözlemin önemli bir parçasıdır. Aynı zamanda, bu işlemin gözlemci bir yanı da vardır. Olayları, içeriden biri olarak anlamaya çalışırken, aynı zamanda dışarıdan birisi olarak da olayları tanımlamaktır. Yani “katılım” ve “gözlem” birleştirmektir. Örneğin, çocuklar için olan eğitim programlarında, araştırmacının öğrenci olması ve ortamı öğrenci gibi

hissetmesi imkânsızdır. Buna karşın araştırmacı gönüllü, veli, personel gibi görünerek içeriden biri olarak gözlem yapma olanağı bulabilir (Genzuk, 1999: 2). Bir diğer ifadeyle etnograf, gözlemlediği toplumda olup biten her şeyden haberdar olmaya çalışır, gözlem sırasında gördükleri ve duydukları ile ilgili not tutar. Bu durum etnografin sahada çalışma yaparken yalnızca “orada olmaktan” farklı kılan unsurdur (Reilly, 2005: 129). Gözlem sırasında not tutmak, gözlemin kendisi kadar önemlidir. Çünkü araştırmacı gün içinde yaşadıklarını zamanla unutabilir. Fakat elinde bir not defteri ile anlık not tutarsa, çevresinde gelişen olayları atlamadan kayıt altına almış olur.

Etnografik araştırmanın en önemli amaçlarından biri ilginç bileşenleri veya sıra dışı davranışları gözlemlemek ve anlamak, bu anlamayı pratikte uygulayabilmektir (Millen, 2000: 282). Bu yüzden katılımcı gözlem, araştırılan insanların yaşamlarına dâhil olarak, yeterli gözlemi ve veri toplamayı sağlar. Katılımcılarla etkileşim, yaşamlarını anlamak için en zengin veri toplama tekniğidir (Goodman, 2011: 4).

Etnograf, gözlem tekniğini kullanırken olaylar olup bittikten sonra bilgisi olmaz, olaylara canlı olarak şahit olur. Yani olayları başka birinden duymak zorunda kalmaz. Kendisi olayın doğrudan içinde yer alır. Murchison bu durumu şöyle belirtir “ *Orada olmak ilk elden edinilebilecek bilgileri toplayan bir tekniktir*” (Murchison, 2010: 12). Etnograf, araştırdığı toplum ile ilgili bilgileri başkasından dolaylı yoldan öğrenmez, kendisi doğrudan insanları ve olayları gözlemler ve kendi gözlemlerini yazıya döker. Araştırdığı toplum ile kendisi arasında aracı bir kişinin olmaması, verilerin yanlış aktarılma olasılığını ortadan kaldırır.

Bazı durumlarda bu veri toplama tekniğini kullanmak kaçınılmaz olabilir. Çünkü bazı araştırmalarda görüşme veya anket teknikleri gibi teknikler kullanılamayabilir. Örneğin dil yetenekleri henüz gelişmemiş küçük çocuklarla ilgili yapılan araştırmalarda bu teknikler kullanılamaz. Lynne McKechine’nin yapmış olduğu bir araştırmada 30 okul öncesi çocuklarının kütüphane kullanım alışkanlıklarını incelemiştir. Araştırmasında şu sorulara yanıt aramıştır: “ *Okulöncesi öğrenciler kütüphaneye gelince ne yapıyorlar? , kütüphanedeki materyalleri nasıl kullanıyorlar?, kütüphane hizmetlerinin bu öğrenciler üzerindeki etkisi nelerdir?*”. Çocukların okuma-yazma becerileri olmadığı için ve karşılıklı konuşma yetenekleri daha gelişmediği için bu sorulara yanıt bulabilmenin en güzel yolu, onlarla vakit

geçirip, onları gözlemlemektir. Belki anne babalarından yardım alabilir ama bu da dolaylı bir bilgi edinimi olacaktır. Bu yüzden en uygun veri toplama tekniği katılımcı gözlemdir. Bu yolla onları gözlemleyerek doğrudan çocukların bakış açısını anlama olanağı bulacaktır (McKechine, 2000: 62).

1.3.1.2.1.1. Giriş (Access)

Araştırmacı, araştırmak istediği bir gruba girer. Örneğin Trabzon’da balıkçıların yaşam şartlarını araştırmak isteyen araştırmacı, balıkçı bir aileden olabilir. Yani o toplumun bir bireyi olabilir. Bu araştırmacının terminolojiye hâkim olması adına olumlu bir durumdur. Tamamen yabancı olduğu bir topluluğu da araştırmak isteyebilir. Bu iki durumun araştırmacılar için hem artı hem eksileri vardır. Yabancı olduğu bir toplumu izleyen araştırmacı, araştırma yaparken katılımcıları incitici sorular sorabilir, istemeden kaba davranabilir. Bu onun için olumsuz bir durumdur. Fakat araştırdığı topluma yabancı olması onun daha çok ve daha farklı sorular sormasını sağlayabilir. Bu da olumlu bir durumdur. Yine, araştırmacının araştırma yaptığı topluma aşina olması, terminolojiye hâkim olması, onun kavrayıcı konuşmalar yapmasını ve sorular sormasını engelleyebilir (Reilly, 2005: 85).

İnsanlar genelde katılımcı gözlem tekniğinin tam olarak ne olduğunu bilmiyor olabilirler. Gözlemi ajanlık gibi görebilirler ve bu onlara itici gelebilir. Araştırmacı, ne yapmak istediğini, amacını tatmin edici bir şekilde açıklarsa, insanlar araştırmaya katılmakta istekli olacaklardır. Araştırmacı “hayır” cevabı alabilir ve bunu anlayışla karşılamak zorundadır. Çünkü insanlar, çevresinde gezinen yabancı birini istemeyebilirler (Reilly, 2005: 85).

Araştırmacı, katılımcı gözlem araştırmasını yaparken, araştıracağı topluma girmekte bazı zorluklar yaşayabilir. Örneğin bir sokak çetesini araştırmak isterse, o gruba girmesi kolay değildir. Çünkü kişiler araştırmacıyı kabul etmek istemeyebilirler. Araştırmacının bilmek istediği, araştırdığı konu onların hoşuna gitmeyebilir (Reilly, 2005: 86). Bu durumda kendisini iyi bir şekilde ifade edip, gruptaki kişileri ikna etmeyi denemekten başka çaresi yoktur. Araştırmacının fazla da ısrarcı olmaması

gerekmektedir. Kendine başka bir grup bulmaya çalışması diğer bir yol olarak düşünülebilir.

Araştırmacı, araştıracağı topluma girmeden önce araştırma süreci ile ilgili iyi bir plan yapması gerekmektedir. Kendisinin toplumdaki rolü ne olacak, önce buna karar vermelidir. Çünkü rolü, araştırma sırasında insanların ona karşı tavır ve tutumlarını belirlemede büyük bir etken olacaktır. Buda araştırmayı doğrudan etkileyecektir. Örneğin araştırmacı bir öğretmen olacaksa, çocuklar ona göre davranırlar. Daha resmi olmayan bir rolü olursa katılımcılar daha rahat davranırlar.

1.3.1.2.1.2 Dili Öğrenme

Araştırmacının, araştırdığı toplumun dilini bilmemesi durumunda araştırma yapması çok zordur. Bu durumda ya o dili öğrenmesi gerekir ya da o dili bilen diğer araştırmacılarla anlaşp, araştırmayı onlara yaptırması gerekmektedir. Yukarıda da ifade edildiği gibi araştırmacının araştırdığı toplumun dilini öğrenmesi verilerin ilk elden toplanması demek olacağı için daha uygundur.

Araştırılan toplumun dilini, şivesini ve o topluma özgü jargonları öğrenme katılımcı gözlem tekniğinin bir gerekliliğidir (Reilly, 2005: 95). Bu araştırma yapılan toplumu daha kolay ve iyi anlamaya yardımcı olur. Araştırmacı, araştırma sürecinde de dili öğrenebilir. Burada önemli olan araştırmacının dili hızlı ve iyi öğrenmesidir.

1.3.1.2.2. Görüşme

Etnografik yöntemde önemli teknikliklerden bir diğeri de görüşme tekniğidir. Görüşme, araştırılan insanlarla randevulaşıp belirli bir mekânda belirli zaman aralığında olabileceği gibi; etnografin sahada gözlem yaparken, bir olay veya durumla ilgili çevrede bulunan kişilere sorular sorarak da yapılabilir. Reeves, Kuper ve Hodge bu durumu şöyle ifade etmektedirler: “*Etnograflar, gözlemleri sırasında, sıra dışı olaylarla ilgili soru sorma ve tartışma imkânı sağlayan gayri resmi görüşmeler yapar*” (Reeves, Kuper, Hodge, 2008: 513). Görüşme ve dinleme, etnograflar için araştırma boyunca uygulanması gereken tekniklerdir. Zaten katılımcı gözlem tekniği ile

görüşme tekniği arasında kesin bir ayırım yoktur. İyi bir etnograf, araştırma sırasında dinleme ve soru sorma fırsatlarını her an denemelidir (Reilly, 2005: 113). Görüşme tekniğinin gözlem yaparken de kullanılması araştırmaya yarar sağlayacak bir durumdur.

Murchison, bir etnografin araştırdığı alanla ilgili elde edilen bilgiler, onun okuyarak elde edeceği bilgilerden daha çok anket ve gözlem gibi veri toplama teknikleriyle elde ettiği bilgilerdir der (Murchison, 2010: 12). Etnografin uygulayabileceği birçok çeşit görüşme tekniği vardır. Bu araştırdığı insanların özelliğine ve konuya göre değişir. Bunlar, birebir görüşme, grup görüşmesi ve olay sırasında sorular sormak şeklinde olabilir (Reilly, 2005: 112-116).

Bir araştırmada yapılan görüşme ne kadar çok insana uygulanırsa ve görüşme birden fazla olursa araştırmanın doğruluğu ve güvenilirliği o kadar çok olur. Bunu Reilly şöyle ifade eder: “*Araştırmalarda, katılımcıların görüşlerinin yansıtılabilmesi için birçok insanla görüşme yapılır. Genelde birden fazla görüşme yapılır, amaç standartlaşma sağlamaktır*” (Reilly, 2005: 113). Bir durumun doğruluğu, birden fazla görüşme ile çaprazlama kontrol edilmiş olur.

Görüşme tekniğinin araştırmaya bir diğer faydası, görüşme tekniğinin katılımcı gözlem tekniği ile birlikte kullanılması ve araştırmanın güvenilirliğini artırmasıdır. Çünkü insanlar görüşmelerde bazen yaptıkları şeyleri söylemeyebilirler veya yaptıklarını söyledikleri şeyleri gerçek yaşamda yapmayabilirler. Görüşmede söylenen sözlerin, gözlem tekniğiyle katılımcının günlük yaşamını inceleyerek uyuşup uyuşmadığı test edilebilir (Reilly, 2005: 127). Bundan dolayı gözlemin yanında, görüşme tekniği de etnografik araştırma için gereklidir (Fife, 2005: 93). Kısacası araştırmacının gözlem sırasında şahit olduğu olayları ve topladığı verileri anlamak için onlarla görüşme yapması, olayları ve verileri daha iyi anlamasına yardımcı olur.

1.3.1.2.2.1. Sorular

Görüşme tekniğinde sorulacak iki tür soru tipi vardır: Bunlar açık uçlu soru tipi ile kapalı uçlu soru tipidir.

Açık uçlu sorular, görüşmeyi yapan kişi tarafından sorulan soruların yanıtlarının olmadığı, yanıtları katılımcının özgür olarak verebileceği soru türüdür. Açık uçlu sorularda, yanıt geniş ve çeşitli olur; katılımcılar her bir soruyu farklı farklı yorumlama imkânı bulurlar. Örneğin “bu okuldaki düzen hakkında ne düşünüyorsun?” sorusu açık uçlu sorudur (Reilly, 2005: 120). Açık uçlu soruların bir yararı da görüşme sırasında görüşmenin akışına göre soru eklenip çıkarılabilesidir (Asher ve Miller, 2011: 16). Katılımcının görüşünü, bakış açısını ifade edebilme imkânı veren bu soru tipi etnografik araştırma için en uygundur.

Kapalı uçlu soru tipi, yanıtların belli bir kalıp içinde görüşmeyi yapan tarafından oluşturulduğu, katılımcının soruların yanıtlarını oluşturulan seçeneklerden seçmek zorunda olduğu soru tipidir. Kapalı uçlu sorularda, yanıtlar belli bir kalıp içerisinde oluşturulmuştur. Örneğin, “pazar günleri kaçta kalkarsın, saat dokuzdan önce mi, sonra mı?” gibi sorular kapalı uçlu sorulardır. Kapalı uçlu sorulara katılımcılar özgür yanıtlar veremez, araştırmacı katılımcıların konu ile ilgili duygu ve düşüncelerini anlamaz (Reilly, 2005: 120). Kapalı uçlu sorular, sınırlı seçeneklerle görüşme yapma olanağı sunar. Bir örnek gerekirse: “*bir öğretmen sınıfın ortasında doğrudan seni uyarırsa, aşağıdaki durumlardan hangisi senin tepkini tanımlar?*” A) Rahatsız olursun B) Az rahatsız olursun C) Seni rahatsız etmez (Fife, 2005: 93). Katılımcı bu üç yanitten farklı bir yanıt verecek dahi olsa bu yanıtlardan birini seçmek zorundadır. Bu yüzden katılımcını tam görüşünü yansıtmaz. Yani kapalı uçlu sorular, katılımcının duygu ve düşüncesini kısıtlı yansıttığı, olaylara karşı kendi bakış açısını ifade etme olanağı sunmadığı için etnografik araştırma da çok tercih edilen bir soru tipi değildir.

Her iki soru tipi aynı anda da kullanılabilir. Hangi soru tipinin kullanılacağı görüşmenin veya katılımcıların özelliklerine göre değişkenlik gösterir. Reilly, “*etnograf önceden belirlediği soruları bazıları kapalı uçlu, bazıları da açık uçlu olacak şekilde sorar. Açık uçlu sorularla görüşmenin akışını serbest bırakarak,*

katılımcılar görüşlerini serbest bir şekilde söyleme imkânı bulurlar. Eğer etnografin amacı insanların dünya görüşünü anlamaksa, açık uçlu sorular sormalıdır. Bu biraz da araştırmacının ne bulmak istediği ile ilgilidir (Reilly, 2005: 120).

1.3.1.2.2.2.Görüşmenin Yapısı

Görüşmeler yapılandırılmış, yapılandırılmamış ve yarı yapılandırılmış görüşmeler olmak üzere üçe ayrılır.

Yapılandırılmış görüşme, soruların araştırmacı tarafından önceden belirlendiği görüşme türüdür. Yeni soru eklemek için ayrıca bir yer yoktur. Görüşme sırasında önceden hazırlanmış olan sorular sorulur. Sorular herkese aynı sıralamada sorulur. Bunun nedeni standartlaşmayı korumaktır (Reilly, 2005: 116). Kapalı uçlu sorular, yapılandırılmış görüşmelere uygundur. Fakat etnografik araştırmacılar, yanıtların sınırlandırılmış olduğu görüşmelerle pek ilgilenmezler (Fife, 2005: 93). Yapılandırılmış görüşmeler, kapalı uçlu soru türünde olduğu gibi, katılımcının belirli bir kalıbın dışına çıkmaz. Katılımcılar, kendi fikirlerini, duygularını ve dünya görüşlerini rahat bir şekilde ifade edemezler. Bu yüzden, yapılandırılmış görüşme etnografik araştırma için tercih edilen bir görüşme türü değildir.

Yapılandırılmamış görüşme, araştırmacının görüşme için soru yerine küçük bir şablon hazırlayıp, görüşmenin gidişatına göre soruların şekillendiği görüşme tipidir. Görüşme yapanın elinde neler sorabileceği ile ilgili küçük bir taslak planı vardır. Araştırmacı, bu taslak plan çerçevesinde sorular sorar. Görüşme sırasında katılımcılar ve etnograf yapılandırılmış görüşmeye göre daha esnek davranır. Görüşmeden daha çok karşılıklı konuşma benzer denilebilir (Reilly, 2005: 116).

Araştırmacı görüşme sırasında, görüşmenin doğal akışına izin vermelidir. Katılımcı, konudan konuya geçebilir; önceden hazırladığı şablondan çok çıkmadan katılımcının özgürce konuşmasına izin vermelidir (Asher ve Miller, 2011: 19). Böylece araştırmacı, katılımcının fikirlerini ve düşüncelerini daha yakından takip etme olanağı bulur (Asher ve Miller, 2011, s.15).

Yapılandırılmamış görüşme, katılımcı gözlemin görünmeyen önemli bir bölümüdür. Örneğin gün sonunda, öğretmenlerle sohbet eden araştırmacı, bir

öğretmenin “*öğrencilerin okul kurallarına uymasında veliler çocuklar üzerinde daha çok sorumlu*” diye bir söz söylediğinde araştırmacı hemen konuya girip “*sen de mi böyle düşünüyorsun?*” veya “*bütün öğretmenler böyle mi düşünüyor?*” gibi sorular sorarak diğer öğretmenlerin bakış açılarını anlamaya çalışır. Bu durumda araştırmacı, araştırma için yeni alanlar keşfetme olanağı bulur. Yani yapılandırılmamış görüşme araştırmacıya insanların ne düşündüğünü anlama imkânı verir (Fife, 2005: 101-102, 106).

Etnografik yöntemde, yapılandırılmamış görüşmeler daha çok tercih edilir. Çünkü yapılandırılmamış görüşme tekniği, etnografin görüşmeye esneklik sağlamasını ve katılımcılara düşünme fırsatı vermesini sağlar. Bir diğer ifadeyle, katılımcılar tereddütlerini, endişelerini, korkularını, ümitlerini rahat bir şekilde paylaşabilirler. Daha öncede ifade edildiği gibi etnograf her zaman insanların bakış açılarından öğrenmek isterler, bu da onları daha çok konuşturarak olur (Reilly, 2005: 117).

Yarı yapılandırılmış görüşme, soruların kısmen araştırmacı tarafından hazırlandığı kısmen de görüşme sırasında görüşmenin akışına göre değiştirilip veya eklenebildiği görüşme türüdür. Yapılandırılmamış ve yapılandırılmış tekniklerin karışımı bir tekniktir. Açık uçlu ve kapalı uçlu sorular bir arada kullanılabilir (O'Reilly, 2005: 116). Yapılandırılmış görüşmenin aksine bu görüşme tekniğinde soruların sırası değişebilir. Bir soru düzeni vardır ama ilginç yanıtlar geldikçe esneklik gösterip soru şemasının dışına çıkılabilir (Asher ve Miller, 2011: 15).

Görüşmeleri yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış veya yapılandırılmamış olması, araştırmacının araştırmada ne bulmayı umduğuyla ve görüşmenin amacı ile ilgilidir.

1.3.1.2.2. 3. Görüşme Yapmak İçin Birkaç Öneri

Etnografik yöntemin en önemli tekniklerinden birisi olan görüşme tekniği, araştırmanın kalitesi için son derece önem arz etmektedir. Bu yüzden araştırmacı görüşmeye mümkün olduğunca önem vermelidir. Bu önem, görüşme öncesinden başlayıp, görüşme sırasında ve sonrasında devam etmelidir.

Görüşme tekniğinin şöyle yapılır diyebileceğimiz bir tarifi yoktur. Her durum için farklı bir şekilde yapılabilir. Durumun şartlarına ve görüşme yapan kişinin kişisel stiline göre değişkenlik gösterebilir. Etkili bir görüşmenin tek bir kalıbı olamamakla birlikte göz önünde bulundurulması gereken bazı önemli hususlar vardır. Bu öneriler aşağıda maddeler halinde verilmiştir:

1. Araştırmacı, görüşmeye başlamadan önce, katılımcıya araştırmanın ne ile ilgili olduğunu söylemeli ve görüşmeye başlamadan önce katılımcının kafasına takılan soru varsa sormasına izin vermelidir. Araştırmacı, görüşmenin ne kadar süreceğinden, görüşmede ne tür sorular soracağına kadar katılımcının bütün sorularına cevap vermelidir. Katılımcıya istemedikleri hiçbir soruyu yanıtlamak zorunda olmadıklarının, istemedikleri bir şeyi söylemek zorunda olmadıklarının, görüşmeyi istedikleri zaman bitirebileceklerinin güvencesi verilmelidir (Reilly, 2005: 140).
2. Araştırmacı, hangi bilgilerin öğrenilmeye çalışıldığını, o bilgilerin niye önemli olduğunu ve görüşmenin nasıl ilerleyeceğini açık bir şekilde katılımcıya açıklamalıdır. Araştırmada nasıl veri toplayacağını, verileri nasıl kullanacağını ve nasıl koruyacağını açıklamalıdır. Konuya girmeden önce ısındırma sorularıyla başlanmalıdır. Örneğin kendinden bahsedebilir, hobilerini sorulabilir (Asher ve Miller, 2011: 19).

Katılımcı yaşamında ilk defa bir araştırma için görüşmeye katılıyor olabilir. Katılımcı stresli, çekingen olabilir. Bu durumda araştırmacı, birkaç espri yapıp katılımcıyı görüşme öncesi rahatlatılabilir (Reilly, 2005: 147).

3. Araştırmacı, planlamadan veri toplamaya ve analize kadar görüşme süresince araştırmanın amacından uzaklaşmamaya çalışmalıdır.
4. Araştırmacı, konuya hâkim olmak için görüşme öncesi şablon oluşturmalıdır (Asher ve Miller, 2011: 19).
5. Araştırmacı, araştırmanın amacına uygun görüşme türünü seçmelidir.
6. Araştırmacı soruların en uygun nasıl sıralı hale getirilebileceğini düşünüp ona göre planlamalıdır.
7. Anlaşılır ve açık sorular sorulmalıdır.
8. Araştırmacı görüşme sırasında bir kerede sadece bir soru sormalıdır.

9. Ayrıntılı yanıtlar almak için birbiriyle ilgili sorular sorulmalıdır.
10. Katılımcı dikkatli bir şekilde dinlenilmeli ve katılımcıya dinlendiğini hissettirmek için uygun karşılık verilmelidir.
11. Sorguya çekiyormuş gibi sorular sorulmamalıdır.
12. Katılımcıların hassas olduğu konulara girilmemelidir.
13. Görüşmenin kontrolü araştırmacıda olmalıdır.
14. Daha sonra analiz etmek için görüşme kaydedilmelidir. Tabi ki görüşme kayıt altına alınacaksa bunun için izin alınmalıdır. Görüşmeyi kayıt altına almak araştırmacının görüşmeyi daha rahat yapmasını sağlar. Not tutmak zorunda olmadığı için konuşulanları daha rahat dinler ve görüşmeye daha rahat yoğunlaşır. Çünkü konuştuklarını kaçırmaya endişesi duymaz. Yine de küçük bir not defteri ve kalem bulundurulması her ihtimale karşı önemlidir (Reilly, 2005: 151). Eğer kayıt olmayacaksa not tutmalı. Hızlı bir şekilde notlar temize geçirilmelidir. (Reilly, 2005: 153).
15. Görüşme yapılan kişiye saygılı davranılmalıdır.
16. Görüşme yapmaktan zevk alınmalıdır (Genzuk, 2003: 47).
17. Araştırmacı görüşme bitince katılımcıya teşekkür edip, daha sonra soru soracak veya söyleyecek bir şey olması ihtimaline karşı iletişim bilgilerini katılımcıya vermelidir (Asher ve Miller, 2011: 19).
18. Görüşme, karşılıklı konuşma gibidir, tek farkı kontrolün araştırmacıda olmasıdır. Araştırmacının amacı katılımcıyı olabildiğince çok konuşturmak olmalıdır. Katılımcı kısa yanıtlar verirse, araştırmacı onu cesaretlendirmek için konuşturmaya teşvik edici sorular sormalıdır. Etnograf kibar ve saygılı olmaya özen göstermelidir (Reilly, 2005: 146). Katılımcı, görüşme yapan kişiye göre kendisini şekillendirecektir. Araştırmacı, görüşme boyunca karşı tarafı rahat ettirdikçe, onun görüşmeden zevk almasını sağladıkça katılımcı sorulara seve seve yanıt verecektir.

Katılımcı, araştırmacının duymasını istediği yanıtları verebilir. Ya da bilinçli olarak yalan konuşabilir. Bunun önüne geçmek için şu hususlara dikkat edilmelidir:

1. Araştırmacı aynı veriyi aynı kişiden farklı teknikleri kullanarak doğrulamaya çalışmalıdır (Reilly, 2005: 154). Bu yüzden araştırmacı ne kadar çok veri toplama tekniği kullanırsa verilerin doğruluğu o oranda artar.
2. Araştırmacı, sahadaki gözlem sırasında topladığı veriler ile görüşmede elde ettiği verileri karşılaştırmalıdır (Reilly, 2005: 154). Bu araştırma için son derece önemli bir durumdur. Araştırmacının sahada ilk elden topladığı veriler daha güvenilir verilerdir. Görüşme sırasında katılımcı gerçeğin dışında duruma göre yanıtlar verebilir. Bunun önüne geçmenin en güzel yolu yukarıda da belirtildiği gibi verilerin sahada toplanan veriler ile karşılaştırılmasıdır.

1.3.1.3 Not Tutma

Etnografik araştırmada amaç konu ile ilgili-ilgisiz her türlü veriyi not etmektedir. Araştırmacının her türlü veriyi toplaması önemlidir. Çünkü ilgisiz gibi görünen bir veri, ileriki dönemde yararlı bir veri olabilir. Araştırmacı elde edilen verileri kendi anlayacağı şekilde düzenli olarak not etmelidir. Bu işlemi günlük olarak yapmak, verileri unutma ve verilerin kaybolma ihtimalini ortadan kaldırır. Araştırmacının notlarını düzenli tutması araştırmanın sonunda verileri yazarken işini kolaylaştıracaktır (Reilly, 2005: 98).

Her veriyi not etmek zaman alıcı bir iş oluyorsa araştırmacı verileri seçmelidir. Ama bu seçim işini çok dikkatli yapmalıdır. Çünkü yukarıda da ifade edildiği gibi önemsiz bir veri ileriki aşamada önemli olabilir. Bu durumun önüne geçmek için veri ayıklama işlemini araştırmanın sonuna bırakmak daha doğru olacaktır.

Araştırmacı elinde küçük bir not defteri taşıması, anlık olarak ortaya çıkan bilgileri not etmesi önemlidir. Örneğin bir olay olduğu zaman o olayla ilgili yer, zaman gibi bilgisini not etmesi ayrıntılar için gereklidir. Başlangıçta zor bir işlem olan not tutma, zamanla belirli bir düzene girince araştırmacı için daha kolay olacaktır (Reilly, 2005: 99).

1.3.1.4. Veri Analizi

Etnografik araştırmada veri analizi, ham veriyi anlamlı parçalara ayırma işlemidir. Fetterman’a göre analiz, “*verileri düzenli hale getirme işlemidir; benzer yorum ve gözlemleri aynı kalıpta birleştirmedir* (Fetterman, 2002, aktaran Brown, 2009: 121). Bir diğerk ifadeyle veri analizi, etnografin çalışması sırasında topladığı görüşme notları, haritalar, resimler, fotoğraflar, videolar ve anketler gibi verileri ne yapacağına karar vermesidir. Analiz sürecini, dağınık bir evdeki eşyaları ilgili yerlerine koyup evi derli toplu hale getirme işlemine benzetebiliriz.

Etnografik analiz, katılımcıların yaşamlarını nasıl sürdürdüklerini tanımlamayı ve yorumlamayı içerir (Asher ve Miller, 2011: 21). Hammersley bunu şöyle açıklamaktadır: “*Veri analizi, insan davranışlarının anlamlarının ve fonksiyonlarının yorumlanmasını içerir ve istatistik analiziyle birlikte sözel tanımlarını ve açıklamalarının formunu oluşturur*” (Hammersley, 1990, aktaran Genzuck, 1999: 1).

Etnografya birçok veri ürettiği için, verilerin sınırlandırılması zor olur. Bu yüzden analiz kaçınılmazdır (Fielding, 1993, Aktaran Brown, 2009: 122). Yani analiz etnografyada ayrı bir bölüm değil, saha araştırması sırasında ve sonrasında devam eden bir süreçtir (Brewer,2002, Hammersley ve Atkinson, 1995 aktaran Brown, 2009: 122). Diğerk araştırma yöntemleri, verileri topladıktan sonra analiz işlemini yaparken etnografik araştırmada analiz ilk veriler elde edilmeye başlandığı an başlar ve araştırma süresince devam eder (Lecompte ve Schensul, 1999: 149). Böylece araştırmacı gözlemlenen şeyin ne olduğunu ve hangi yöne gideceğini görür (Lecompte ve Schensul, 1999: 149). Araştırmanın büyük resmi veri toplama tekniklerinden gelen verilerle ortaya çıkacaktır (Lecompte ve Schensul, 1999: 149).

1.3.1.5. Alan Notlarının Yazıya Dökülmesi

Etnografya, aktif olarak yapılan bir iştir. Bu türden bir araştırmanın yürütülmesinin içerisinde başlıca iki temel etkinlik vardır. Birinci olarak, etnograf belirli bir sosyal düzen içerisine girerek bu düzende yaşayan insanları tanımaya çalışır ki bu düzene dair genellikle önceden bilgisi bulunmamaktadır. Burada etnograf,

düzeni oluşturan gündelik yaşama katılarak, insanlar ile sürekli bir ilişki geliştirir ve bu sayede olan biten her şeyi gözlemler. İkinci olarak etnograf, insanların gündelik olarak yapıp ettiklerine katıldığı sırada gözlediklerini ve öğrendiklerini, düzenli ve sistematik bir biçimde kaydeder. Böylece araştırmacının elinde bu gözlemlerin ve deneyimlerin yazılı kayıtlarından oluşan bir birikim oluşur. Başka bir deyişle; farklı bir sosyal yapıya birebir katılım ve bu katılıma dayalı olarak üretilen yazılı anlatılar etnografya araştırmalarının özünü oluşturur (Emerson, Fretz, Shaw, 2008: 1-2). Araştırdığı toplumla zaman geçirmek ve bu sırada gözlem yoluyla veya başka tekniklerle topladığı verileri anlamlı metinler haline getirme araştırmacının iki temel işidir.

Alan notları, tanık olunan olayların, kişilerin ve çevrenin kelimelere dönüştürülerek kâğıda geçirmek suretiyle kişi ve çevrede var olan düzeni yansıtır. Gördüklerini duyduklarını yazılı metinler haline dönüştürmek, çalışmanın son aşamasıdır ve belki de en önemli aşamasıdır (Emerson, Fretz ve Shaw, 2008: 21). Çünkü araştırmacı süreç boyunca topladığı verileri yazıya dökerek araştırmayı somut elle tutulur hale getirir.

Etnograf, alan notlarından etnografik metin yazmaya geçerken masasında çalışan bir yazar gibi insanların gündelik deneyimlerine dair tuttuğu kayıtları inceler, analiz eder, yorumlar ve başka insanların anlayacağı şekilde metin haline getirir (Emerson, Fretz ve Shaw, 2008: 239).

Etnografik çalışmalar yazıya dökülürken dikkat edilmesi gereken bazı noktaları vardır. Bunlar:

- a. Gözlenen ve nihai olarak ‘veri’ ya da ‘bulgu’ olarak kabul edilen şey, gözlem sürecinden ayrılmaz.
- b. Alan notu yazarken, araştırmacı çalıştığı insanların verdikleri yerel anlamlara ve olaylara özel bir dikkat göstermelidir (Emerson, Fretz ve Shaw, 2008: 15).

Alan notlarını incelemeye başlarken, araştırmacının şu soruları kendine sorması yararlı olacaktır:

- İnsanlar ne yapıyorlar? Neyi başarmaya çalışıyorlar?
- Bunu tam olarak nasıl yapıyorlar? Ne gibi özellikli araçlar ve/veya stratejiler kullanıyorlar?
- Oradaki insanlar olan biteni nasıl anlıyor, nasıl karakterlendiriyor ve bu konularda neler konuşuyorlar?
- Ne gibi varsayımlarda bulunuyorlar?
- Burada ne olduğunu anlıyorum? Bu notlardan ne öğrendim?
- Bu metinleri neden notlarım arasına dâhil ettim? (Emerson, Fretz ve Shaw, 2008: 208).

Alan notlarının yazıya dökülme işlemi sadece verilerin neler içerdiğini bulmaktan ibaret bir iş değildir. Tersine, etnograf, bazı olayları seçer, bunlara öncelik verir ve bunları diğerleriyle olan ilişkileri içerisinde anlayabilecek bir noktaya gelir (Emerson, Fretz ve Shaw, 2008: 238). Böylece araştırma sürecinde yaşadıklarının ve topladığı verilerin büyük resmini görme imkânı bulur.

Bir yazar olarak etnograf, üzerinde çalışma yaptığı belirli bir dünyayı doğrudan aşinalığı olmayan bir okuyucu kitlesinin anlayabileceği şekilde yansıtmak zorundadır. Bundan dolayı bir olayı, olayla ilgili bilgisi olmayan birine anlatıyormuşçasına net ve açık bir şekilde ifade etmelidir. Van ve Richardson etnografin işinin hikâye yazmak olduğunu vurgularken şunu söylemektedirler: “*Biz etnografya yazmanın, her bir fikrin mantıksal olarak ve kapsamlı şekilde analitik argümanların düzenlenmesinden daha çok hikâye anlatımı biçiminde olduğunu savunuyoruz*” (Emerson, Fretz ve Shaw, 2008: 240). Bu, yazılan metinlerin hayali anlamda bir takım öykülerden oluşması demek değildir; alan notlarından dışarıdaki okuyucunun ilgisini çekebilecek edebi geleneklerden anlatımlar oluşturmak demektir (Atkinson, 1990: 399).

1.4. Araştırmanın Düzeni

Üç bölümden oluşan araştırmanın birinci bölümü, problem, araştırmanın amacı, soruları ve hipotezi, araştırmanın önemi, yöntemi, terminoloji ve kaynakları içermektedir.

İkinci bölümde, bilgi arama davranışı ile bağlantılı kavramlar anlatılmaktadır. Ayrıca bilgi arama davranışı araştırmalarının tarihçesi, teknoloji ile bağlantısı, bilgi arama davranışını etkileyen etmenlerden bahsedilmiştir. Bu bölümün ikinci kısmında ise bilgi arama davranışı modellerinden kısaca bahsedildikten sonra, araştırmanın temel aldığı model olan Kuhlthau Modeli ayrıntılı olarak ele alınmaktadır. Modelin aşamaları ve modelle ilgili kavramlar olan “belirsizlik kavramı” ve “müdahale alanı” kavramları da bu bölümde anlatılmaktadır.

Araştırmanın üçüncü bölümü ise araştırmanın uygulama kısmını kapsamaktadır. Bu bölümde uygulanan yöntem ve veri toplama tekniklerinden bahsedildikten sonra araştırmada elde edilen bulgular açıklanmaktadır. Daha sonra elde edilen bulgular birbirleri ile karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. Ayrıca bulguların değerlendirmesi yapıldıktan sonra, ulaşılan bilgiler ışığında konu hakkında çeşitli öneriler getirilmiştir.

1.5. Kaynaklar

Araştırma ile ilgili literatür taraması için aşağıdaki kaynaklar ve siteler kullanılmıştır:

- Bilgi Dünyası (2000-)
- E-Prints in Library and Information Science (E-LIS)
(<http://eprints.rclis.org/>)
- Elsevier
(<http://www.elsevier.com.wps/find/Librariansinfo.librarians/K030210>)
- IFLANET Site Search (<http://www.ifla.org/search/search.htm>)
- Library, Information Science & Technolgy Abstracts (LISTA)

- Library and Information Science Abstracts (LISA)
- Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni (1952-1986)
- Türk Kütüphaneciliği (1987-)
- Türkiye Bibliyografyası (1928-)
- Türkiye Makaleler Bibliyografyası (1952-)
- Yüksek Öğretim Kurumu Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi
- (http://www.yok.gov.tr/tez/tez_tarama.htm)

2. BÖLÜM: BİLGİ DAVRANIŞI ve KUHLTHAU MODELİ

2.1. Bilgi Davranışı: Temel Kavramlar, Tanımlar, Modeller ve Açıklamalar

2.1.1. Bilgi: Tanım

Bilgi, anlaşılması zor ve tartışmalı bir kavramdır. Bugüne kadar bilgi kavramının birçok tanımı yapılmıştır. Değişik toplum ve değişik kültürdeki araştırmacılar farklı tanımlar geliştirmişlerdir. Uçak bu durumu şöyle belirtir: “... birbirinden farklı 400 civarında bilgi tanımının var olması konuyla ilgili bir fikir verebilmesi açısından önemlidir. Bu durum, bilimsel ve kültürel iletişim açısından önlenemez yanlış anlamlara neden olmaktadır. Örneğin bazı araştırmacılar, “bilgi bilgidir, enerji veya madde değildir” derken; bazı araştırmacılar bilgiyi enerji ve madde arasında sıralamaktadırlar” (Yuexiao, 1998 s.480 aktaran Uçak, 1999: 25). Bundan dolayı birçok bilim alanında bilginin tanımı farklı farklı yapılmıştır.

Türkçe meslek literatürümüzde bilgiyi tanımlarken yaşanan sorun ise İngilizce’deki üç farklı sözcüğün Türkçe’ye tek bir sözcükle yani “bilgi” terimiyle karşılanmasıdır. İngilizce’deki “data”, “knowledge” ve “information” sözcüklerinin Türkçe’de birbirinin yerine kullanılması, tanım/anlam sorununu daha da büyötmektedir. Bu tez bağlamında bu kavramların tanımları kısaca şu şekilde yapılabilir:

Veri (data); işlenmemiş, düzenlenmemiş ham gerçeklerdir. Information anlamındaki bilgi toplanmış, anlamlı bir şekilde işlenmiş veridir. Veri, “information” anlamındaki bilginin ham maddesini oluşturur. Kararların alınmasına yardımcı olacak bilgi “information” anlamındaki bilgidir ve bilgiyi üretmede veriden yararlanır. Her tür bilginin oluşumunu sağlayan ise veridir. ‘Knowledge’ anlamındaki bilgi ise bilme duygusu, daha önceden bilinenin kabullenilmesi anlamını taşımaktadır. “Information” anlamındaki bilgi ile “knowledge” anlamındaki bilginin arasındaki farklar ise şu şekilde açıklanabilir: Knowledge karşılığı bilgi, information karşılığı (information) bilginin bir üst aşaması gibidir. Bilginin yorumlanması, belli bir değere göre işlenmesi,

alanın etkinlikleri doğrultusunda hazırlanmasıdır ve zaman ve çevreye göre değişebilir. (Davis, 1991: 181; Long, 1991: 11; Kemp,1976: 161. aktaran Uçak, 1997: 30-31).

Bu tez bağlamında kullanılan “bilgi” terimi “information” anlamındaki bilgidir tersi durumlarda gerekli açıklamalar yapılacaktır.

2.1.2. Bilgi Gereksinimi

Tıpkı bilgi terimi gibi bilgi gereksinimi de (information need) tanımlanması, sınırlandırılması ve ölçülmesi zor bir kavramdır. Araştırmacılar bu terimi değişik amaçlarla ve farklı biçimlerde kullanabilmektedirler. Bu durum da doğal olarak terminolojik bir karmaşaya yol açmaktadır. Örneğin anlamaları birbirinden farklı olan gereksinim (need), talep (demand), ve istek (want) terimleri zaman zaman birbirinin yerine kullanılmakta ve anlam karmaşasını artırmakta ve konunun anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Ayrıca, bilgi gereksinimi konusunda yapılan araştırmalarda, tek bir tanımın olmayışından çok, araştırmaya uygun tanım kullanmadaki başarısızlıklar, var olan problemi daha da büyötmektedir” (Rohde 1986: 52 ve Wilson 1981:3 aktaran Uçak, 1999: 44)

Bilgi gereksinimi; bireysel yaşamdaki kişisel veya işle ilgili belirsizliklerin kabul edilmesi ve tanınmasıdır. Bireyin bulunduğu konum ile olmak istediğı konum arasındaki farkın anlaşılmasıyla ortaya çıkan bu durum, var olan problemle başa çıkmada yetersiz kalınmasının farkına varılmasıyla bireyin bilgi arama davranışına başlaması durumudur (Krikelas, 1983: 6).

Wilson bilgi gereksiniminin barınma ya da yaşamak gibi önemli gereksinimlerinden olmadığını, bilgi ihtiyacının ikincil bir gereksinim olduğunu söyler. Ancak bu ikincil gereksinimin, birincil gereksinimleri karşılamak için ortaya çıktığını belirtir (Wilson, 2000: 51). İnsan barınmak, yemek gibi birincil gereksinimlerini ‘bilgi’ ile karşılar. Uçak, bilgi ve gereksinim sözcükleri arasındaki ilişkiye dikkati çekerek şunları ifade etmektedir: “... *Bu ilişkinin bizi, insanın temel gereksinimlerini bilmeye zorladığını görürüz. İnsanları bir takım davranışlarda bulunmaya iten güdüler, çeşitli gereksinimler sonucu oluşmaktadır*”(Uçak, 1997: 315). Sibirya’da yaşayan birisi için soğuktan korunmak öncelikli

gereksinimlerindendir. Bu gereksinimini karşılayabilmek için gerekli bilgileri bildiği zaman kendisini hayatta tutabilir. Bu durumda “soğuktan korunma bilgisi” birincil gereksinim gibi görünmese de bireyin yaşamını sürdürebilmesi için birincil gereksinimleri kadar önemlidir.

Allen, “*bireyin bilgi gereksinimi, bilgisinin yetersiz kaldığı her durumda ortaya çıkar*” şeklinde belirtmektedir. Allen devamında bilgi gereksinimini, bireyin bilgisinin ya da bilişsel yapısının çevresiyle etkileşimde bulunduğu ve anlamada eksiklik yaşadığında ortaya çıkan bilgi boşluğu olarak analiz eder. Bilgi boşluğundan kaynaklanan bilgi ihtiyacını üç bölüme ayırır:

1. Kavramadaki başarısızlıktan ortaya çıkan bilgi gereksinimidir. Yani birey olayı kavrayamaz.
2. Alternatif eylem biçimini belirlemek için bir konuyu araştırmak ile ilişkili bilgi gereksinimidir.
3. Eylem biçimleri arasındaki alternatifleri seçmekten ortaya çıkan bilgi gereksinimidir. Alternatifleri ve sonuçlarını değerlendirmeyi kapsar (Choo, Detlor ve Turnbull, 2000: 5).

İnsanlar bilgi durumlarında veya anlamlandırma yaparken boşluk olduğunda, bilgi gereksiniminin farkına varır. Bilgi gereksinimi bilişsel, duygusal ve durumsal etmenlerden şekillenir. Dervin bunu şöyle mecazlandırıyor: “*insan yaşamda yolculuk yaparken anlamlandırma yapabilme yeteneği bittiğinde bir boşlukta durur*”. Bireyin bu boşluğun farkına varması bilgi aramanın iyi bir belirleyicisidir. Birçok saha araştırmasında, Dervin, insanların yaşadıkları genel bilgi boşluklarını şöyle açıklamaktadır.

- Karar vermenin durması. Örneğin bireyin 2 veya daha fazla yolla karşı karşıya kalması.
- Engelin durdurması. Örneğin bireyin önünde sadece bir yol var ama kapalı.
- Duracak bir şeyin olmaması. Örneğin önünde hiçbir yolun olmaması.

Birey kendisinin bu boşluklardan birinde olduğunu anlar ve bu boşlukları kapatabilmek için bilgi arar (Choo, Detlor ve Turnbull, 2000: 22).

Bilgi gereksinimi her zaman bilgi aramayı gerektirmez. Bazen birey bilgi gereksinimini görmezden gelebilir. Örneğin gereksinim duyduğu bilgi ile ilgili durumdan uzak durabilir. Bu durumda bilgi gereksinimi ortadan kalkmış olur. Bazen de birey bilgi gereksinimini karşılamak için hâlihazırdaki bilgisini kullanabilir. Böylece dışarıda bir bilgi arama durumu olmaz. Fakat birey çoğunlukla bilinçli bir bilgi aramayla bu boşlukları doldurmayı tercih eder. Bilinçli bilgi arama, problemi çözmek için, karar vermek için veya anlamayı artırmak için yapılır. Birey istenilen bilgiye ulaşmak için muhtemel kaynakları belirler, seçer, ayırır, onlarla iletişim kurar ve kaynaklarla etkileşimde bulunur (Choo, Detlor ve Turnbull, 2000: 24). Rohde bu farklı davranışlara bireysel açıdan bakar ve kişiden kişiye değişkenlik göstermesini bireysel farklılıklara bağlar: *“Bireylerin bilgi gereksinimlerini algılayışları, sorunlarını algılayışlarıyla, karar verme yetenekleriyle ve var olan sorunlarla başa çıkabilme özellikleriyle yakından ilgilidir. Kimi birey içinde bulunduğu belirsizliği veya sorunu reddederken, kimisi sorununu çözebilmek için bilgilenmek isteyebilir. Bu nedenle bilgi gereksiniminin, bireye özgü bir kavram olduğunu söyleyebiliriz”* (Rohde, 1986: 52-53). Fakat her aşamada bu farklılık devam etmez. Örneğin bilgi gereksinimini karşılarken kaynak seçmede ortak ölçütler vardır. Her birey kaynak seçerken ilgili, kullanışlı ve yararlı olduğunu düşündüğü kaynakları seçer. Bir diğer kaynak seçme ölçütü kaynakların doğruluğu ve güvenirliliğidir. Taylor, kaynak güvenirliliğini *“bireyin kaynağın kalitesine ve doğruluğuna olan güveni”* olarak tanımlar (Choo, Detlor ve Turnbull, 2000: 23). Kişi güvendiği kaynakları kullanmayı seçer, bu da ona ödevini, projesini yaparken gereksinim duyduğu en kaliteli bilgiye ulaştığı hissi verir.

Bilgi gereksinimi konusu Kütüphane ve Bilgi Bilimi alanında önemli bir yere sahiptir. Çünkü *“Bütün bilgi merkezlerinin varlık nedeni, bilgi sistemlerinin odak noktası kullanıcıdır. Bilgi hizmetlerinin en iyi şekilde yerine getirilebilmesi için, kullanıcının yakından tanınmasına, bilgi gereksinimlerinin, bilginin aranması ve kullanılmasıyla ilgili davranış özelliklerinin bilinmesine gerek vardır. Kullanıcıların bu özellikleri, bilgi merkezlerinin kurulmasından, dermesinin oluşturulmasına, hizmet*

politikalarının saptanmasından, gerekli düzenlemelerin yapılmasına kadar belirleyici rol oynamaktadır” (Uçak, 1997: 1).

Birinci dünya savaşından beri, farklı gruptaki insanların bilgi gereksinimlerini nasıl karşıladıklarını anlamak için birçok bilgi gereksinimi ve kullanıcıları araştırması yapılmıştır. Bilim adamları, mühendisler ve akademisyenler bu çalışmalara konu olmuşlardır (Choo, Detlor ve Turnbull, 2000: 4). Zamanla üniversite, lise ve ortaokul öğrencileri ve sağlık çalışanları olmak üzere birçok alanda binlerce çalışma yapılmıştır ve yapılmaya da devam edilmektedir.

Bilim insanları araştırmalarında kullanıcıların bilgi gereksinimlerini daha çok sistemlerle bağlantılı olarak incelemiştir. Bir diğer ifadeyle, bilgi gereksinimleri üzerindeki araştırmalar daha çok kullanıcının, bilgi sisteminde nasıl gezindiği ve erişilebilir bilgi ile ne yaptığı üzerine yoğunlaşmıştır (Wilson, 2000: 49). *Zamanla bu yaklaşımın sorunları çözmede yetersiz olduğu anlaşılmış, araştırmalarda odak noktası sistemden kullanıcıya kaymıştır (Uçak, 1999: 2).*

Kütüphane ve bilgi bilimi alanında yapılan bilgi gereksinimi çalışmalarının nihai amacı bilgi sistemlerinin ve hizmetlerinin daha kaliteli tasarlanmasıdır. İnsanların bilgi gereksinimlerini karşılamak için o gereksinimleri en iyi şekilde bilmeye bağlıdır. Uçak bu durumu “*Bilgi gereksinimi insanın zihinsel gereksinimlerinden birisidir. Bilgi gereksinimi sonuçta bilgi arama davranışını ortaya çıkarmakta ve bu iki kavram birbirini tamamlamaktadır. Bilgi gereksinimi ve bilgi arama davranışı pek çok faktörden etkilenmektedir. Etkili bilgi merkezleri ve hizmetleri kurabilmek için bu faktörlerin bilinmesi gerekmektedir*” sözleriyle ifade etmektedir (Uçak, 1997: 315). *Hizmet vermekle yükümlü olduğumuz kitlenin ne istediğini, özelliklerini, ne amaçlarla nasıl bilgi aradığını bilmeden etkili bir sistem oluşturmamız olanaksızdır. Var olan sistemlerin yeniden düzenlenebilmesi için yine kullanıcının gereksinim ve davranışlarının bilinmesine, özelliklerinin dikkate alınmasına gerek vardır (Uçak, 1997: 1).*

Kullanıcıların bilgi gereksinimlerinin karşılanması ülkelerin gelişmişlik seviyelerini belirler dense abartılmış olmaz. Uçak’a göre Bilim ve teknoloji alanındaki gelişmelerin hız kazanması, araştırmacıların bilgi gereksinimlerinin tam ve zamanında karşılanmasıyla olanaklıdır. Türkiye’de ki durumu analiz ederken de çok olumlu ifadeler kullanmıyor. “*Ülkemizde bu konunun önemi yeterince vurgulanmamakta,*

gereken özen gösterilmemektedir. Biz kütüphanecilerin var olan olanakları en verimli hale dönüştürebilmesi için, bizler için ideal olan değil, kullanıcılarımız için ideal olan bilgi sistemlerini oluşturarak, etkili ve verimli bilgi merkezleri oluşturabilmemiz mümkündür. Bunu da ancak kullanıcılarımızı tanıyarak, onların bilgi gereksinimlerini ve bilgi arama davranışlarını tanımlayarak gerçekleştirebiliriz” (Uçak, 1999: 4-5).

Bilgiye gereksinim duyan birey, bu gereksinimini karşılamak için elinden gelen çabayı gösterecektir. Böylece kişi artık bilgi davranışını etkinliğinde bulunmaya başlayacaktır. Bu etkinlik, kişinin gereksinimi karşılanana kadar devam edecektir.

2.1.3. Bilgi Davranışı

2.1.3.1. Tanım

“Bilgi davranışı” (information behavior) terimi Kütüphane ve Bilgi Bilimi alanında geniş terim/şemsiye terim olarak kullanılmaktadır ve insanın bilgiyle olan etkileşiminin birçok yolunu tanımlamada özellikle insanın bilgiyi ararken ve kullanırken kullandığı yolları açıklamada kullanılmaktadır (Bates, 2010: 1). Bir diğer ifadeyle “bilgi davranışı” kavramı “bilgi arama davranışı (information seeking behavior)”, bilgi gereksinimi (information need)”, “bilgi tarama davranışı (information searching behavior)”, “bilgi kullanımı davranışı (information use behavior)” gibi terimleri ya da konu başlıklarını kapsamaktadır.

Wilson, bilgi davranışını “*bireyin bilgi kaynakları ve bilgi kanalları ile her türden ilişkisidir*” şeklinde tanımlamaktadır ve şöyle devam etmektedir: “*bu ilişki, insanın etkin-edilgen bilgi kullanımını ve armasını da kapsar*”. Bates’e göre “*bilgi davranışı, kütüphane ve bilgi biliminde insanın bilgiyle olan ilişkisini anlamak için geniş çapta yapılan araştırma türleriyle ilişkili alt disiplinleri ifade eder*” (Bates, 2010: 1).

Kişinin hava durumundaki değişimi fark etmesi, başka bir şehre gitme kararı vermesi, seyahat saatlerini öğrenmesi, seyahat zamanını seçmesi, geri dönüş tarihini belirlemesi ve uçak bileti alması gibi birçok davranışı “bilgi davranışı” olarak bilinen davranışlara örnektir. Bu davranışlar *‘karşılaşmak, gereksinim duymak, bulmak,*

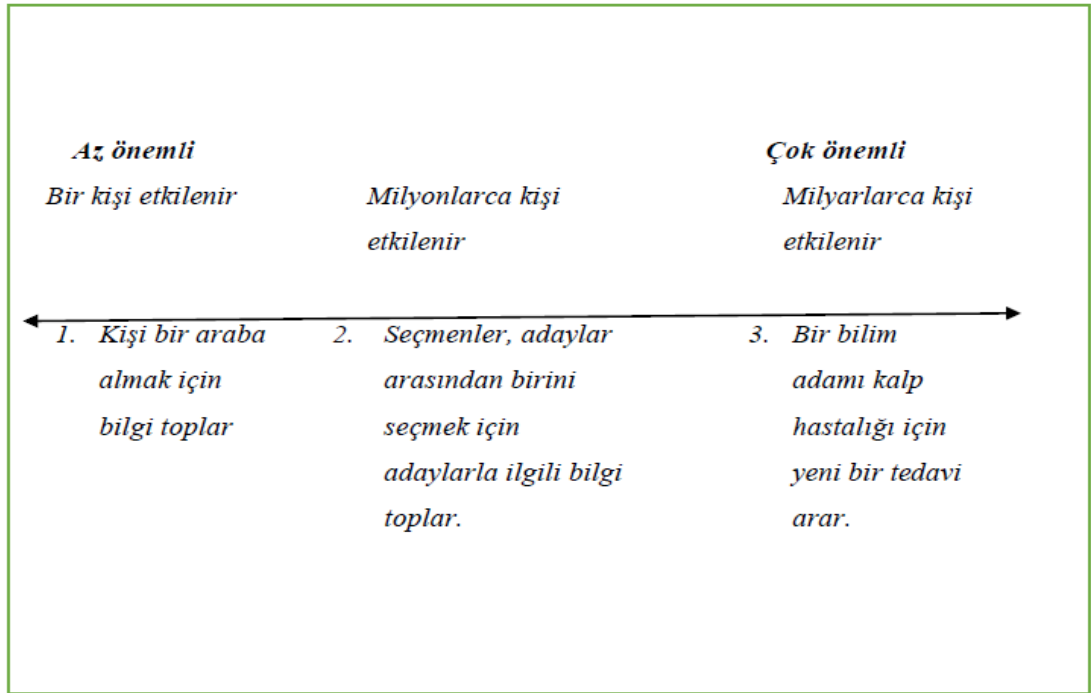
seçmek ve bilgiyi kullanmak’ olmak üzere beş alt başlık altında toplanır. Bunlar bireyin hayatta kalabilmesi için temel davranış türleridir. Bir örnek gerekirse; gezi planı yapan bir kişi; radyodan hava durumunu dinler, seyahat güzergâhı ile ilgili bilgileri okur, rezervasyon yapmak için oteli arar, uçak fiyat bilgisi almak için hava yolu şirketini arar vb. (Case, 2007: 4). İnsan, bu tür birçok davranışlarla günlük yaşamında çokça karşılaşır. Bütün bu davranışların ortak özelliği merkezlerinde bilginin olmasıdır.

Bilgi davranışı yukarıda ifade edilen davranışlardan farklı olarak sadece etken bir durumu ifade etmeyebilir. Kişi bir etkinlik içinde olmadan da bilgi davranışında bulunmuş olur. Bilgi davranışı terimi, kişinin bilgiye rastlaması gibi “istemsiz ve edilgen” davranışları kapsadığı gibi “bilgi aramaktan kaçınma” gibi bilinçli davranışlar da bilgi davranışlarını da kapsamaktadır (Case, 2007: 5). Örneğin kişi vapurda giderken, reklam panosundan okuduğu bir reklamdan dahi bilgi sahibi olabilir. Günümüzde insan adeta bir bilgi ağı ile çevrelenmiştir. Sadece kişinin bir kütüphaneye gidip, kütüphane hizmetlerinin birinden yararlanması, internette arama motorundan bir şeyler öğrenmesi ve ailesinden veya bir arkadaşından bir şeyler sorup öğrenmesi değil kişinin bilgi ile olan her türlü bilinçli veya bilinçsiz etkileşimi bilgi davranışı kapsamına girmektedir. Wilson bu durumun kişiye kattığı yarar olarak her bireyin kendisini güncel tutması olarak ifade eder. Bu davranışların hiçbirisi doğrudan bilgi davranışını ifade etmemesine rağmen yararlı bilgi, bu rastlantısal davranışlardan karşılır (Choo, Detlor ve Turnbull, 2000: 24). Bundan dolayı Wilson bilgi davranışı teriminin tanımında “istemsiz” olarak adlandırılan davranışları da vurgular ve şöyle devam eder: *”Bilgi davranışı başkaları ile yüz yüze iletişimi ve televizyondaki reklamları izleme gibi bilginin edilgen edinimini de kapsar”* (Wilson, 2000: 49).

Kişinin bir bilgi davranışı sonucunda etkilenen insan sayısı farklılık arz eder (Bkz Şekil 1). Birisinin bir davranışından sadece bir kişi, bir başka davranışından birkaç kişi ve bir başka davranışından da bir ülke, kıta veya dünyanın tamamı etkilenebilir. Bunu bir örnekle açıklamak gerekirse:

1. *Özellikleri ve fiyatları farklı iki araba modelinden birini seçmek isteyen birini düşününüz. Kişi yazılı ve elektronik yayınlardan bilgi almaya çalışır. Bu bilgi davranışı insanların kuramsal sürekliliği adına önemli bir araştırma değildir. Çünkü sadece bir kişiyi etkiler.*

2. Oy vermeye giden birini düşününüz. Kişi, adayların pozisyonlarına ve geçmiş performanslarına göre tercih yapar. Bir önceki örneğe oranla daha önemli bir bilgi davranışıdır. Çünkü sonuç daha geniş bir kitleyi etkilemektedir.
3. Biyomedikal alanında çalışan bir bilim adamı düşününüz. Yıllarca araştırma yapar. Pahalı bir laboratuvarında çalışır. Kalp hastalıkları ile ilgili deneyler yapar, önceki bilim adamlarının araştırmalarını inceler. Bu bilgi davranışı diğer iki örnekten daha önemlidir. Çünkü önceki iki örneğe göre daha çok kişiyi etkiler (Case, 2007: 10-11).

Şekil1. Bilgi Davranışının Etkilediği İnsan Sayısı (Case, 2007: 11)

Bu bilgiler ışığında bilgi davranışını bir üst ya da şemsiye terim olarak şöyle tanımlamak olanaklıdır: Bilgi davranışı, insanının bilgi ile etkileşimini kapsayan her türden davranış biçimidir.

İnsanların bilgi davranışlarının gelişimlerini anlamak için bilgi davranışı çalışmalarının tarihsel gelişimine göz atmanın faydalı olacağı düşünülmektedir. Böylece bilgi davranışı alanında ne tür değişiklikler oldu daha net görülecektir.

2.1.3.2. Ana Hatlarıyla Bilgi Arama Davranışı Araştırmalarının Tarihçesi

“Bilgi davranışı” terimi bir anda ortaya çıkmış bir terim değildir. Bu terimin kullanılmaya başlanmasından önce bazı terimler kullanılmaktaydı. Bu terimler “kullanım çalışmaları (use studies)”, “bilgi arama ve toplama (information seeking and gathering)” ve “bilgi gereksinimi ve kullanımı (information needs and use)” gibi terimlerdir. Daha sonra “bilgi arama araştırmaları (information seeking research)” terimi kullanılmaya başlanmıştır. Fakat bu terim de insanların bilgi ile her türden çalışmalarını kapsayacak şekilde kullanılmayı ifade etmemekteydi. Bir süre sonra bazı araştırmacılar, “bilgi arama (information seeking)” terimini kullanmaya başladı. Bu terim de sadece insanların bilgiyi bulma çabasını ifade etmek için kullanılmaktaydı ve insanlarla bilgi arasındaki birçok etkileşimi kapsamamaktaydı. Bu yüzden 1990’larda, “bilgi arama” terimi yerine daha kapsamlı anlamı olan “bilgi davranışı (information behavior)” terimi ortaya çıktı (Bates, 2010: 2).

Bilgi davranışı araştırmaları 20.yy başlarında ortaya çıkmıştır. Yapılan birçok araştırmalar sonucunda, insanların bilgi davranışları hakkında bilgi sahibi olunmuştur. Araştırmacılar, günümüzde teknolojinin de gelişmesiyle konu ile ilgili daha net bilgi sahibi olmuşlardır. Tabii ki bu alanda daha çok çalışmaya gereksinim vardır (Bates, 2010: 12). Çünkü insanların bilgi davranışları devamlı değişkenlik göstermektedir.

Bilgi davranışı araştırmalarının tarihçesini 3 bölüme ayırmak konunun daha net kavranmasını sağlayacaktır. II. Dünya Savaşı’na kadar olan dönem, II. Dünya Savaşı-1980 arası dönem ve son olarak 1980’den günümüze kadar olan dönemdir.

II. Dünya Savaşı’na kadar olan döneme bakıldığında bilgi davranışı çalışmalarının kütüphane kullanıcıları ve okuma çalışmaları üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Örneğin “Kütüphane Anketi (The Library Survey) (1940)” çalışması 1916’lara kadar giden birçok anketlere gönderme yapmaktadır. Yine 1930’larda

Chicago Üniversitesi Kütüphane Okulunda, kütüphane bilimi ile ilgili okuyucu seçenekleri gibi birçok alanda ilk doktora seviyesinde çalışmalar yapılmaya başlanmıştır (Wilson, 2010: 28). Fakat bu dönemki çalışmalar kütüphane kullanımı konusu üzerinde dururken, nedenleri üzerinde çok durmamıştır (Wilson. 2000: 50).

II. Dünya Savaşı ve sonrası döneme bakıldığında, savaşın bilgi davranışı tarihinde önemli etkisini görmek olanaklıdır. Bunun birden çok nedeni vardır: ilk nedeni ülkelerin savaş silahlarını geliştirmek için bilimsel ve teknolojik araştırmalara hız vermeleridir. Bu durum bilimsel raporların sayısında artışın yaşanmasına neden olmuştur. Tabi ki bu belgelerin erişimi o dönemlerde yasaktı. Diğer nedeni ise savaş sonrasında bu raporların erişime açılmasıdır. Özellikle Almanya'daki belgeler müttefik ülkelerin erişimine açılmıştır. Bu iki etmenin “bilgi patlaması” diye tabir edilen olgu üzerinde büyük bir etkisi vardır. Yine II. Dünya Savaşı sırasında atom bombasının icadı gibi büyük projelerin ortaya çıkmasından sonra bilginin değeri daha da artmıştır. Bu projelerin gelişmesi için bilginin transferi, dağıtılması gibi konular farklı alanlardaki bilim insanları için önemli hale gelmiştir. Ayrıca bu dönemde bilim adamlarının bilgiyi nasıl topladıkları, kullandıkları gibi konularda büyük konferanslar yapılmaya başlanmıştır. Örneğin Kraliyet Topluluğu Bilimsel Bilgi Konferansı (Royal Society Scientific Information Conference, 1948), bu alanda dünyada yapılan ilk modern çalışmalara öncülük etmiştir (Wilson, 2010: 28).

Yine savaş sonrası dönemde, grupların bilgi davranışları araştırılmaya başlanmıştır. Örneğin, engelli insanların, lise öğrencilerinin, tarım, sanat alanlarındaki insanların bilgi davranışları üzerine çalışmalar yapılmıştır. Yıllarca sağlık, hukuk gibi alanlarda yüzlerce çalışmalar devam etmiştir. Bilgi davranışı ile ilgili birçok model geliştirilmiştir (Bates, 2010: 4).

1980'lerden günümüze kadar olan dönem ise bilgi davranışı tarihinde en hızlı gelişmenin olduğu dönemdir. Bilgisayar ve internet gibi teknolojiye bir çok yenilik bu durumun başlıca nedenidir. Bu dönem aşağıda alt başlık olarak daha ayrıntılı olarak anlatılacaktır.

Ülkemizde ise bilgi arama davranışı terimini içeren ilk tez çalışması Kök'ün “Sosyo-Demografik Değişkenlere Göre Resmi Kararlar Hakkında Bilgi Arama Davranışı” isim yüksek lisans tezidir (Kök, 1987). Bu tez iletişim bilimleri konu

alanına aittir. Bu çalışmayı daha sonraki yıllarda başka çalışmalar takip etmiştir: Uçak (1997), Gençtürk (2004), Özlük (2006), Tanrıkulu (2006).

2.1.3.2.1. Teknolojinin Bilgi Davranışı Üzerindeki Etkisi

Bilgi davranışı araştırmalarının 20. yy'ın başından beri yapılmakta olduğu yukarıda ifade edilmişti. Fakat seksenlerden sonra çalışmaların sayısında hissedilir oranda artış olmuştur.

Teknolojinin gelişmesi ile birlikte insanların bilgi davranışlarını anlamak daha da önem kazanmıştır. Kütüphane ve bilgi sistemleri, daha iyi hizmet verebilmek için hem teknolojiyi takip etmeye hem de kullanıcılarının gereksinimlerine yanıt vermek için onların bilgi arama davranışlarını anlamaya daha da önem vermektedir. Özel ve Çakmak bu gelişmeleri şöyle değerlendirmektedirler: *“Son 50-60 yıldaki teknolojik gelişmeler bilgi arama davranışını etkilemiştir. İnsanların şuan çevrim içi olarak eriştiği birçok bilgi, daha önce yerel ya da akademik kütüphanelerde mevcuttu. Ancak bilgiyi bulmak için çaba insanlar için fazla geliyordu. İnsanlar bilgiyi ararken daha az çaba ve zaman harcamak istiyorlardı* (Özel ve Çakmak, 2011: 30). İnsanların bilgi aramada interneti yaygın olarak kullanmaları bunun en önemli kanıtıdır.

Bu alandaki teknolojik gelişmeler, daha çok basım tekniği, toplama, erişim ve depolamanın hızlanması gibi alanlarda yoğunlaşmıştır. Bilginin kullanımını hızlandırmak ve kolaylaştırmak hep ön planda yer almıştır. Her yeni sistem öncekine göre bilgiye ulaşmada daha da kolaylık sunmuştur. Bu dönemde yaşanan üç önemli teknolojik gelişmeden söz edilebilir.

İlk önemli teknolojik gelişme bilgisayarın icadıdır. Başlarda bilgisayarın kütüphane bilgi sistemleri için kullanımı sınırlıydı. Bilgisayar, kütüphane katalog kayıtlarının (MARC kayıtları) makinede okunabilmesini sağlıyordu. Kısa bir süre sonra kâğıt baskıların arasında kitap kataloglarının güncellenebilmesine olanak sağlayan, bilgisayar mikro fiş kataloglarının çıktısı olan COM cats'ler çıktı. Kart katalogların olduğu dönemde, bir kütüphaneden başka bir kütüphanenin katalog bilgisine ulaşılamazdı. Hangi kütüphanenin kataloglarına bakılmak isteniyorsa -eğer toplu katalog yoksa- o kütüphaneye gitmek gerekiyordu.

İkinci büyük yenilik katalog erişim ile ilgilidir. “Çevrimiçi” kataloglar ortaya çıkması ve bununla paralel olarak “çevrim iç veri tabanı erişiminin” sağlanmasıdır. Bu kullanıcılara, kütüphaneye gitmeden, herhangi bir kütüphanenin kataloguna bakabilme ve veri tabanlarına her yerden erişebilme olanağı sunmuştur (Bates, 2010: 8-9). Böylece insanlar, çevrimiçi katalogları bilgi kaynaklarına erişimde sıkça kullanmaya başlamışlardır.

Üçüncü büyük yenilik ise internet ve WWW ’nün icadıdır. Böylece dünyanın herhangi bir yerinden her bilgiye ulaşma imkânı sağlanmıştır (Bates, 2010: 8-9). *“İnternetin ortaya çıkmasıyla, bilgi kaynağı olarak insanların bilgi aramaya daha az zaman ve çaba harcadıkları; insanların yeni teknolojileri kullanarak bilgiyi bulmada ve kullanmadaki “doğal” bir bilgi arama yeri oldu”* (Özel ve Çakmak, 2011: 30). Kısacası insanlar internet sayesinde, belirli kurum ve kuruluşlara bağlı kalmadan uzaktan istediği bilgiye istediği kaynaktan ulaşma imkânı bulmuştur.

İleride ortaya çıkacak yeni sistemlerin, insanların bilgi arama davranışları üzerinde ne tür değişiklikler meydana getireceğini ise zaman gösterecektir. Özellikle giyilebilir teknoloji alanındaki gelişmelerin bu alanda önemli değişikliklere yol açacağını tahmin etmek zor olmasa gerek.

İnsanlar, bilgiye ulaşmak için her zaman kütüphaneleri kullanmamaktadırlar. Örneğin araştırmalar, öğrencilerin çok az bir kısmının okuyarak öğrenmeyi tercih ettiğini göstermektedir. Yeni nesil, televizyon, video oyunları, film ve bilgisayar gibi elektronik ekranın önünde büyüyor. Weiler, öğrencilerin daha çok evde oturarak zaman geçirdiklerinden ve sözcük ve imgeleri okuyarak değil de pasif bir şekilde edindiklerinden dolayı bilgiyi analiz etme ve kullanma yeteneği olarak bilinen eleştirel düşüncülerinin ve diğer bilişsel becerilerinin zayıf olduğunu ifade etmektedir (Weiler, 2004: 46). Beyin fonksiyonlarının çok çalıştığı kitap okuma eylemi onlar için daha güç ve zaman alıcı bir durum olarak görülmektedir. Bunun yerine, daha eğlenceli olan elektronik ekran önünde zaman geçirmeleri, onların bilişsel becerilerinin körelmesine neden olmaktadır. Bu da onların bilgiyi edilgen olarak edinmelerine neden olmaktadır. Nicholas, Rowlands ve Williams bu durumu destekler nitelikte yeni neslin, çok okumadığını ve bilgi teknoloji becerilerinin gelişmediği için, web araştırmalarında az zaman harcadıklarını belirtmektedirler. Bu yüzden de, genç neslin, internetin aslında ne olduğunun farkında bile olmadığını, bunda kütüphane kaynaklarını kullanma

isteklerini azaltıp yerine arama motorlarını kullandıklarını vurgulamaktadırlar (Nicholes, Rowlands ve Williams: 2010). Genel olarak, öğrenciler araştırma yapmada gerekli becerilere sahip değiller bundan dolayı da araştırma yapmayı bilmiyorlar (Korobili, Malliari ve Zapounidou, 2011: 156). Öğretmenlerin öğrencileri gerekli şekilde yönlendirmemeleri ve öğrencilerle zaman geçirip onlarla içli dışlı olmamaları bunda etkili olabilir. Çünkü öğrenciler daha çok öğretmenlerinin yönlendirme ve önerilerine güvenmektedirler.

Yukarıda ifade edilen durumun tam tersini savunan bilim insanları da vardır. Barnes, Ferries ve Marateo, genç neslin daha önceki nesillere göre eğitim odaklı olduklarını ve öğrenmek için daha istekli olduklarını, fakat her birinin farklı öğrenme biçimlerinin olduğunu belirtmektedirler. Bu üç bilim insanı, bu nesli “eşsiz” olarak tasvir etmektedirler. Dijital bir çevrede büyüdüğü ve sadece teknolojiyi kullanmada yetkin olduklarından değil teknolojiyle sıkı fıkı olduklarından dolayı bu nesli “net nesiller” olarak adlandırmaktadırlar. Bu görüşlerini şu verilere dayandırmaktadırlar: “bir insan 21 yaşına gelene kadar ortalama 100.000 saat PC oyunları, 200 bin saat mail ile zaman geçiriyor, 20 bin saat TV izliyor, 10 bin saat cep telefonu ile konuşuyor ama 5 bin saatin altında kitap okumuş oluyorlar” (Barnes, Ferries ve Marateo: 2007). Bu rakamlardan kitabın yeni nesil için artık çok içli dışlı olmadığı bir materyal olarak görülmektedir. Kitap yerine yeni teknolojik araç ve gereçlerle zaman geçirmeleri onları daha “teknolojik” bireyler haline getirmiştir ve bu durum diğerlerinin aksine sözü edilen üç araştırmacı tarafından olumlu görülmektedir.

Sadler ve Given öğrencilerin, yeni dijital imkânları kullanma isteklerinin aldıkları teknik desteğin seviyesiyle doğru orantılı olduğunu belirtmektedirler (Korobili, Malliari ve Zapounidou, 2011: 156). Teknolojiyi iyi kullanan, bilgisayarı ve interneti belli bir seviyede kullanma bilgisi olan neslin, veri tabanlarını ve açık erişim kaynaklarını kullanmada daha etkili olmaları doğaldır. Bu becerilere sahip bir öğrenci araştırma ödevi yapması gerektiğinde, yeterli teknik bilgisinden dolayı kaynak bulmaktan korkmayacak, gereksinimi olduğu bilgiye kolayca ulaşacağından emin olduğu için bu onda endişe meydana getirmeyecektir. Aksine bu becerileri, büyük bir hevesle ödevini yapma isteği verecek ve onun biran önce araştırmaya başlamasını sağlayacaktır.

İnternet çağında yetişen öğrencilerin bilgi davranışları önceki nesillere göre önemli derecede değişkenlik göstermiştir. Günümüz öğrencileri bilgiyi daha hızlı, emeksiz ve kolay bulmayı tercih etmektedirler. Ayrıca bir ödevi yaparken amaç o konu hakkında bilgi sahibi olmaktan daha çok ödevini bitirmektir. Holliday ve Li bunu *“öğrencilerin ödevi yapma aşamasının sonunda rahatlama duygusunu yaşamaları o konu ile ilgili bilgi dağarcığını genişletmesinden daha çok ödevin bitmesi ile bağlantılıdır”* şeklinde ifade etmektedirler (Kuhlthau, Heinstorm, ve Todd, 2008: 3). Yani kişinin bilgi davranışındaki amacı her zaman bir konu hakkında bilgi sahibi olmak olmayabilir. Buradaki amaç araştırma ödevi verilen dersten alınabilecek en yüksek notu almak olarak görüldüğü için, öğrenciler ödevi yaparken ilk düşünceleri verilen ödevi istenilen zamanda istenilen şekle en uygun yapmak olmaktadır.

Yukarıda da ifade edildiği gibi kullanıcılar bilgi gereksinimlerini çeşitli bilgi kanallarından karşılarlar. Kişi bilgiye sadece bilgi merkezlerinden değil, masasından, ofisinden veya evinden de ulaşabilir. Zamandan tasarruf etmek için uygun kanalı ve kaynağı seçmek kişi için önemlidir (Ansari, 2008: 3). Flavian-Blanco et al. (2011), *“bilgi arama birçok teknikte uzman olmaktan ya da belirli kural ve disiplinleri bilmekten daha fazladır”* der (Bronstein, 2014: 101). Çünkü kişinin bilgiyi kullanması bilgiyi yorumlamasını da kapsar. Toplanan bilgi ne kadar çok olursa olsun ya da ne kadar kaliteli olursa olsun, sorun ya da konu toplanan bilgiyi yorumlayana kadar çözülmez ve anlaşılmaz (Kuhlthau, Bates ve Maack Eds, 2007: 10). Bu yüzden bilgi davranışı araştırmaları dışarıdan görüldüğünden daha karmaşık bir durumdur. Örneğin bilgi sistemindeki gelişmeler beraberinde yeni bir sorunu da ortaya çıkarmıştır. Sınırsız miktardaki bilgi kaynaklarına açık erişim, kullanıcıların işini zorlaştırmış ve birçok durumda karmaşıklık ve karışıklığı daha da artırmıştır (Kuhlthau, 1999: 13). Kullanıcı bilgi yığınları arasında kaybolmaya başlamıştır. Örneğin ödev yaparken öğrenci, o kadar bilgi kaynağı arasından hangisini kullanacağına nasıl karar verecek veya kullandığı bilginin yeterli olup olmadığına nasıl karar verecek? Bu sorunlar günümüzde kullanıcıların karşılaştığı problemlerin başlıcalarındandır.

2.1.4. Bilgi Arama Davranışı

2.1.4.1. Tanım

Wilson’a göre bilgi arama davranışı (information seeking behavior), *“bir hedefe ulaşmak için gereksinim duyulan bilgiyi bilinçli olarak aramaktır”*. Kişi arama sürecinde *“bir gazete veya bir kütüphane gibi manuel bilgi sistemleriyle veya “www” gibi bilgisayar tabanlı sistemlerle”* etkileşimde bulunabilir. (Wilson, 2000: 49). Kişinin ulaşabildiği her türlü formattaki bilgi kaynağı potansiyel hedefi durumundadır. Bilgi arama davranışı günümüzde insanın bilgiyle olan etkileşimini özellikle bilgiyi aradığı ve kullandığı yolları açıklamada kullanılan terimdir.

Marchimionini bilgi arama davranışının tanımını problem odaklı yapar: *“bireyin bilgi durumunu değiştirmek için bilinçli olarak uğraştığı ve öğrenme ve problem çözme ile yakından ilgili süreçtir”* der (Marchimionini, 1995: 5-6). Ona göre bilgi arama davranışının sonucunda bir problemi çözmek veya bir konu hakkında bilgi sahibi olmak vardır. Johnson ise bilgi arama davranışını *“bilginin, bilinçli olarak seçilen bilgi kaynağından edinimidir”* şeklinde ifade eder (Johnson, 1997: 26). Westbrook’a göre bilgi arama davranışı, var olan bilgidaki bir eksiklik veya sıra dışılık ile başlar ve eksiklik tamamlanıncaya kadar ve konu anlaşılınca kadar devam eder (Westbrook, 1993: 541).

Yukarıdaki tanımlardan “bilgi arama davranışı” terimi ile “bilgi davranışı” terimlerinin arasındaki fark şöyle ifade edilebilir: “Bilgi davranışı” kişinin bilgiyle olan her türlü etkileşimini ifade ederken; “bilgi arama davranışı”, kişinin bir araştırma yaparken ya da bir ödev yaparken bilgi ile etkileşimini ifade eder. “Bilgi arama davranışında” bir problem veya sorunu çözme çabası vardır ve bundan dolayı etkin bir bilgi aramayı işaret eder. Yani “bilgi davranışı” terimi “bilgi arama davranışı” teriminin kapsayan geniş terim olarak kullanılmaktadır.

2.1.4.2. Özellikler

Kuhlthau (1991), insanların bilinçli olarak, daha önce bildikleri ile bağlantılı bilgi seçtiklerini ve bu şekilde bir anlam çıkarabildiklerini ileri sürmektedir. *“Bu etkin süreç, kullanıcının genelde önceden kazandığı ve özümsemediği değişik konumdaki bilgileri ile sonradan oluşan gereksinimlerle ortaya çıkan bilgi arama davranışı arasındaki ilişkiyi yansıtmaktadır. Bilgi arama sürecinde, kullanıcıların davranışları kadar; düşünce, duygu ve deneyimleri de bu işlem içinde yer almakta ve etkin rol oynamaktadır. Bilgi arama davranışını ve ardında yer alan bilgi gereksinimini anlayabilmemiz için, ilgimizi kaynaklardan ve sistemden kullanıcıya çevirmemiz gerekmektedir”* (Uçak, 1997: 319-320).

Wilson, insanların bilgi arama davranışları sürecinde belirsizlikten belirginliğe hareket ederek herkesin genelde aynı aşamalardan geçtiğini söyler. Bu aşamalar, problemi belirleme, tanımlama, çözümü ifade etmedir. Bu durumun tam tersini söyleyen araştırmacılar da vardır. Korobili, Malliari ve Zapounidou, kullanıcıların bilgi arama davranışlarının bütün bu aşamalardan farklı olabileceğini belirtmektedirler (Korobili, Malliari ve Zapounidou, 2011: 155) .Önce birey, bilgiye gereksinim duyduğu bir durumun farkına varır. O durumun ne olduğunu kavramaya çalışır. Kavrıldığı problemi çözmek için gereksinim duyduğu bilgiyi bulmaya çalışır ve nihayetinde o durumu çözmüş olur.

Bilgi ararken, insanlar önce kendi deneyim ve belleklerine başvurma eğilimindedirler. Eğer bu aşamada sonuç alınamazsa, bilginin nerede bulunacağı araştırılmaktadır. Çalışmalarına göre bireyler kendileri dışında bir bilgi kaynağı gerekli olduğunda, daha çok başkaları ile yüz yüze görüşmeyi tercih etmektedirler. Basılı kaynaklar içinde ise, insanlar en kolay erişebildikleri kaynakları tercih etmektedirler. Bazı bilgi kaynaklarının diğerlerine göre üstün tutulmasının nedeni erişimlerinin kolay olmasıdır. Bundan dolayı insanlar erişimi en kolay olan kaynaklar tercih etmektedirler (Krikelas, 1983: 15-16). Bir diğer ifadeyle, insanlar için önemli olan bir bilgi kaynağının doğru ve güncel olmasından daha çok erişilebilir olması önemlidir.

İnsanların bilgi arama davranışlarının gelişmesinde kütüphaneler ve özellikle kütüphaneciler önemlidir. Kütüphanecilerin, kullanıcıları nasıl yönlendirdikleri, onlara nasıl yardımcı oldukları önemlidir. Karakaş'a göre kütüphaneciler, küçük bilgi parçacıklarından daha çok temel gereksinimleri gidermeye yönelik insanların bilgi arama davranışını göz önünde bulundurmalıdırlar (Karakaş, 1999: 59). Kütüphaneciler, kullanıcıların bilgi arama davranışlarını geliştirmelerine yardımcı olacak şekilde yönlendirmelerde bulunmalıdırlar. Onlara kütüphanede rehberlik ederek, onların bilgi aramalarına yardımcı olmalıdırlar. Kuhlthau 'ya göre kütüphaneciler, kullanıcılar için “yer göstericiden” daha çok “danışman” olmalıdırlar. Yani kütüphaneciler, kullanıcılara materyal bulmadan öte onlara araştırma sürecinde rehberlik yapmalıdırlar (Isbell ve Kammerlocher, 1998: 34). Özel ve Çakmak'a göre kütüphanecilerin amacı kullanıcıların bilgi arama davranışlarından hareketle, onların çevrimiçi kütüphane kataloglarını kullanma biçimlerini belirlemek ve bu kataloglara sosyal ağ özelliklerinin kazandırılması ile ilgili gereksinimlerini beklentilerini saptamak olmalıdır (Özel, Çakmak, 2011: 30).

Her kullanıcının bilgi arama davranışlarının aynı olması beklenemez. Çünkü insanların bilgi arama davranışlarına olumlu veya olumsuz etki eden birçok etmen vardır. Bu etmenlerin belirlenmesi, olumsuz etmenlerin ortadan kaldırılmaya çalışılması insanların bilgi arama davranışlarının gelişmesi için önemlidir. Uçak “*bilgi arama davranışında bireyin önceliklerinin, amaçlarının, eğilimlerinin dikkate alınması, konunun anlaşılması için gereklidir*” diyerek bu duruma dikkat çekmektedir (Uçak, 1997: 322).

2.1.4.3. Bilgi Arama Davranışını Etkileyen Etmenler

Kullanıcıların bilgi arama davranışını etkileyen birkaç etmen vardır: fakülte üyesinin istekleri, ders programı ve kişinin kişisel karakteristikleri bunlardan bir kaçıdır. Öğrenci bir araştırma ödevi yapması gerektiğinde, gereksinim duyduğu bilgiyi ararken davranışları, öğretmeninin isteklerine, kendi kişisel bilgi arama davranışı alışkanlığına göre değişmektedir. Bu durumda öğretmenin yönlendirmesi ve önerilerinin, öğrencinin bilgi arama davranışının şekillenmesinde önemli bir rolü

olmaktadır. Bu süreçte öğretmen ya da kütüphaneci, öğrenciyi yönlendiren bir rehber özelliği göstermelidir.

Harris ve Dewdney bilgi arama davranışını etkileyen etmenlerden ikisini“ *hangi bilgiye gereksinim olduğunu bilmeme ve bilgi için kaynakların varlığından haberdar olmama*” olarak açıklamaktadırlar (Onuoha ve Obika, 2013: 2). Yine yetersiz kütüphane bilgisi, araştırma için kısıtlı zaman, bilgiye ulaşma imkânsızlığı da bu etmenler arasında sayılabilir.

Bilgi arama davranışında kişisel özellikler de önemlidir. Bunun yanında yaş, algı düzeyi, bilgiye açık olup olmama, merak, ilgi gibi özellikler de önemlidir (Rouse ve Rouse, 1984: 131).

Uçak (Uçak, 1997) kişinin bilgi arama davranışlarını etkileyen etmenleri şu 3 gruba ayırır:

1. Bilgi kaynağı ve bilgiye erişimle ilgili faktörler,
2. Bireyin içinde yaşadığı çevreyle ilgili faktörler,
3. Bireysel özellikler.

“Bilgiye erişme bilirlilik ve elde edilen bilginin kişiyi tatmin etmesi, bilgi arama davranışını etkilemektedir. Bilgi kaynaklarının en önemli özellikleri erişilebilirlikleri ve güvenilirlikleridir. Bilgi kaynağına erişememek, amaca ulaşamamak veya bir işi tamamlayamamak anlamındadır. Erişilebilirlik farklı gruplar tarafından farklı şekilde değerlendirilmektedir. Bir bilgi kaynağının güvenilirliği ise, bir kaç unsura bağlıdır ve bu unsurlar ölçülebilmektedir. Bu ölçütler; bilginin tam olarak elde edilmesi, güncelliği, var olan gereksinimi zamanında karşılaması, kalitesi ve kapsamıdır” (Wilson, 1996:7 aktaran Uçak, 1997: 321).

“Bilgi aramada, bilgi kaynağına ödenecek ücret de etkili olmaktadır. Ucuz bilgi tercih nedeni olmaktadır. Yüksek oranda yararlanırsalar da, kaynağın doğruluğu, güncelliği, bilgi miktarı ve verilerin isabet oranı önemli olsa da, insanlar bir bilgiye fazla ücret ödemekten kaçınmaktadırlar. Genel eğilim; bilinen bilgi kaynaklarını kullanma yönündedir. Kullanıcı daha önce kullandığı ve yarar sağladığı bilgi kaynağını tekrar tekrar kullanma eğilimindedir”(Uçak, 1997: 321). Ücretli veri tabanlarını kullanırken, üniversitelerin öğrencileri için sağlamış olduğu büyük bir

kolaylık vardır. Üniversiteler bu türden veri tabanlarına abone olmaktadır. Öğrenciler, kendi kullanıcı adları ve şifreleri ile üniversiteden veya dışından kolaylıkla bu veri tabalarına ücretsiz olarak erişebilmektedirler.

“İnsanın içinde yaşadığı toplum, politik ve ekonomik sistem de bilgi arama davranışını şekillendirmektedir. Bazı toplumlar bilgi fakiri (information-poor) olarak tanımlanırken, bazı toplumlar bilgi zengini (information-rich) olarak tanımlanmakta, buna bağlı olarak bilgi arama davranışı ve iletişim kanallarının seçimi etkilenmektedir. Siyasi sistem, yasaklar koyarak bilgi kaynaklarının kullanımını sınırlayabilmektedir. Yayınlarla erişememe bazı özel alanlarda bilgi arama davranışını önemli ölçüde etkileyebilmektedir. Yine bazı görevler fiziksel koşullardan açıkça etkilenebilmektedir. Aynı şekilde sosyo-kültürel çevre ve görevin bizzat kendisi de bilgi arama davranışını etkilemektedir. Bilgi arama davranışını incelerken, kişilerin görevi kadar içinde bulundukları iş çevresiyle, ekonomik ve bilgi sistemlerinin de ele alınması önemli olmaktadır”(Uçak, 1997: 322).

2.1.4.4. Karşılaşılan Diğer Sorunlar

İnsanlara bilgi sağlayan en önemli kurumların başında gelen kütüphanelerin, günümüz teknoloji çağında her gün yeni bir hizmeti ortaya çıkmaktadır. Kişinin bu hizmetlerden yararlanabilmesi için öncelikle o hizmetlerden haberdar olması gerekmektedir. Daha sonra kişi o hizmetten nasıl yararlanacağını bilmelidir. Kütüphaneden nasıl faydalanması gerektiğini bilen bir kişinin bilgiye ulaşmasının çok daha kolay olacağı bir gerçektir. Tabi ki bu imkânlardan yararlanabilmesi için kişinin yeterli zamanı olmalıdır. Yeterli zamanı olmayan kişinin istenilen bilgi arama davranışında bulunması beklenemez. Bir diğer engel ise ve belki de en önemlisi kişinin bilgiye ulaşabilmesi için çeşitli bilgi sağlayıcılarına sahip olmamasıdır. Kişinin iyi bir kütüphane bilgisi ve sınırsız da zamanı olsa çevresinde kütüphanenin olmaması veya başka problemlerden dolayı bilgiye ulaşacak imkânı yoksa bir anlam ifade etmez.

Chowdhury ve Gibb kullanıcıların karşılaştıkları bilgi arama sorunlarını maddeler halinde şu şekilde sıralamaktadır:

- Kullanıcılar bazen kütüphane dermesindeki ilgili kaynaklardan haberleri olmuyor. Örneğin Maryland Üniversitesi'nde yapılan bir araştırmada üniversite üyelerinin %31'i elektronik dergileri hiç kullanmadıklarını ifade etmişlerdir. Buna neden olarak dergilere nasıl erişeceğini bilmemeleri ve dergilerin kişisel abone ücretlerinin olması olarak ifade etmektedirler.
- Kullanıcılar çok bilgi topladıkları için bu bilgilerin içinde kayboluyorlar. Yani kaynak aramasını ne zaman bitireceklerini bir diğer ifadeyle kaynağın ne zaman yeterli olacağını bilmemektedirler.
- Özellikle acemi kullanıcıların ve öğrencilerin e-kaynakların çeşitliliği ve kalitesi hakkında kafa karışıklıkları olması.
- Web' deki kullanıcıların bilginin kalitesi ve yetkinliği hakkında karar vermenin zor bir durum olması ve birçoğunda kalite kontrol mekanizmaları olmaması (Chowdhury ve Gibb, 2009: 474).

Bilgi arama davranışında karşılaşılan bütün sorunlar ortadan kaldırılmadan insanlardan etkili bir bilgi arama davranışında bulunmaları beklenemez. Buna rağmen bütün olumsuz etmenler ortadan kalkmış olsa da, kişinin bilgi aramaya başlaması için öncelikle bilgiye gereksinimi olduğunun farkına varması gerekmektedir. Bilgiye gereksinim duymayan kişi, bütün imkânları karşılanmış olsa dahi bilgi arama davranışında bulunmaz. Bundan dolayı “bilgi arama davranışı” ile “bilgi gereksinimi (information need)” konularının arasındaki ilişkiyi anlamak önemlidir.

2.1.4.5. Bilgi Arama Davranışı ile Bilgi Gereksinimi İlişkisi

Bilgi arama davranışı tek başına ele alınabilen bir konu değildir. Örneğin bilgi gereksinimi ve bilgi arama davranışı aynı amaca yönelik, birbiriyle iç içe geçmiş ve birbirini tamamlayan kavramlardır. Bilgi arama davranışı bilgi gereksinimi sonucu oluştuğu gibi, elde edilen her bilgi yeni bilgi gereksinimleri yaratabilir. Bundan dolayı bu kavramları ayrı ayrı ele alıp incelemek mümkün değildir (Wilson, 1981 aktaran Uçak 1997: 319). “Bu nedenle Wilson (1981) her iki sözcüğü içine alan, “bilgi davranışı” deyimini kullanmaktadır.” (Uçak ve Güzeldere, 2006: 17). Wilson gibi

düşünen bir diğer bilim adamı Bystrom (1996), bilgi aramaya, bilgi gereksiniminin doğal sonucu olarak bakar.

Bilgi gereksinimi ve bilgi arama davranışı, kullanıcı çalışmaları içinde üzerinde çok durulan, karmaşık konulardır. Bilginin yapısından kaynaklanan kavramsal karmaşa, bilgi gereksinimi ve bilgi arama davranışı çalışmalarında da devam etmektedir. Geniş bir bakış açısıyla bakıldığında, potansiyel bilgi kullanıcılarının gereksinimlerinin çok çeşitli olduğu görülür. Pek çok araştırmacı konuya farklı açılardan yaklaşmaktadırlar. Yanlı ve yansız yaklaşımlar kadar, zihinsel ve psikolojik yaklaşımlar da tartışılmaktadır (Westbrook 1993: 542 aktaran Uçak, 1997: 41).

Bilgi gereksinimi “bireyi bilgi aramaya iten, bireyin bilgisinde meydana gelen boşluk” olarak tanımlanmaktadır (Reitz, 2004: 357). ‘Bilgi arama’ terimi ‘bilgi’ kavramından daha çok ‘gereksinim’ kavramına yakındır. Öğreğin, Tom Wilson “*bilgi arama, bir hedefe ulaşmak için gereksinim duyulan bilgiyi aramanın sonucudur*” der (Case, 2007: 80). Kütüphanede veya sanal ortamda duran bilgi, kişinin o bilgiye olan gereksiniminin farkına varacağı ana kadar o kişi için bir anlam ifade etmez. Bireyin bilgiye olan gereksiniminin farkına varması ile bilgi arama faaliyetine başlar (Onuoha ve Obika, 2013: 2).

Bilgi arama davranışı; bilgi kaynakları arasından, gereksinimlere en uygun olan bilgiyi tanımlama ve seçme işlemidir. Bu işlemde en önemli unsur insan etmenidir. Bilgi arama stratejilerinin saptanması ve açıklanması kişinin bilgi gereksinimleriyle yakından ilgilidir (Rouse ve Rouse, 1984: 129-131). Bilgi bulma isteğini tatmin etmek için kişi gereksinimini karşılayana veya o gereksinimi gidermesi gereken zaman tükenene kadar her şeyi yapar. Gereksinimini karşıladıktan sonra bilgi davranışı modunda daha edilgen hale gelir. Bilgi gereksinimini karşılama, bireyin yaşamı boyunca devam eden etkinliktir (Case, 2007: 5)

Bu iki konu görüldüğünden daha karmaşık konulardır. Belki de bu yüzden yıllardır yapılan çalışmalara rağmen konu hakkında tam bilgi sahibi olunmuş değildir. Teknolojinin durmaksızın gelişmesi de konuya yeni boyutlar katmaktadır. Teknolojinin gelişmesiyle doğru orantılı olarak insanların ‘bilgi arama davranışı’ değişkenlik göstermektedir. Bundan dolayı konu hakkındaki çalışmalara her zaman gereksinim vardır.

2.1.5. Bilgi Arama Davranışı Modelleri

Günümüzde insanlar, “yaşamının her evresinde çevresiyle etkileşim halindedir ve sürekli bilgi edinme ve bilgi paylaşma süreci içindedir” (Önal, 2008: 287). Birey yaşamını sürdürebilmek ve çevresindekilerle etkileşimini anlamlı kılabilmek için bilgiye her zaman gereksinim duyar. Birey, bilgi ile yaşamına yön verir, yaşadığı ortama uyum sağlar.

Kullanıcının bilgi gereksinimini karşılama isteği, zihninde algıladığı bir süreçtir. Kişi, bilgiyi kütüphane, bilgi merkezleri, çevrim içi hizmetlerden ve diğer insanlar gibi çeşitli bilgi kanallarından araştırır. Bilgi arama davranışı, kullanıcı çalışmalarının anahtar konusudur. Çünkü kullanıcılar bilgi sisteminin ana bileşenlerindendir. Bundan dolayı da kullanıcıların bilgi arama davranışlarını araştırmak, kütüphanecilerin, bilgi sistemi tasarımcılarının ve bilgi profesyonellerinin kullanıcı stratejilerine uygun bir sistem kurmasına yardımcı olur. Bilgi arama davranışı çalışmaları bilgi sistemlerinin geliştirilmesi ve kütüphane hizmetlerinin tasarlanması için önemlidir (Ansari, 2008: 3-4). Çünkü kullanıcılar göz önünde bulundurularak hizmetleri oluşturulan kütüphane daha kaliteli hizmet verecektir ve bunları göz önünde bulunduran kütüphaneci kullanıcılara kütüphane hizmetlerini kullanırken daha yararlı olacaktır. Uçak ve Güzeldere bilgi sistemlerinin hizmetlerini kaliteli verebilmeleri hakkında şunları söylerler: “Kütüphaneler iyi hizmet vermek, kullanıcıların bilgi gereksinimini karşılamak amacıyla, sistem ve kullanıcı üzerinde yapılan araştırmaların bulguları ışığında yenilenmektedir. Bilgi sistemleri kullanıcıların istediği bilgiyi içeren ilgili kaynakların tamamına erişim sağlayacak biçimde geliştirilmeye çalışılmaktadır” (Uçak ve Güzeldere, 2006: 8). Kullanıcının bilgi gereksinimini karşılamayan bir bilgi merkezinin teknolojik olarak ne kadar geliştiği, dermesinin ne kadar geniş olduğu gibi özelliklerinin o kullanıcı için pek bir önemi yoktur.

Günümüzdeki araştırmalar da kullanıcı üzerinde yoğunlaşmış; kişinin bilgi arama davranışı ve bilgiyi işleyişi ile ilgili modeller ve kuramlar üretilmeye başlanmıştır. Geliştirilen bu kuram ve modellerin zamanla daha çok yönlü olarak ele alındığını görmekteyiz (Uçak ve Güzeldere, 2006: 8-9). Bu modeller, bilgi arama

davranışlarını etkileyen nedenleri ortaya çıkardıkları için önemlidirler (Uçak, 1999: 3).

Kullanıcıların bilgi arama davranışlarını açıklayan birçok model geliştirilmiştir. Bu modellerin bazıları genel bazıları da mühendisler, bilim insanları, avukat gibi belirli bir grup kullanıcı için tasarlanmıştır. Bir model, karışık bir sürecin yol haritası görevi görür. Model, bir yapı ya da sürecin ana unsurlarının sistematik tanımıdır. Ayrıca model, karmaşık becerileri öğrenmek ve deneylerin yapıldığı, teorilerin test edildiği bir çerçeve sunmak için karmaşık bir sistemi ya da olayı anlamamıza yardım eder (Ansari, 2008: 4).

Araştırma sürecini tasvir eden bir modele sahip olmak, öğrencilerin kendileri için zor olan aşamaları görmelerini sağlar. Kracker, bir arama modelinin öğrencilerin kendi araştırma stillerini geliştirmelerine yardımcı olduğunu ifade etmektedir (Kracker, 2002, s.284).

Bir bilgi arama modeli;

- İnsanların bilgiyi nasıl bulduklarını anlamamızı sağlar.
- Beynin, bilgi arama davranışını ortaya çıkaran nedenlere nasıl tepki verdiğini gösteren bilişsel bir bakış açısının sonucu olabilir.
- Sistem tasarımını geliştirmeyi amaçlayan, kullanıcı davranışları ile ilgili çalışmalardır.
- Bilgi aramanın kısa bir reçetesidir
(<http://www.slideshare.net/lfranklinoe/kuhlthaus-isp-powerpoint-in-pdf-format>).

Wilson (1996)'a göre bilgi gereksinimi ve bilgi aramayla ilgili bir model şu üç unsuru mutlaka kapsamalıdır.

Bunlar:

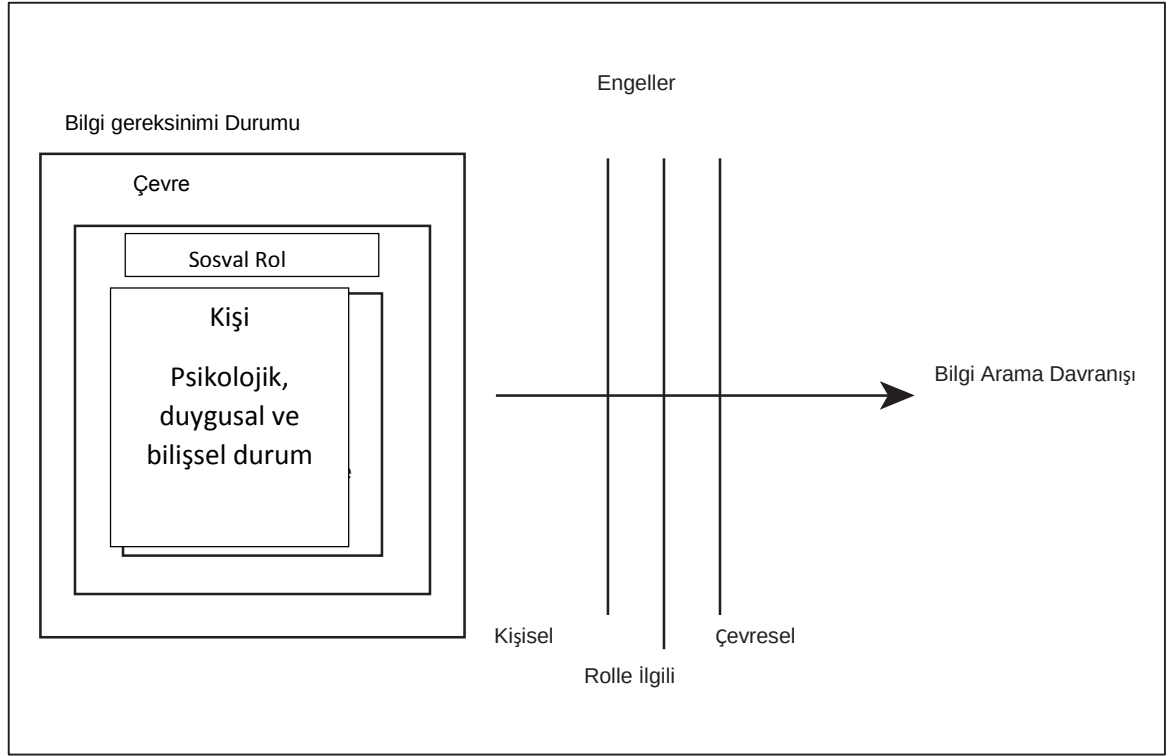
1. Bilgi gereksinimi ve bunu oluşturan nedenler,
2. Algılanan gereksinimlere bireyin tepkisi ve bu tepkiyi etkileyen nedenler,
3. Tepkinin sonucunda oluşan davranışlar ve buna bağlı olarak ortaya çıkan işlemlerdir (Uçak, 1997: 322).

Alanımızda geliştirilen bilgi arama modelleri yalnızca temel özellikleri vurgulanarak ve tarihsel bağlam gözetilerek aşağıda incelenmektedir.

2.1.5.1. Wilson Modeli (1981,1996)

Wilson, modelini 1981 yılında oluşturmuştur (Bkz Şekil 2). Bu model iki temel varsayıma dayanır: birincisi, bilgi gereksinimi birincil bir gereksinim değildir fakat onlar kadar önemli bir gereksinimdir. İkincisi ise bu gereksinimi gidermek demek birçok engelle karşılaşılacağı anlamına gelmektedir. Bu gereksinimler psikolojik, bilişsel veya duygusal olabilir. Bu gereksinimlerin kaynağı kişinin kendisi veya kişinin yaşamındaki, işindeki rolü, yaşamını veya iş yaşamını kapsayan çevredir (politik, ekonomik, teknolojik). Yine bilgi arama sürecindeki bariyerler de aynı bağlamdan ortaya çıkmaktadır (Wilson, 2000: 52).

Wilson'un on iki bölümden oluşan modelinde, bilgi arama davranışı kullanıcının bilgi gereksinimi duymasından ortaya çıkar. Kullanıcı bu gereksinime yanıt olarak bilgi sistemlerinden (kütüphane ya da veri tabanı) ve diğer bilgi kaynaklarından (kitap, broşür vb.) bilgiye erişir (Callinan, 2005: 87).

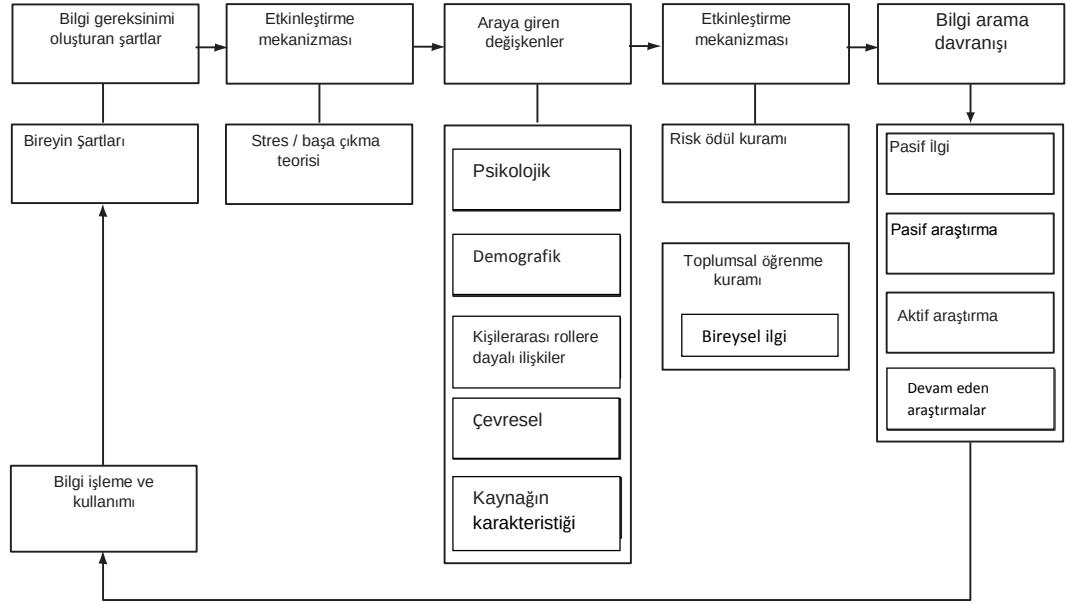

Şekil 2. Wilson'un Birinci Modeli

Wilson, 1981'de geliştirdiği modelini 1996 yılında büyük oranda revize etmiştir. Son modelinde “karar verme, psikoloji, yenileşim (innovation), sağlık iletişimi ve tüketici taraması” gibi alanlardaki modeldeki araştırma etmenlerini belirtmiştir (Case, 2007: 136).

Bu model karmaşık bir modeldir (Bkz Şekil 3). Aşağıdaki soruları açıklamaya çalışmıştır:

- Niye bazı kullanıcılar diğerlerine göre daha çok bilgiye gereksinim duymaktadır?
- Niye bazı kaynaklar diğerlerinden daha çok kullanılmaktadır?
- Niye insanlar kendi etkinlik alanlarına göre bir hedefi başarılı bir şekilde takip edebiliyor/edemiyor? (Case, 2007: 136).

Şekil 3. Wilson'un İkinci Modeli

Wilson'un etkinleştirme mekanizması (activating mechanisms) motivasyon kaynağı olarak düşünülebilir. Bu motivasyon kaynakları 6 şekilde araya giren değişkenler tarafından etkilenmektedir: psikolojik yatkınlık (ör. meraklı olma eğilimi); demografik geçmiş (ör. yaş veya eğitim); kişinin sosyal rolü ile ilişkili etmenler (ör. kişinin bir anne veya yönetici olarak davranması); çevresel değişkenler (ör. erişilebilir kaynaklar); ve kaynakların karakteristiği (ör. erişilebilirlik ve güvenilirlik) (Case, 2007: 137).

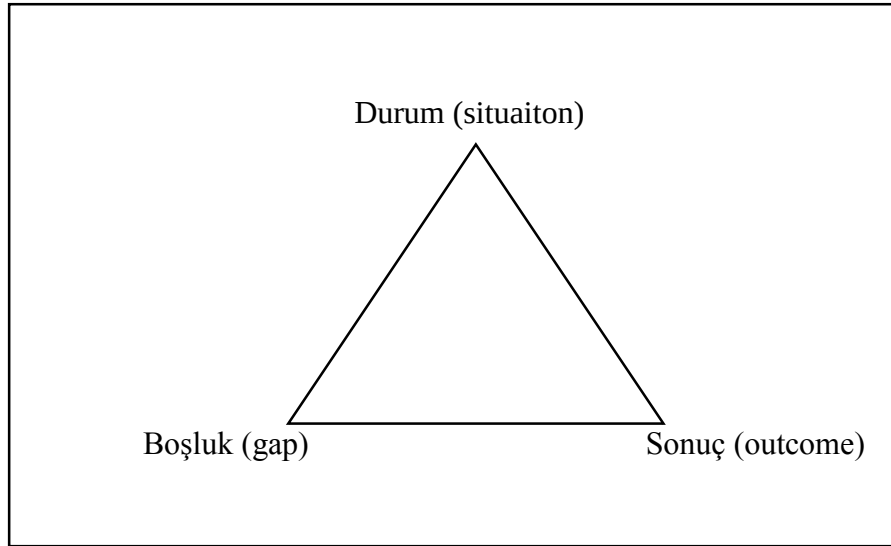
2.1.5.2. Dervin Modeli

Bilgi gereksinimi ile ilgili bir başka yaklaşım da Dervin (1983) tarafından ortaya konmuştur. Dervin tarafından geliştirilen "anlamlandırma" (sense making) yaklaşımı, kişinin çevresindeki dünyayı daha anlamlı kılmak için, bilişsel boşluklar veya belirsizlikler arasında nasıl bir bağ oluşturduğunu araştırmaktadır. Bu yaklaşım, bilginin üretilmesi, iletilmesi ve kullanımını içermekle birlikte; insanın kendisini, yaşamını ve hareketlerini de içermektedir. Yaşamdaki bilginin gerçek anlamı ile geçerli olan anlamı arasında bir köprü kurmaktadır. Günlük yaşam kişiden kişiye

değişik anlamlar içermektedir. Bu durum, günlük etkinlikler veya meslekle ilgili yapılması gereken araştırmaları kapsamaktadır (Wilson, 1984: 197 aktaran Uçak ve Güzeldere, 2006: 18).

Dervin bu dört kavramı üçgen bir şekilde gösterir (Bkz Şekil 4) (Wilson, 1999: 253). Bu modelde 4 kavram vardır; bilgi problemleri içindeki bağlamı tanımlayan belli bir zamandaki ve yerdeki “durum” (situation), bağlamsal durum ile istenilen durum arasındaki farkı belirten belirsizlik yani ”boşluk” (gap), anlamlandırma işleminin getirisi olan “sonuç” (outcome), durumla sonuç arasındaki boşluğu kapatan “köprü” (bridge).

- **Durum:** Bir zaman ve mekânda bir problemin ortaya çıkmasıdır.
- **Boşluk:** Hâlihazırdaki durum ile istenilen durum arasındaki farkı ifade eder.
- **Sonuç:** Anlamlandırma sürecinin sonucudur.
- **Köprü:** Durum ile sonuç arasındaki boşluğu giderir.

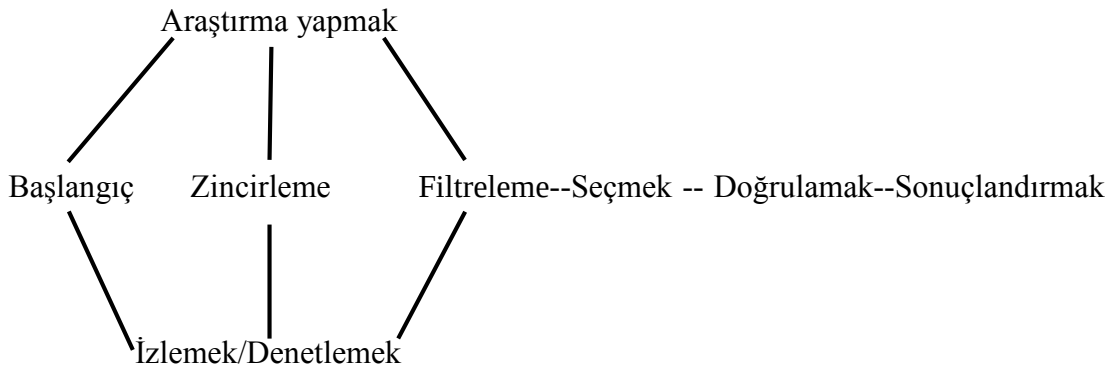

Şekil 4. Dervin Anlamlandırma Modeli

2.1.5.3. Ellis Modeli

Ellis Modeli sekiz etkinlikten oluşur. Modeldeki bireysel farklılıkların meydana getirdiği durum aşama olarak değil özellik olarak ifade edilmektedir (Wilson, 1999: 254). Bunlar:

1. **Başlangıç (Starting):** Bilgi aramaya başlama
2. **Zincirlemek (Chaining):** Bilinen materyallerde atıfları ve dipnotları izlemek
3. **Araştırma yapmak (Browsing):** Yarı yönlendirilmiş veya yarı yapılandırılmış araştırma yapmak.
4. **Filtrelemek (Differentiating):** Bilgi kaynaklarındaki bilinen farklılıkları kullanarak erişilen bilgileri filtrelemek
5. **İzlemek/Denetlemek (Monitoring):** Güncelliği koruma
6. **Seçmek (Extracting):** Bir bilgi kaynağındaki ilgili materyalleri belirlemek
7. **Doğrulamak (Verifying):** Bilginin doğruluğunu kontrol etme
8. **Sonuçlandırmak (Ending):** Son bir araştırma yaparak eksiklikleri giderme (Ellis, 1989: 187, Järvelin ve Wilson, 2003: 4).

Şekil 5. Ellis Modeli

Modelin güçlü yanı, deneysel araştırmalara dayanması ve birçok kez sınanmasıdır (Wilson, 1999: 254). Bu model bilgi arama davranışının özelliklerini, bilim insanlarının, mühendislerin ve sosyal bilimcilerin bilgi arama modellerini karakterize etmektedir (Chowdhury ve Gibb, 2009: 4729). Ayrıca bu model bireysel seviyede bilgi aramayı analiz etmeye yardımcı olmaktadır (Ingwersen ve Jarvelin, 2005: 64).

2.1.5.4. Kuhlthau Modeli

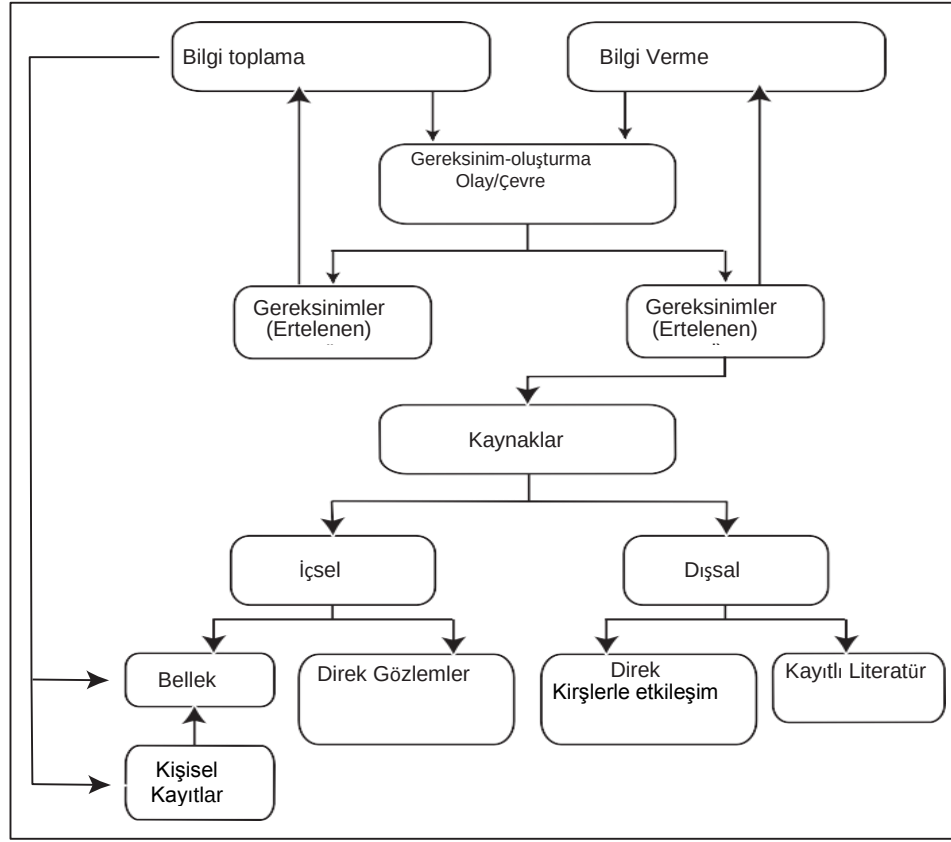
Bu tezde temel alınan bilgi arama davranışı modeli olan Kuhlthau modeli aşağıda ayrı bir başlık altında ve ayrıntılı olarak incelenecektir.

2.1.5.5. Krikelas Modeli

Bilgi arama davranışında bu çalışma modelini James Krikelas 1983’de geliştirmiştir (Bkz Şekil 6). Bu modele göre bilgi aramanın adımları şunlardır:

- Gereksinim duymak,
- Araştırmanın kendisi,
- Bilgiyi bulma,
- Bilgiyi kullanma.

Krikelas, bilgi arama kişinin bir problemi çözmek için var olan bilgisinin yetersiz olduğunun farkına varmasıyla başladığını ifade eder. Bireyin ilk başvurduğu kaynak kendi deneyimi ve hafızasıdır. Süreç bu eksiklik ortadan kalktığında sona erer. Bu model doğrusal bir modeldir ve bilgi aramanın motivasyon ile yakından ilgili olduğu vurgulayan bir modeldir (Krikelas, 1983, 7, Weiler, 2004: 46).

Şekil 6. Krikelas Modeli

2.1.6. Bilgi Tarama Davranışı: Tanım

Bilgi davranışı kapsamında kullanılan bir başka terim de bilgi tarama davranışı terimidir. Bilgi tarama davranışı (information searching behavior), araştırmacıların her türden bilgi sistemleri ile olan etkileşimini ifade eden bilgi davranışının alt davranış türlerindendir. Sistemle olan her türden etkileşimi (örneğin bilgisayar faresinin kullanılması veya bir bağlantıya tıklama), veya entelektüel seviyede (örneğin Boolean tarama stratejisini kullanma) ve bulunan iki kaynaktan birini seçme veya kaynak hakkında değerlendirme yapma gibi zihinsel etkinlikleri de içerir (Wilson, 2000, s.49). Kısacası bilgi tarama davranışı terimi, bilgi davranışı konusunun önemli bir alt başlığıdır ve kullanıcının daha çok bilgi sistemi ile olan her türden etkileşimini ifade eder.

2.1.7. Bilgi Kullanımı Davranışı: Tanım

Bilgi kullanımı davranışı da (information use behavior), bilgi davranışı kapsamında kullanılan bir başka terimdir ve kişinin bulduğu ve sahip olduğu bilgilerle olan fiziksel ve zihinsel etkinliklerini belirtir. Araştırmacının bir metindeki bir bölümün önemini vurgulamak için ayrı bir bölüm açması (fiziksel), veya yeni bir bilgiyi var olan bilgisi ile kıyaslaması buna örnektir (zihinsel) (Wilson, 2000: 9).

Bilgi kullanımı, bilgi davranışı etkinliğinin son aşamasıdır. Bilgi kullanımının sonucu ise bireyin bilgi durumunda ve kapasitesinde bir değişikliğin meydana gelmesidir. Taylor insanların bilgi kullanma yollarını sekize ayırır: *“bir bağlam geliştirmek, belirli bir durumu anlamak, nasıl ve ne yapacağını bilmek, bir şey hakkında gerçeği bilmek, bilginin bir diğer parçasını doğrulamak, gelecek olayları tasarlamak, kişisel gelişimi motive etmek ve son olarak ve kişisel durumu değiştirmek”* (Choo, Detlor ve Turnbull 2000: 24). Birey bilgi davranışı sonucunda bunlardan birini veya birkaçını gerçekleştirdiği zaman amacına ulaşmış olacaktır. Böylece bir süreçte yayılan bilgi davranışı son bulmuş olacaktır.

2.2. Kuhlthau Modeli

2.2.1. Modelin Önemi

Kuhlthau'nun geliştirdiği Bilgi Arama Süreci (BAS) Modeli (Information Search Process Model), öğrencilere araştırma aşamalarını öğreten ve kolay anlaşılan bir modeldir. Ayrıca öğrencinin araştırma yapmak ile ilgili olumsuz düşüncelerini hafifletme olanağı sunan bir modeldir (Kracker, 2002: 284). Bu yönüyle model, öğrencilerin akşam yolda yürürken, önlerini görmesini sağlayan bir el feneri görevi görür. Onlar için zor görülen bir işi basitleştirir. Ayrıca bu modelin sadece öğrenciler için değil bilgi profesyonelleri için de hem uygulamada hem de kuramsal olarak yararlı bir model olduğu ile ilgili araştırmacılar arasında yaygın bir uzlaşma vardır. Çünkü araştırmacılar BAS modelinin, öğrencilere bir ödevi yaparken hangi aşamalardan geçtiklerini gösterdiğini düşünmektedirler (Beheshti, Cole, Abuhimed, ve Lamoureux,

2014: 2). Bundan dolayı Kuhlthau'nun "Bilgi Arama Süreci Modeli, bilgi biliminin en çok alıntı yapılan modellerinden biridir (Wilson, 2004, aktaran Cole, Behesthi, Large, Lamoureux, Abuhimed ve Alghamdi, 2013: 559).

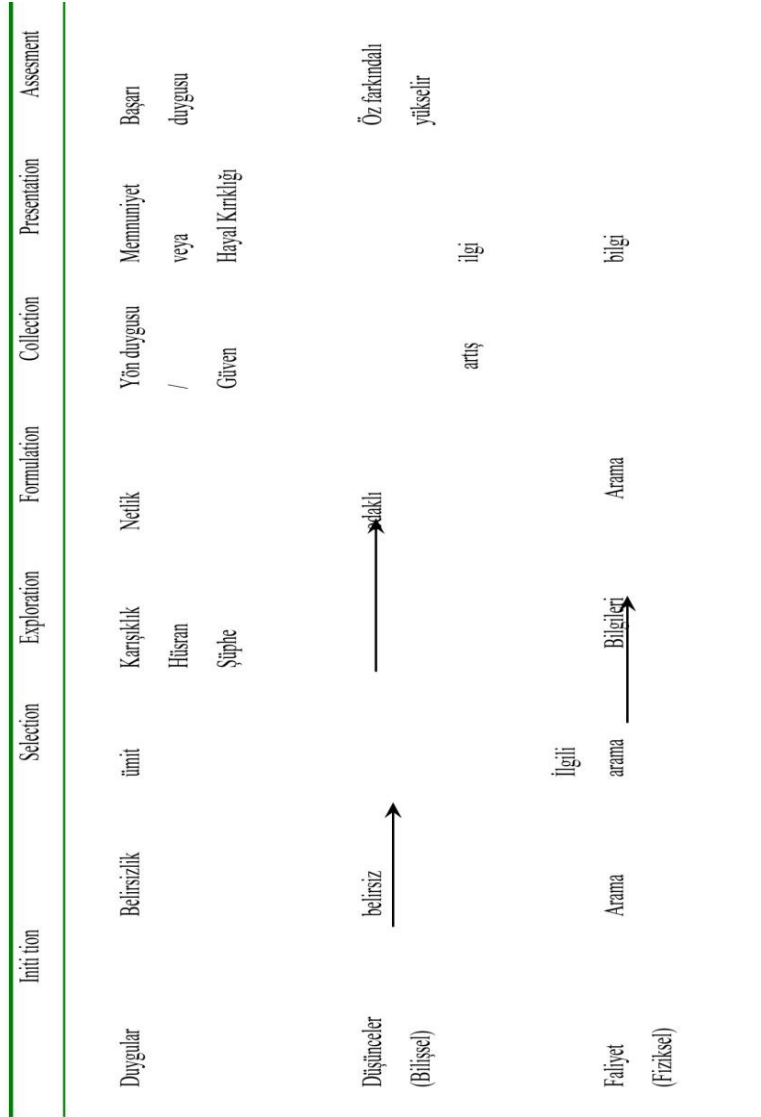
Kuhlthau modelinin, diğer bilgi arama davranışı modellerinden ayırt edici yanı kullanıcıların bilgi arama davranışlarını açıklarken duygu etmenine vurgu yapmasıdır. Kuhlthau bilgi arama davranışı sürecinde kişinin olumlu–olumsuz birçok duygu yaşadığını ve bu duyguların kişinin üzerinde etkisinin önemli olduğunu vurgulamaktadır. Kuhlthau'nun öğrencilerin nasıl ödev yaptıklarını açıklayan modeli, bilgi arama literatürüne yeni bir boyut katmıştır. Model, kütüphane bilimini ve referans hizmetlerini yeniden düşünmemizi sağlamıştır. Ayrıca öğrencilerin derste ve kütüphanede öğrenmelerinde yeni ve yaratıcı bir model olarak görülmüştür (Isbell ve Kammerlocher, 1998: 33). Kuhlthau modelin bu yönünü şu şekilde belirtmektedir: *"Bu çalışmalar kütüphane ve bilgi hizmetlerine ve kullanıcı merkezli hizmetlerin gelişmesine önemli katkısı olmuştur. Örneğin birçok kütüphaneci, kullanıcıların her bir aşamadaki durumunun farkına varmıştır. Kütüphane hizmetleri kullanıcıların materyalleri bulma, kaynak önerme gibi fiziksel etkinliklerine önem vermekteydi; bu çalışmayla birlikte artık, kullanıcıların bilgi arama sürecindeki bilişsel ve duygusal yanlarını da göz önünde bulundurulmaya başlanmıştır"* (Kuhlthau, 1999: 15). Bu modeli dikkate alan üniversite öğretim üyeleri, öğrencilere ödev verirken öğrencinin yaşayacağı bu deneyimleri göz önünde bulundurarak, öğrencilerini daha dikkatli yönlendirirler ve araştırma sürecinde sorun yaşayan öğrencilerine gereksinim duydukları anda gerekli yönlendirmeleri yapmaları gerektiğini görürler.

2.2.2. Bilgi Arama Süreci Modeli (BAS) (Information Search Process)

Bilgi bilimi araştırmacısı olan Carol Collier Kuhlthau, kariyerine 1960'larda ilkokul öğretmeni olarak başlamıştır. Daha sonraları öğrencilerin öğrenme süreçleri ile ilgi akademik çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalarını, lise kütüphanesinde çalışırken daha da sıklaştırmıştır. Kuhlthau, 1990 yılında Bilgi Arama Süreci (BAS) modelini geliştirmiştir. Bu model, Journal of the American Society for Information Science

dergisinde yayımlanan “Araştırma Süreci İçinde: Kullanıcının Bakış Açısından Bilgi Arama (Inside the Search Process: Information Seeking from User’s Perspective, Kuhlthau, 1991)” adlı makalesinde açıklanmaktadır. BAS modeli, 1983-1989 yılları arasında yapılan beş çalışmanın bulgularına dayanmaktadır (Moskina, 2013: 1). Modelde, kullanıcının bilgi arama davranışı sürecindeki *duygu, etkinlik ve düşünceleri* açıklanmaktadır (Bkz Şekil 7). Model altı aşamadan oluşmaktadır ve bu altı aşama bilgi arama davranışına kullanıcı açısından bütüncül bir yaklaşım sunmaktadır (Kuhlthau, 2008: 66-67). Kuhlthau’nun bu modeli geliştirirken amacı öğrencilerin araştırma sürecinde “niye öyle davrandıklarını” anlamaktır (Hyldegard, 2004: 278). Modelin aşamaları şunlardır:

- Başlangıç (Initiation),
- Seçme (Selection),
- Araştırma (Exploration),
- Formüle etme (Formulation),
- Toplama (Collection)
- Bitirme/Sunma (Presentation) (Wilson, 2000: 52).

Şekil 7. Kuhlthau'nun Bilgi Arama Süreci Modeli (Kuhlthau, 2004: 82)

Kuhlthau katılımcılara araştırmalarının değişik aşamalarında ne hissettiklerini ve ne düşündüklerini sormuştur. Sonra yanıtları ‘karışık, net değil’ gibi kavramlarla işaretlemiştir. Daha sonra model yenilenip ilkokuldan üniversiteye kadar birçok eğitim çevresinde uygulamalı olarak test edilmiştir (Beheshti, Cole, Abuhimed, ve Lamoureux, 2014: 3).

Kuhlthau duygunun, düşünce ve etkinlik kadar önemli olduğunu, araştırma sürecinin önemli bir parçası olduğunu ve yaşanan duyguların doğal bir durum olduğunu vurgular. Bu duygular “endişe, şüphe, belirsizlik, iyimserlik ve kendine güven” gibi duygulardır. Kuhlthau’ya göre olumsuz duygularını kontrol edemeyen

kişi, araştırma sürecini yarıda bırakır. Fakat iyimserlik ve kendine güven gibi olumlu duygular, araştırma sürecinin olumlu sonuçlanmasına katkı sağlar. Kuhlthau 'ya göre olumsuz duyguların araştırma sürecinin başında yaşanması doğal bir durumdur, önemli olan kişinin bu duygularını kontrollü yaşamasıdır (Kracker, 2002: 283). Birey araştırma süreci boyunca olumlu olumsuz birçok duygu yaşar. Bu duygular araştırmanın aşamalarında artar veya azalır. “Kaygı, belirsizlik” gibi olumsuz duyguların araştırmacıyı yarıda bıraktıracak kadar yüksek seviyede olmaması önemlidir. Kuhlthau, bu türden olumsuz duyguların yaşanmasını bireyin normal karşılaması gerektiğini söylemektedir. Kişi bu duyguları sadece belirli bir seviyede yaşamaya çalışmalıdır.

Kullanıcının aşamalar boyunca yaşadığı duygular, bir aşamadaki yapılması gereken görevleri yeterli şekilde yapıp yapmamaya göre olumlu ve olumsuz yönde olur. Çünkü her aşamada yapılması gereken görevler vardır. Araştırma süresince kişinin becerileri ile orantılı olarak duyguları olumsuzdan olumluya doğru geçiş yapar. Örneğin bir aşamadaki görevi yapamayan ya da yapmakta zorluk yaşayan kullanıcı ‘kaygı, belirsizlik’ gibi duyguları yoğun yaşar (Kuhlthau, 1999: 14).

Modeldeki aşamalar isimlerini, aşamaların her bir noktasındaki yapılması gereken temel görevlerden almaktadır. Yani modeldeki aşamalar, her bir aşamada yapılması gereken görevi vurgulayan sözcüklerle adlandırılmıştır (Kuhlthau, 1999: 81). Bu görevler aşamanın ortaya çıkış nedenidir. Bir aşamada yapılması gereken görev yapıldıktan sonra diğer aşamaya geçilir.

BAS modelinin en kritik yanlarından bir tanesi, öğrencinin araştırma sürecinde, bilgi kaynakları kullanırken araştırdığı konu üzerinde yoğunlaşmasıdır. Bu durum öğrencinin konu hakkında kişisel bakış kazanmasına neden olur. Yani öğrenciler araştırma yaparken bilgilerini artırır (Kuhlthau, 1999: 82). Kuhlthau'nun modelinde öğrencinin bilgisi, bilgi ve belge sistemi ile etkileşiminden dolayı dereceli olarak artar. Bilişsel süreç, bilgi aramanın içinde konuşlanmıştır. Kullanıcı azar azar öğrenimini geliştirir ve bilişsel seviyesi adım adım artar (Ansari, 2008: 11). Kracker “*araştırma ödevi yapmak, öğrencinin araştırdığı konu ile ilgili derinlemesine bilgi sahibi olmasını sağlar. Bilgiye nasıl ulaşacağını, eleştirel düşüncesini ve analitik becerisini nasıl geliştireceğini öğretir*” der (Kracker, 2002: 282). Kuhlthau'ya göre araştırma ödevi yaparken bilgiyi aramak, bulmak ve kullanmak bireyin kişisel inşası için birer süreçtir

(Beheshti, Cole, Abuhimed, ve Lamoureux, 2014: 3). Kişi bu süreçlerden geçerek, araştırma sırasında eski bilgileri ile yeni bilgilerini karşılaştırarak kendi içinde anlamlandırır (Kuhlthau, 2004 aktaran Beheshti, Cole, Abuhimed, ve Lamoureux, 2014: 3).

Kuhlthau'nun modeli bilgiyi yazmaktan daha çok bilgiyi aramaya yoğunlaşır (Kracker ve Wang, 2002: 296). Bir diğer ifadeyle, Kuhlthau'nun modeli bilginin kullanımından, sentezinden, değerlendirilmesinden daha çok araştırma sürecine yoğunlaşır (Ansari, 2008: 11). Kuhlthau için kullanıcının ne bulduğu değil nasıl bulduğu önemlidir. Çünkü o, bilgi arama sürecine odaklanmıştır. Kuhlthau' ya göre günümüzde bilgi yetersizliği sorunu yoktur, bundan dolayı da esas yoğunlaşılması gereken konu kullanıcının bilgi sistemleri ile bilgiye erişim konusudur (Ansari, 2008: 11).

2.2.3. BAS Modelinin Aşamaları

1. Başlangıç (Initiation): Kişinin karmaşık bir problemi çözmek için veya bir projeyi yapması için bilgisinin ve anlayışının yetersiz olduğunu fark ettiği aşamadır. Birey bilgi aramanın başlarında, belirsizlik, net olmayan ve karmaşık duygularla ve düşüncelerle doludur (Kuhlthau, 1999: 14). Bu yüzden bu aşamada bireyi ilgilendirmeyen kaynak gösterilmemelidir. Bu aşamada seçeceği konu ile ilgili kişi ile beyin fırtınası yapılması yararlı olacaktır (Pors, 2005 aktaran Fainburg, 2009: 459).

2. Seçme (Selection): Bu aşamada kullanıcı, araştıracağı alan ile ilgili genel bir konu başlığı belirler. Araştırma yapılacak konu genel olsa da belirlendiği için ve araştırmaya başlamak için hazır bulunduğu için bu aşamada belirsizlik duygusu kendisini ümit, iyimserlik duygularına bırakır (Kuhlthau, 1999: 14). Bu aşamada ansiklopedi ve sözlükler yararlı kaynak olabilir. Çünkü kişinin genel konuyu belirlemesi ve o konu hakkında kısa bilgi sahibi olabilmesi için ansiklopedi ve sözlükler önemlidir. Öğretmen konuyu onayladığında, kütüphaneler araştırmaya başlanacak en uygun yerlerdir (Fainburg, 2009: 459).

3. Araştırma (Exploration): Kullanıcılar için en zor aşamadır ve bilgi sağlayıcıları ve bilgi sistemleri tasarlayıcıları tarafından yanlış anlaşılan bir aşamadır.

Bu aşamada karmaşıklık, endişe ve belirsizlik duyguları yoğun yaşanır. Artık kullanıcı belirlediği genel konu hakkında bilgi toplamaya başlar ve konu hakkındaki bilgisini artırır. Yani kullanıcı ile bilgi sistemi arasında etkileşim başlar. Kullanıcının düşünceleri konu ile ilgili genel bilgiler topladığı için konuyu sınırlandırmak yönünde olur (Kuhlthau, 1999: 14).

Bu aşamada kütüphaneciler ve öğretmenler, öğrencilere konu ile ilgili kaynakları göstererek rehberlik yapabilirler (Fainburg, 2009: 460). BAS modelinin birinci ve ikinci aşamalarında öğrenci, bilgiyi kendi bilgisinde ve deneyiminde yani kendi içinde arar; üçüncü aşamada öğrenci, konu hakkında dışarıda bilgi aramaya başlar, kabataslak bir takım bilgilere ulaşır. Öğrenci topladığı bilgilerle yeni sorular sorarak araştırmasına yön verir (Kuhlthau, Heinström, & Todd, 2008 aktaran Beheshti, Cole, Abuhimed, ve Lamoureux, 2014: 3).

Modelin zor aşamalarındandır. Araştırmacıların bazıları bu aşamada araştırmayı yarıda bırakabilir. Bunun nedeni ise bu aşamada bireyin kendine güveninin en alt düzeyde olmasıdır (Kuhlthau, Bates ve Maack Eds, 2007: 6). Bu yüzden araştırmacı bütün olumsuz duygularına rağmen ümitsizliğe kapılmadan, dışarıdan birilerinin yardımına başvurup araştırmasına devam etmelidir. Kuhlthau'nun bulduğu “müdahale alanı” prensibi sıklıkla bu aşamada ortaya çıkar.

4. Formüle Etme (Formulation): BAS modelinin dönüm noktasıdır. Kişinin bu aşamada düşüncesi araştırma aşamasında topladığı bilgileri seçmeye yoğunlaşır. Kişi konuyu zihninde yavaş yavaş anlamlandırmaya başlamıştır. Konu seçmek için 4 ölçüt vardır. Bunlar: a. Görev: Ne tasarlamaya çalışıyorum? b. Zaman: Ne kadar zamanım var? c. İlgi: Kişisel olarak ilgili ne bulabilirim? d. Erişebilirlik: Hangi bilgiler bana açık? (Kuhlthau, Bates ve Maack Eds, 2007: 6-7).

Bu aşama modelin en endişe verici aşamasıdır. Kullanıcının bilgisi ve kavrayışı arttığı için belirsizlik duygusu azalır. Bir önceki aşamada toplanan bilgilerle konu başlığı sınırlandırılır. Kullanıcı konuyu sınırlandırmıştır ve kullanıcının araştırma yapacağı alan daha nettir. Bundan dolayı kişinin düşüncesi konu hakkında daha nettir (Kuhlthau, 1999: 14).

Bir önceki aşamada toplanan yeni bilgiler belirsizlik duygusunu artırabilir. Ayrıca toplanan yeni bilgiler, öğrencinin eski bilgileriyle çatışabilir. Bu durumda da kişinin belirsizlik duygusu düzeyi yüksek olabilir (Cole, Beheshti, Large, Lamoureux,

Abuhimed ve AlGhamdi, 2013, s.560). Araştırmacı, “Araştırma nasıl ilerleyecek? Ne bulunması umuluyor?” gibi sorulara yanıt bulmaya çalışarak arada bağlantı kurmaya çalışır (Pors, 2005 aktaran Fainburg, 2009: 460).

5. Toplama (Collection): Kullanıcı ile bilgi sistemin etkileşiminin en yoğun olduğu aşamadır. Konu daha da sınırlandığı için bu aşamada birey ayrıntılı bilgi toplar (Kuhlthau, 1999: 14). Kişi ödevini yazarak bitirme aşamasına gelir.

6. Sunum (Presentation): Bireyin projeyi ya da ödevi bitirdiği aşamadır (Kuhlthau, 1999: 14). Bu aşamada öğrenci, ödevini yazıp, sunacak duruma gelir. Ödevin bitip bitmemesine göre tatmin duygusu artar ya da azalır (Beheshti, Cole, Abuhimed, ve Lamoureux, 2014: 4). Hyldegard bu durumu şöyle ifade etmektedir: *“Rahatlama duygusu eğer süreç iyi giderse yaşanır aksi takdirde olumsuz bir durumda hayal kırıklığı duygusu yaşanır”* (Hyldegard, 2004: 279).

Birinci ve dördüncü aşamalardaki yapılması gerekenler projenin başarısı için önemlidir. Bununla birlikte bu aşamalar olumsuz duyguların yoğun yaşandığı aşamalardır (Kracker, 2002: 292). Yani araştırmacı olumsuz duygulardan ne kadar az etkilenirse, araştırması o kadar başarılı olacaktır.

Birey bu modeldeki aşamaları her zaman yaşamayabilir. Örneğin basit bir soruyu yanıtlamak ya da periyodik değişimi gözlemlemeyen kişi bu süreçleri yaşamaz. Daha zor ve karmaşık ödevleri yaparken birey Kuhlthau’nun modelindeki aşamalardan geçer (Kuhlthau, Bates ve Maack Eds, 2007: 9).

Modellerin aşamaları doğrusal olarak numaralandırılrsa ve sunulsa da, Kuhlthau bu modelin dönüşümlü olduğunu belirtmektedir. Örneğin formüle etme, bilgi toplama sürecinde yeniden şekillenebilir ve revize edilebilir. Yine araştırmacı bir aşamada başarısız olduğunda bir önceki aşamaya dönmek zorunda kalabilir (Kracker, 2002: 292).

2.2.4. Belirsizlik Kavramı

Kuhlthau’nun Bilgi Arama Süreci modelinin öne çıkan tarafı kullanıcının duygularını göz önünde bulundurması olduğu yukarıda vurgulanmıştı. Ona göre

kişinin yaşadığı duygular araştırmanın üzerinde çok büyük etkisi vardır. Kuhlthau bu duygulardan “belirsizlik” duygusunu modelde daha çok vurgulamıştır.

Bilgi Arama Süreci Modeli, bilgi arayan kişinin bilişsel görevlerini ve belirli bir konu veya problem hakkında bilgisini geliştirmesi sonucu anlamlandırma etkinliklerini gösterir. Kuhlthau’ ya göre (1991), bilgi arama süreci anlama eksikliğinden ortaya çıkan belirsizlikle, belirli bir problemi çözmek için veya anlamadaki boşluğu kapatmak için başlar. Bu belirsizlik, bireyin boşlukları dolduracak bilgiye ulaşması sonucunda süreç boyunca değişkenlik gösterir. Tabii ki bu süreç doğrusal bir çizgi olarak değil tekrarlamalı bir süreçtir. İlk aşamada kişi bilgi arama sırasında belirsizlik duygusunu yaşarken, son aşamada tatmin olma, emin ve rahatlama duygularını yaşar (Hyldegard, 2004: 278). Kuhlthau bunu şöyle ifade etmektedir: *“BAS modeli, doğrusal bir model olarak algılandığında bana göre dönüşümlü bir modeldir. Yani belirli bir zaman diliminde bir durum yaşandıktan sonra başka bir duruma geçilir”* (Kuhlthau, 2008: 67).

“Belirsizlik” kavramı, bilgi biliminde yeni bir kavram değildir. Fakat bu kavram, kullanıcının duygusal boyutu yönünden çok araştırılmamıştır. Kuhlthau’ ya göre bilginin, bilgi aramada “belirsizlik” duygusunu azalttığı düşüncesi doğru bir düşünce değildir. Aksine bazı durumlarda yeni bilgiler bireyde bu duygunun yoğun yaşamasına neden olabilir. Fakat bu doğal bir durum olarak görülmektedir (Kuhlthau, 2008: 68). Kuhlthau *“belirsizlik” araştırmanın başında yeni bilgilerin elde edilmesiyle yoğun olarak yaşanır*” diyerek bu durumu vurgulamaktadır (Kuhlthau, 1999: 13).

Bireyin bu duyguyu yaşamasının bir nedeni birçok bilgiye birçok kaynaktan ulaşmasıdır (Kuhlthau, Bates ve Maack Eds, 2007: 10). Örneğin öğrenci bir araştırma ödevi yaparken, bilgi kaynaklarından yığınla bilgi toplaması, onun bu bilgilerin arasında kaybolmasına neden olabilir. Hangi bilgilerin kullanılacağı, hangi bilgilerin gereksiz olduğu gibi konular onda kafa karışıklığına neden olabilir. Bu duruma birde birçok bilgi kaynağından araştırma yapılması eklenince kişinin belirsizlik duygusu artar. Burada önemli olan kişinin bilgi arama sürecinde bilgi toplarken “bu kadar bilgi yeterli” diyebilecek deneyimde olmasıdır.

Kullanıcının belirsizliği en kısa sürede giderilmesi gereken olumsuz bir durumdur. Belirsizlik yapısal bir durumdur. Genelde bu duruma güven eksikliği ve kaygı neden olmaktadır. Bu duygunun yaşanması “Bilgi Arama Süreci’nin” ilk

aşamalarında beklenen bir durum olmasının bir diğer nedeni ise bireydeki konu ile ilgili anlama eksikliği ve yetersiz bilgisidir (Kuhlthau, 1999: 15). Bireyin konu ya da problem hakkındaki bilgisi artıkça, bu olumsuz duygu ve düşünceler “güven” gibi olumlu duygu ve düşüncelere dönüşür. Kısacası “belirsizlik” kavramının nedenlerinden biri de bireyin bir konu hakkındaki bilgi azlığı ya da anlama eksikliğidir (Kuhlthau, 2008: 68). Kuhlthau’nun da ifade ettiği gibi bu doğal bir durumdur. Çünkü anlama yetersizliğinden dolayı belirsizlik veya anlamadaki bir boşluk bilgi arama sürecini başlatır (Kuhlthau, Bates ve Maack Eds, 2007, s.11). Bundan dolayı belirsizlik duygusu BAS modelinde, bilgi arama sürecinin doğal ve gerekli bir unsuru olarak görülür.

Kuhlthau’nun BAS modeline göre öğrencinin yaşadığı belirsizlik duygusu ödevin yapılması için gerekli olan bilgilerin toplandığı 5. aşamada ve ödevin sunulabilir hale geldiği 6. aşamada azalır (Cole, Behesthi, Large, Lamoureux, Abuhimed ve AlGhamdi, 2013: 560).

Bu duygunun fazla yaşanması, bireyin araştırmada ilerleme sağlayabilmesi için yardıma ihtiyacı olduğunu gösterir (Kuhlthau, Bates ve Maack Eds, 2007: 14). Bazı durumlarda kişi bilgi arama davranışı sürecinde aşamayacağı problemlerle karşılaşabilir. Kişi o andan itibaren süreci tek başına devam ettiremez ve dışarıdan birisinin yardımına gereksinim duyar. Kişi bu yönlendirme ile birlikte araştırmasına devam eder. Bu aşamayı Kuhlthau, “Müdahale Alanı” terimi ile ifade eder.

2.2.5. Müdahale Alanı (Zone of Intervention)

Kuhlthau Bilgi Arama Süreci modelinde araştırmacının duygularına vurgu yapmıştır. Yukarıda da ifade edildiği gibi, kullanıcı araştırma sürecinde olumlu olumsuz birçok duyguyu yaşar. Önemli olan araştırmacının olumsuz duyguları, araştırmayı yarıda bıraktırmayacak düzeyde yaşamasıdır. Çünkü bu modelin merkezinde bireyin bilgi aramaya ilk başladığında belirsizlik duygusunun artması gerçeği vardır. Tabii ki, birey bazen araştırma sürecinde tek başına üstesinden gelemeyeceği problemlerle karşılaşabilir. Bu da belirsizlik duygusunun yoğun olarak yaşanmasına neden olur. Bu duygunun daha da fazla artması, Kuhlthau'nun ifade ettiği "Müdahale alanı"nı (Zone of intervention)" kavramını ortaya çıkarmaktadır (Kuhlthau, 2008: 66). Bir diğer ifadeyle Kuhlthau kişilerin araştırma sürecinde yaşadığı problemlerden kaynaklı olarak araştırmasını yarıda bırakmaları durumundan yola çıkarak "Müdahale alanı" ilkesini geliştirmiştir (Kuhlthau, Heinstörm, ve Todd, 2008: 2). Bu kavram Vygotsky'nin geliştirdiği yakınsak (proksimal) gelişim alanından esinlenen, kullanıcıların bilgi arama sürecinde gelişme kaydedebilmesi için tıkanıp durduğunda başkasının yardımına gereksinim duyması halidir. Bu yardımla birlikte kişi araştırmasına devam eder ve bitirir (Kuhlthau, Bates ve Maack Eds, 2007: 15).

Kütüphaneci bu modelde bilgi arama süreçlerini öğrendikten sonra kullanıcıların yardıma gereksinimi olduklarını görünce onlara yardım etmek için yeni yollar arar. Bu yardımın ne zaman ve nasıl yapılacağı kütüphanecinin bilmesi gereken profesyonel bir görevdir ve bilgiye erişim tasarımcıları tarafından dikkate alınması gereken bir durumdur (Kuhlthau, 1999: 15). Yol gösterme zamanı, kişiden kişiye ve durumdan duruma değişkenlik gösterir. Bazıları için tek bir kaynak göstermekle olabilirken, başkası için bu durum daha karmaşık olabilir (Kuhlthau, 1999: 15).

"Belirsizlik", "karışıklık" gibi duyguların artması bireyin araştırmasını tamamlaması için başka birinin ona yol göstermesini gerektirir. Yani kişi çıkmaza girer. Bu da kişinin kendine güven noktasında en düşük seviyede olmasına neden olur (in the dip). Bu durumdan çıkması için kişiye okuldaki öğretmeni, arkadaşı, ailesinden birisi veya bir kütüphaneci yardım edebilir (Kuhlthau, 2008, s.68). Eğer kişi gereken yardımı alamazsa araştırmayı yarıda bırakır.

3. BÖLÜM: İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ BÖLÜMÜ 2. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN KUHLTHAU MODELİNE GÖRE BİLGİ ARAMA DAVRANIŞLARI: ETNOGRAFİK BİR İNCELEME

3.1. Amaç ve Araştırma Soruları

Kullanıcı araştırmaları / bilgi davranışı alanımızın temel konularından biri olmuştur. Günümüzde ise bilgi arama davranışı araştırmaları daha da önem kazanmaktadır. Çünkü gelişen teknoloji ile birlikte insanların bilgi arama davranışları bu yönde değişmektedir. Bu yüzden kullanıcıların bilgi arama davranışlarını belirlemek için yapılan çalışmalara her zamankinden daha fazla gereksinim duyulmaktadır. Kullanıcıların bilgi arama davranışlarını göz önünde bulundurularak örgütlenen kütüphane hizmetleri kullanıcıların bilgi gereksinimlerini karşılamada daha başarılı olacaktır. Yine öğrencilerinin bilgi arama davranışları hakkında bilgisi olan üniversite öğretim görevlileri, öğrencilerine araştırma ödevi verdiklerinde onları daha etkili yönlendirebileceklerdir. Bu nedenle, kullanıcıların bilgi ihtiyacını ve bilgi arama davranışlarını bilmek öğrencilerin araştırma faaliyetlerini destekleyecek stratejiler ve uygulamalar geliştirmek için yaşamsal öneme sahiptir (Dilek-Kayaoğlu,2014: 1).

II. bölümde temel özellikleriyle açıklandığı gibi alanımızda, bilgi arama davranışlarını tanımlayan/açıklayan birçok model geliştirilmiştir. Kuhlthau'nun “Bilgi Arama Süreci Modeli” bu modellerden biridir. Model, bilgi arama davranışını *duygu, düşünce ve etkinlik* bağlamında ve altı aşamada açıklamaktadır. Bu yönüyle duyguları dikkate alma bakımından öne çıkan bir modeldir. Ayrıca BAS modeli bilgi arama davranışı araştırmalarında en çok alıntı yapılan modellerdendir.

Bu çalışmada İstanbul Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü örgün öğretim ikinci sınıf öğrencilerinin “Bilimsel Araştırmaya Giriş” dersi için hazırlamak zorunda oldukları bilimsel araştırma ödevi sürecindeki bilgi arama davranışları ve bu davranışların Kuhlthau Modeli ile tutarlılık gösterip göstermediği incelenmiştir. İncelemenin yapılacağı yer derslik, okul ortamı ve İstanbul Üniversitesi Merkez

Kütüphanesi (İÜMK) olarak belirlenmiştir. Etnografik inceleme süreci içinde araştırma soruları şu şekilde belirlenmiştir:

- Öğrenciler araştırmaları için gereksinim duydukları bilgiyi nasıl arıyorlar ve erişiyorlar?
- Bilgi ararken ne tür zorluklarla karşılaşmaktadırlar?
- Araştırmaları için ne tür temel bilgi kaynaklarını kullanmaktadırlar?
- Buldukları bilgilerin kalitesine nasıl karar vermektedirler?
- Araştırma ödevleri için ilgili bilgileri nereden bulmaktadırlar?
- Araştırma süreçleri için yardım aldıkları en iyi kaynak kimdir?
- Araştırma sürecinde öğrenciler hangi duyguları yaşamaktadır?

3.2. Yöntem

Bu çalışmada etnografik tasarım temel alınmıştır. Daha önce belirtildiği gibi etnografik inceleme niteliksel bir araştırma yaklaşımı/yöntemidir. Bu tasarımın seçilmesindeki temel neden insan davranışlarını derinlemesine anlama olanağı vermesidir. Etnografik inceleme sürecinde veriler, katılımcı gözlem, görüşme ve anket yoluyla elde edilmiştir. Bu veri toplama tekniklerinin aynı anda kullanılmasının nedeni verilerin güvenilirliğini sağlama isteğidir. İnceleme dönemi 2014/2015 eğitim öğretim yılı Eylül–Aralık dönemidir. Araştırmaya on bir gönüllü öğrenci katılmıştır. I. Bölümde açıklandığı gibi etnografik tasarım dar kapsamlı fakat derinlemesine incelemeye olanak sağlayan bir yöntemdir. Dersi ilk kez alan öğrenci sayısı yetmiş iki olmasına karşın gönüllü olarak bu inceleme sürecinde yer almak isteyen on bir öğrenci ile derinlemesine bir araştırma yapılmıştır. Öğrenci sayısının az tutulma nedeni araştırmanın amacına en uygun şekilde ulaşmak amacıyla öğrencilerin bilgi arama davranışlarının fotoğrafını olabildiğince ayrıntılı olarak çekme isteğidir. Daha önce belirtildiği gibi, etnografik yöntem de daraltılmış yerlere veya gruplara odaklanır.

Etnografik yöntemin temel özelliği araştırmaların laboratuvarlarda değil de araştırılan toplumun doğal çevresinde olmasıdır. Katılımcı gözlem, temelde, verilerin, bir başkasının rapor etmesi vb. yolları değil; doğrudan elde edilmesine dönüktür

(Karasar, 2005). Malinowski, bu durumu “köye kamp kurmak” olarak adlandırmaktadır. Ona göre etnografik yöntemde araştırmacının, araştırma yaptığı insanları veya toplumu uzaktan değil de, aralarına girerek daha yakından anlama çabası vardır (Malinowski, 1922: 7). Böylece insan davranışları, insanların olaylara bakışı daha doğru anlaşılır. Bir diğer ifadeyle birçok davranış, ancak bu şekilde, nesnel olarak, belirlenir. Canlılardan (özellikle insanlardan), öteki tekniklerle veri toplarken, bunların, “oldukları gibi” değil “görünmek istedikleri gibi” davranma eğilimleri ile belleğe dayalı bilgilerin hatırlanma güçlüğü bilinmektedir. Ayrıca, bazı durumlar vardır ki, gerekli bilgiler, ancak gözlemle elde edilebilir (Ulusoy, 2006).

Etnografik yöntemde alan notları, tanık olunan olayların, kişilerin ve çevrenin var olan düzenini yansıtır. Yazma aşaması, çalışmanın son aşamasıdır ve belki de en önemli aşamasıdır (Emerson, Fretz ve Shaw, 2008: 21). Etnograf, bu aşamada masasında çalışan bir yazar gibi insanların gündelik deneyimlerine dair tuttuğu kayıtları inceler, analiz eder, yorumlar ve üçüncü şahısların anlayacağı şekilde metin haline getirir (Emerson, Fretz ve Shaw, 2008: 239).

Richardson, etnografik metnin hikâye anlatır gibi yazılması gerektiğini belirtir (Richardson: 1990). Elbette hayali anlamda hikâye yazmak anlamına gelmez. Etnografik metin yazmak demek alan notlarından, dışarıdaki okuyucunun ilgisini çekebilecek edebi geleneklerden anlatımlar oluşturmak demektir (Atkinson, 1990: 399).

Bu çalışmada etnografik yöntemle toplanan veriler yazıya dökülürken şu hususlara dikkat edilmiştir:

- Gözlenen ve nihai olarak “veri” ya da “bulgu” olarak kabul edilen şey, gözlem sürecinden ayrılmaz.
- Alan notu yazarken, araştırmacı çalıştığı insanların verdikleri yerel anlamlara ve olaylara özel bir dikkat göstermelidir (Emerson, Fretz ve Shaw, 2008: 15).

Bu yöntemin kullanıcı araştırmalarında insanları en iyi inceleme olanağı sunan kütüphanelerde veya üniversitelerde de kullanılması uygundur. Bundan dolayı son dönemlerde kütüphane ve bilgi çalışmaları sahalarında etnografik araştırmaya artan büyük bir ilgi vardır. Örneğin günlük bilgi organizasyonu (Hartel 2010), çevrim içi

ansiklopediler (Sundin 2011), ve ortaokuda bilgi arama davranışları (Lundh 2010) gibi birçok konularda araştırma yapılmıştır. Ancak bu artan ilgiye rağmen, bu çalışmaların kütüphane ve bilgi bilimi alanlarına katkısı istenilen düzeyde değildir (Carlsson, Hanell ve Lindh, 2013: 1). Bu araştırma incelemeye katılan on bir öğrencinin bilgi arama davranışlarını incelemek için onların doğal çevreleri olan okul ve kütüphane ortamında gerçekleştirilmiştir.

Etnografik araştırmada araştırmacı daha önce belirtildiği gibi gizli ve açık olmak üzere iki şekilde araştırdığı toplumla birlikte olur. Açık araştırma etik açıdan tercih edilen bir durumdur. Fakat açık gözlemin bir sakıncası vardır. Araştırılan toplum araştırmacıdan haberdar olduğu için normal yaşamda davrandıklarından farklı davranma olasılıkları vardır. Bu da toplanan verinin doğruluğunu/güvenilirliğini olumsuz etkileyen bir durumdur. Gizli araştırma ise insanların haberi olmadığı için bazı araştırmacılar tarafından etik açıdan uygun görülmemektedir. Bu araştırmada araştırmacı açık araştırma tekniğini seçmiştir. Fakat araştırmacının araştırmadaki rolünden dolayı öğrencilerin doğaldan farklı davranmadıkları düşünülmektedir. Araştırmacının rolü öğrencilere araştırma ödevlerini yapma sürecinde onlara yardımcı olma pozisyonudur. Bundan dolayı öğrenciler araştırma sürecinde her türlü duygularını, düşüncelerini ve problemlerini araştırmacı ile paylaşmışlardır. Bu da öğrencilerin doğal davrandıklarının bir delilidir.

On bir öğrenci ile 18 Eylül - 4 Aralık 2014 tarihleri arasında İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphane'sinde, Bilimsel Araştırmaya Giriş dersinde ve üniversitede ders sonrasında dört yarı yapılandırılmış görüşme, bir anket yapılmış ve öğrenciler süreç boyunca gözlemlenmiştir. Bu süreçte “Bilimsel Araştırmaya Giriş” dersini alan bu on bir öğrenci, araştırma ödevi için konu seçiminden ödevi yazma aşamasına kadar gelmişlerdir.

Bu inceleme sürecinde katılımcı gözlem, görüşme ve anket yoluyla elde edilen bulgular veri toplama tekniğine özgü kısa açıklamaların ardından aşağıda yine aynı sırada verilmektedir.

3.3. Bulgular

3.3.1. Katılımcı Gözlem Yoluyla Elde Edilen Bulgular

Gözlem süreci 2014/2015 öğretim yılı başlangıcı olan Eylül ayının ortasından Aralık başına kadar olan süreyi kapsamaktadır. Bu süreçte incelenen on bir öğrenci kütüphanede, derste her birinde sekiz kez ve üniversitede ders sonrası haftada dört gün gözlemlenmiştir.

Araştırmacı, bu süreçte incelemeye katılan öğrencilerle her hafta ödevin verildiği ders olan “Bilimsel Araştırmaya Giriş” dersinde bir araya gelmiştir. Bunun yanında öğrenciler araştırma ödevleri için kütüphanede çalışırken toplamda sekiz defa gözlemlenmiştir. Ayrıca öğrencilerin bu iki ortam dışında ödevleri ile ilgili bir soruları olduğunda öğrencilerle görüş alış verişinde bulunulmuştur.

Toplam iki ay üç haftalık sürenin iki haftası vize haftası olduğu için o haftalarda ders işlenmemiştir. Bir haftada bayram tatili olduğundan ders işlenmemiştir. Toplamda sekiz hafta öğrenciler ders ortamında gözlemlenmiştir (18 Eylül-4 Aralık 2014). Öğrencilerin derse katılımı genel olarak yüzde yüzlere yakındı. Her derse, dersi alttan alan öğrencilerle birlikte, derslikte neredeyse boş yer kalmıyordu. Dersler, konu hakkında temel bilgiler verildikten sonra karşılıklı soru yanıt şeklinde işleniyordu. Dersin öğretim üyesi konuyu anlatırken öğrencilerin konuyu daha iyi kavrayabilmeleri için çokça örnekleme yapıyordu. Onlara sık sık sorular sorarak öğrencilerin derse katılımlarını ve dikkatlerini derste tutmayı sağlıyordu. Öğretim üyesi zaman zaman o günün ders konusuyla dolaylı olarak ilgili konulardan da (etik gibi) bahsederek öğrencileri hem farklı konularda bilgilendiriyor hem de onların dikkatini tekrar derse çekmiş oluyordu. Örneğin, dersin öğretim üyesi genel konu olarak Kafka örneğini vermiş ve yaklaşık on dakika Kafka adlı genel konunun nasıl sınırlandırılacağını anlatmıştır. Daha sonra yaklaşık on dakika Kafka’nın ne kadar yetenekli bir yazar olduğundan, romanlarından, romanlarda işlenen korku motiflerinden, romanlarındaki karakterlerden bahsetmiştir. Son olarak, Kafka genel konusu, “Kafka’nın Dönüşüm Romanında Korku Motifi” olarak sınırlandırılmıştır. Bazı öğrenciler okudukları Kafka

romanlarındaki karakterlerden bahsettikten sonra öğretim görevlisi, öğrencilere Kafka'yı okumalarını önererek derse devam etmiştir.

İncelemeye katılan öğrencilerle diğer öğrencilerin bazıları derse etkin katılmaktaydı. Konu ile ilgili örnek vermeleri istendiğinde öğrenciler kendi örneklerini veya konu ile ilgili düşüncelerini ifade etmeye çalışmaktaydı. Bazıları ise sadece not almaktaydı. Derse etkin katılmayan öğrenciler dahi not tuttukları için ders öğrenciler tarafından etkin olarak takip edilmekteydi.

Derste sırası ile işlenen konu başlıkları şunlardır: “bilim ve bilimsel yöntem”, “konu seçimi”, konu sınırlandırması”, hipotez oluşturma”, “yöntem türü (bu konunun sadece adı verildi, sonraki haftalarda işleneceği söylendi ve Aralık'ın ikinci haftası işlendi)”, “geçici plan”, tarama”, “okuma ve not alma” ve “yazım”. Bir konunun nasıl işlendiğine örnek vermek gerekirse; “tarama” konusu şöyle işlenmiştir: konu iki haftalık ders saatinde işlenmiştir. İlk hafta yerli yayınlar için kaynak taraması, ikinci hafta ise yabancı yayınlar için kaynak taraması konusu işlenmiştir. Dersin öğretim üyesi kaynak taramasının amacının *“araştırılacak konu ile ilgili kaynakları belirlemek/varlığından haberdar olmak ve bibliyografik kimlik bilgilerini kaydetmek”* şeklinde ifade ederek şöyle devam etmiştir *“sonraki aşama ise varlığından haberdar olduğumuz bu kaynaklara erişmektir ve not aldığınız kimlik bilgilerinden yararlanarak kaynağın kendisine ulaşılır”*. Bu bağlamda, toplu katalog kavramı ve derleme kütüphaneleri gündeme getirilmiştir. Yerli kaynak taraması için yararlanılacak bibliyografyalar ve diğer kaynaklar “Türkiye Bibliyografyası”, “Türkiye Makaleler Bibliyografyası”, “Yök Ulusal Tez Merkezi”; “Cumhuriyet Dönemi Makaleler Bibliyografyası” şeklinde belirtilmiştir. Bibliyografyaların bulunduğu Milli Kütüphane web sayfası (www.mkutup.gov.tr) öğrencilere hatırlatılmıştır. Son olarak alanımızdaki iki açık erişimli dergiden bahsedilmiştir (Türk Kütüphaneciliği ve Bilgi Dünyası). İÜ Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü dergisinin ise düzensiz yayınlandığı belirtilmiştir. Kütüphane ve Enformasyon Bilimi Konu alanındaki yabancı kaynaklar için ise “LISA (Library and Information Science)” ve “Library Literature” adlı dizin ve öz dergilerinin adı verilmiştir. Daha sonra Chemical Abstracts gibi başka (kimya) konu alanlarındaki dizin ve öz dergilerinden örnekler verilmiştir. Dizin ve öz dergilerinin işlevlerinden bahsedilmiştir. Ayrıca günümüzün bilgi ve iletişim

teknolojilerinin artık tam metne erişim olanağı sağladığı konunun ayrıntılarının gelecek yıl e-dergiler dersinde ayrıntılı olarak işleneceği belirtilmiştir.

Ayrıca dersin öğretim üyesi, öğrencilere araştırma sürecini öğretirken öğrencilerin bizzat bu aşamalardan geçtiği ödevler vermiştir. Örneğin ilk ödev olarak öğrencilerden Kütüphane ve Enformasyon Bilimi alanında genel bir konu belirleyip o konuyu sınırlandırmalarını, konuya uygun amaç ve hipotez yazmalarını istemiştir. Bir hafta sonra öğrencilerin bu ödevini toplayan öğretim üyesi, ödevleri inceleyip onay verdiklerini bir hafta sonra öğrencilere geri vermiştir. Onayladıklarına “taramaya geçiniz”; onaylamadıklarına ise “hipotezi yeniden yazınız”, “hipotez ve amaç uyuşmamış” şeklinde ifadeler yazarak öğrenciyi yönlendirmiştir. Daha sonra ise tarama aşamasına geçen öğrencilerden, tarama sonucu buldukları kaynakların kimlik bilgilerini yazıp zarf içinde verilmesini istemiştir. Böylece öğrenciler araştırma ödevini bütün halinde değil de parçalara bölerek yapmışlardır. Araştırmacı, bu durumun öğrencilerin araştırma ödevi yapmayı kolayca kavramalarına da yardımcı olduğunu düşünmektedir.

Gözlem sırasında öğrencilerin araştırmacının yanına geldiklerinde “hocam konumu belirledim ama sınırlandıramadım”, “konumu sınırlandırdım amacımı yazdım ama hipotezi yazamadım” veya “hepsini yazdım kontrol edebilir misiniz?” şeklinde yardım istedikleri gözlenmiştir. Bu aşamada öğrenciler araştırmacıyı kendilerine yardımcı olacak birisi olarak gördüklerinden dolayı öğrenciler her türlü düşüncelerini açık bir şekilde araştırmacı ile paylaşmışlardır. Bu durum, araştırmacının öğrencilerin “duygu” ve “düşüncelerini” net olarak görme olanağı sağlamıştır. Yani Kuhlthau modelinde ifade edilen öğrencilerin araştırma ödevi yaparken yaşadığı duygu ve düşünceleri izleme/belirleme fırsatı vermiştir. Ayrıca, bu durum görüşme ve anket yoluyla toplanan verilerin doğruluğunu test etme olanağı da sağlamıştır.

Kütüphanede yapılan gözlemler, öğrencilerle ortak bir saat belirlemek suretiyle, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi’nde öğrencilerle araştırma yapmak şeklinde olmuştur. Araştırma boyunca sekiz kez öğrencilerle birlikte en az iki saat birlikte vakit geçirilmiştir. Diğer iki ortamdan farklı olarak kütüphanede öğrencilerin bilgi arama davranışları, bilgi sistemleri ve kütüphane hizmetleri ile olan etkileşimleri daha açık olarak gözlemlenmiştir. Öğrencilerin bilgi arama davranışları kuramsal olarak değil de uygulamalı olarak gözlemlenmiştir.

İlk olarak öğrencilere ödev yapmaları gerektiği söylenen dersin ardında öğrencilerle genel konu başlığı belirlemek için birlikte kütüphaneye gidilmiştir. Öğrenciler birinci sınıfta “Kütüphane ve Bilgi Bilime Giriş ” dersini aldıklarını ifade ederek kütüphane hizmetleri hakkında genel olarak bilgilerinin olduğunu söylediler. Birinci sınıfta özellikle vize ve final haftaları olmak üzere arada kütüphaneye gittiklerini, fakat düzenli gitmediklerini ifade etmişlerdir.

İncelemeye katılan on bir öğrencinin genel konuyu seçmek için tarama yaparken kütüphane kataloğu haricinde başka bir veri tabanından haberi olmadıkları gözlemlenmiştir. Çünkü bilgisayarda tarama yaparken bir öğrenci “hocam, araştırma ödevim için konu bulamadım” dediğinde “nerede tarama yaptın?” sorusuna “kütüphane internet sayfasından aradım” şeklinde yanıt vermiştir. Buna göre araştırmacı öğrencilerin konu belirleme aşamasında sadece kütüphane kataloğundan (OPAC) ve Google’den tarama yaptıklarını gözlemlemiştir.

Araştırmacı öğrencilere kütüphane ve bilgi bilimi ile ilgili bildiğiniz veri tabanı ya da bibliyografya ismi var mı diye sorduğunda, hiçbir öğrenci herhangi bir veri tabanı ismi söyleyememiştir. Öğrenciler, “hocam, biz çoğunlukla Google’den tarama yapıyoruz” şeklinde yanıt verdiler. Fakat altı Kasım tarihli Bilimsel Araştırmaya Giriş dersinde öğrenciler yerli kaynaklar için tarama konusunu işledikten sonra kütüphanede konuları ile ilgili yayın taraması yaparken öğrendikleri kaynaklardan da tarama yapmışlardır. Yani öğrencilerin ödev yapma aşamasında, en çok tarama motorunu daha sonra internet kaynaklarını kullandıkları görülmüştür. Öğrenciler tarama motoru olarak “Google’ı” tercih etmişlerdir.

Bazı öğrenciler, ödevi için genel konu başlığı belirlerken anahtar sözcük olarak “kütüphane” kavramını kullandılar. Tarama sonucu kütüphane bilimi ile ilgili birçok kaynak çıktı. Öğrenciler bu kaynaklardan ilgisini çeken konulardan dersin öğretim görevlisine kontrol ettirmek için üç-dört tanesini not aldılar. Bazıları ise ilgilendikleri konuları belirledikten sonra eğer o konu ile ilgili kaynak bulmakta zorlanırlarsa “hocam tarama yaptım, çok kaynak çıkmadı değiştirdim konumu” şeklinde ifade etmişlerdir. İlgilerini çekmeyen bir konu bile olsa kendilerince yeterli kaynak varsa o konuyu araştırma konusu olarak almayıp ilgilerini çeken konuya tercih etmişlerdir.

Araştırmacı, gözlem sürecinde öğrencilerin kütüphanede araştırma yaparlarken söz ve mimiklerinden duygularının değişmesine şahit olmuştur. Öğrencilerin bazı

durumlarda ümitsizliğe kapıldıkları bazı durumlarda da araştırmayı yapabilecekleri adına ümitli oldukları gözlemlenmiştir.

Öğrenciler genel konu belirlediklerinde “hocam, güzel bir konu buldum, bakar mısınız” ve o konu ile ilgili taramada “yeterli” kaynak bulduklarında “hocam, konum ile ilgili birçok kaynak buldum” diyerek sevinçlerini belli ediyorlardı. İlgilendiği, içine sinen bir konu bulduğunda “hocam, kütüphaneye bir daha ne zaman gideceğiz, kaynak taraması yapalım” diyerek ümit ve kendine güven duygularını belli etmişlerdir.

Öğrencilerin genel konuyu belirledikten sonra konu sınırlaması yapıp dersin öğretim üyesine göstermeleri gerekiyordu. Sınırlandırdıklarını düşündükleri konuları uygun bulunmayan öğrencilerin yaşadığı hayal kırıklığı yüzlerinden anlaşılıyordu. Özellikle ilgilerini çeken bir konu onaylanmadığında daha büyük bir hayal kırıklığı yaşıyorlardı. Yine belirledikleri genel konu başlıkları “hocam, konum çok iyiydi, fakat hoca bu konu hakkında çok az kaynak var zorlanırsınız veya bu ödev konusu ve sınırlanan mekân/yer daha önce iki üç kişi tarafından alındı diye kabul etmedi” diyerek üzüntülerini belli ediyorlardı.

Konu sınırlaması yapıldıktan sonra, öğrenciler daha özellikli/amaca uygun bilgiler toplamaya başlamıştır. Daha sonra “tarama” konulu derste öğrendikleri bibliyografyaları/veri tabanlarını da kullanarak ilgili kaynakları buldular. Araştırma boyunca incelemeye katılan öğrenciler yabancı dil bilmedikleri için yabancı kaynaklara hiç bakmamışlardır.

Fotoğraf 1: Öğrenciler Derste

3.3.2. Görüşme Yoluyla Elde Edilen Bulgular

İncelemeye katılan öğrencilerle üç adet görüşme yapılmıştır. İlki araştırmanın başında, araştırmanın amacının, kapsamının öğrencilere açıklandığı görüşmedir. Diğer iki görüşme ise öğrencilerle sürecin değişik aşamalarında yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerdir. Bu görüşmelerde toplam on dört soru sorulmuştur. Bu sorulardan amaçlanan öğrencilerin bilgi arama davranışlarını incelemek ve öğrencilerin bilgi arama davranışlarının Kuhlthau Modeli ile örtüşüp örtüşmediğini incelemektir.

İkinci görüşmede ilk olarak öğrencilerin araştırma konularının ne olduğu, konularını seçme nedenleri ve son olarak seçtikleri konu ile ilgili daha önceden bilgilerinin olup olmadığı sorulmuştur. Öğrenciler seçtikleri genel konu başlıkları şunlardır: “Kataloglama”, Türk Kütüphaneciler Derneği”, “Kataloglama Kuralları”, “Yerleştirme Düzenleri”, “Kütüphane Görme Engelliler Bölümü”, “Afet Yönetimi”, Kullanıcı Hizmetleri”, Müze Kütüphaneleri”, “Çocuk Kütüphanesi”,

“Sayısallaştırma”, “Halk Kütüphaneleri ve Sosyal Medya”. Öğrenciler konuları seçme nedeni olarak büyük çoğunlukla (9) ilgilerini çekmesi olarak ifade etmişlerdir. İki öğrenci ise konu bulamadıkları için bu konuları seçtiklerini belirtmiştir. Öğrencilerin çoğunluğu seçtikleri konularla ilgili bilgilerinin olmadığını (10) söylemiş, sadece bir öğrenci seçtiği konunun geçen yıl birinci sınıfta derste işlendiğini ifade etmiştir.

“Konu hakkında merakım vardı, kendim Van’lıyım. Van’da halk kütüphanesine gidince oradaki materyalin hangi düzene göre sıralandığını merak ederdim”

“Daha önce herhangi bir müze kütüphanesine gitmedim ama bu konu ilgimi çekmişti”

“Nadir eserleri merak ediyordum, güzel bir örnek olarak da Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi var”

“İlgimi çekiyordu, görme engellilere yönelik hizmetlerin nasıl verildiğini merak ediyordum”

“Başta merak etmişim, geçen sene bilgi teknolojilerine giriş dersinde görmüştük”

“Konu hakkında hiç bilgim yoktu ama ilgimi çekiyordu...”

Görüşmenin bir diğer sorusunda öğrencilere daha önce hiç bilimsel bir araştırma ödevi yapıp yapmadıkları; yaptılarsa yapma aşamasında hangi duyguları hissettikleri sorulmuştur. Öğrencilerin tamamı bugüne kadar hiçbir araştırma ödevi yapmadıklarını belirtmişlerdir (11).

“hiç ödev yapmadım”

“performans ödevlerimiz oluyordu ama onlar kopyala yapıştır şeklinde oluyordu”

“lisede hoca bize bir konu veriyordu onu araştırıyorduk ama bu tarz ciddi değildi”

“hayır, bu manada bu aşamalardan geçerek ilk defa yapıyorum”

Öğrenciler, lisede ödev yaparken yaşadığı duyguları şu şekilde ifade etmiştir:

“ödev yapmam gerektiği söylenince başta korktum, çünkü ödevi yapmak zor gelmişti bana”

“yanlış yaparım diye korktum fakat ödevi yapma sürecinde kendime güvenim arttı ve ödevi bitirdim”

Diğer bir soruda öğrencilere “genel olarak hangi konu hakkında araştırma yapacağınıza karar verirken temel danışma kaynaklarına yöneldiniz mi?” sorusu sorulmuştur. Öğrenciler büyük oranda (10) internetten tarama yaptığını (tarama motoru) ifade etmiştir. Sadece bir öğrenci konu ile ilgili kitaplardan yararlandığını ifade etmiştir.

“Günümüzde daha çok bilgiler elektronik ortamda olduğu için internetten tarama yaptım. Ayrıca bunların çoğu artık elektronik ortamda var”

“Direkt internetten araştırma yaptım. Google Akademik ’ten baktım”

“Genel olarak internette aradım”

Başka bir soruda öğrencilere araştırma konularını sınırlandırırken kütüphane çalışması yapıp yapmadıkları sorulmuştur. Öğrenciler, çoğunluk olarak (7) konu sınırlandırması yapma aşamasında kütüphaneyi kullandıklarını ifade etmişlerdir. Kalan kısmı da (4) kütüphaneye gitmeden konu sınırlandırması yaptığını belirtmiştir.

Görüşmenin diğer sorusunda bir önceki sorunun devamı olarak konu sınırlandırması yaparken öğrencilerin zorlanıp zorlanmadıkları, zorlandılarsa nedeni sorulmuştur. Çoğunlukla zorlandıklarını (7), 4 öğrenci ise zorlanmadığını ifade etmiştir. Zorlanma nedeni olarak öğrenciler şunları söylemişlerdir:

“Daha önce bu tarz bir araştırma ödevi yapmadığım için zorlandım”

“Konuyu nasıl sınırlandıracağımı bilmiyordum”

“Konuyu sınırlandırdığımı düşündüm fakat hoca zaman sınırının olmadığını söyledi”

“Bu tarz bir ödev yapmadığım için bu aşamalardan geçmedim. Bu yüzden zorlandım”

Başka bir soruda öğrencilere yayın taraması yaparken en çok hangi kaynaklarını kullandıkları sorulmuştur. Bu soru yapılandırılmış soru olduğu için öğrencilere seçenek sunulmuştur. Seçenekler şunlardır:

- Arama motoru (Google gibi,)
- Kütüphanedeki e-kaynaklar ve veritabanları
- Kütüphanedeki basılı kaynaklar
- Wikipedia
- Diğer belirtiniz...

Öğrencilerin bu seçeneklerden kullandıklarını işaretlemişlerdir. Öğrencilerin tamamı tarama motoru (Google gibi) kullanırken, 10 öğrenci kütüphanedeki e-kaynakları, 6 öğrenci kütüphanedeki basılı kaynakları kullandıklarını belirtirken, 1 öğrenci dergi kullandığını ifade etmiştir.

Görüşmenin diğer bir sorusunda öğrencilerin araştırma ödevi yapma sürecinde araştırma yaparken internet kaynaklarını mı (WWW) yoksa kütüphane kaynaklarını mı daha sık kullandıkları sorulmuştur. Öğrencilerin çoğunluğu (7) internet kaynağını kullandıklarını söylemiştir. 4 öğrenci ise kütüphane kaynağını kullandığını söylemiştir.

Sonraki soruda öğrencilere eriştikleri bir kaynağının kalitesini/niteliğini değerlendirip değerlendirmedikleri ve değerlendirirken belli bir ölçütlerinin olup olmadığı sorulmuştur. Tamamı kaynağın kalitesini/niteliğini değerlendirdiğini belirtmiştir. Ölçütlerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Yazarı alanında uzman mı?”, “güvenilir mi?”, “konuma yakın olması”, “yazarı alanında otorite mi?”, “içeriğine bakarım”, “kısa olanı tercih ederim”, “konunun ayrıntılı ele alınıp alınmaması”.

Görüşmenin başka bir sorusunda öğrencilere “kendinizi World Wide Web’i mi yoksa kütüphane kaynaklarını mı kullanırken daha rahat hissediyorsunuz” sorusu

sorulmuştur. Öğrenciler büyük oranda (10) internet kaynaklarını kullanırken rahat ettiğini ifade etmiştir. Sadece 1 öğrenci kütüphane kaynakları cevabını vermiştir.

Görüşmenin başka bir sorusunda öğrencilere araştırma ödevleri yapma sürecinde kütüphane kaynaklarını ve hizmetlerini kullanırken yardıma gereksinim duyup duymadıkları sorulmuştur. Öğrenciler büyük oranda (10) yardım aldığını ifade etmiştir. Sadece 1 öğrenci yardıma gereksinim duymadığını belirtmiştir.

Görüşmenin diğer bir sorusunda öğrencilere araştırma ödevi yapma sürecinde en çok kimden yardım aldıkları sorusu sorulmuştur. Öğrencilerden 7 tanesi “hocadan”, 1 tanesi “kütüphaneciden”, 3 tanesi “arkadaşımdan” cevabını vermiştir.

Görüşmenin diğer bir sorusunda çoktan seçmeli olarak öğrencilerin araştırma sürecinde en zorlandıkları kısım sorulmuştur. Öğrencilerin 4’i başlama kısmında, 4’ü konu bulma ve zamanı yönetme konusunda, 2 tanesi konu sınırlandırırken, tarama yaparken ve not almada, 1 tanesi de dipnot vermede zorlandıklarını ifade etmişlerdir.

Başka bir soruda “ödev sürecinde ödevi yapamayacağım duygusuna kapıldınız mı? Ve nedeni nedir?” sorusu sorulmuştur. Öğrenciler çoğunlukla evet (7) cevabı vermiştir. Neden olarak ise şu nedenleri belirtmişlerdir:

“Daha önce bir araştırma ödevi yapmadığım için”

“Kaynak bulamadığım için başka konu bulmak istedim”

“Konumu sınırlandıramadım”

“Alıntı aktarma kısmı karmaşık geldi”

“Kapsamlı yani karmaşık geldi”

Görüşmenin son sorusu olarak öğrencilere karşılaştıkları sorunları nasıl aştıkları sorulmuştur. Öğrenciler başkalarından yardım isteyerek sorunları çözdüklerini belirtmişlerdir.

“Hocadan yardım isteyerek(7)”, “arkadaşlarıma sorarak” (4)

3.3.3. Anket Yoluyla Elde Edilen Bulgular

Düşünce ve eylemler kadar duygular da bilgi arama sürecine dâhil edilmesi gereken unsurlardır. Buna göre incelemeye gönüllü olarak katılan on bir öğrencinin modelin beş aşamasındaki duyguları anket yoluyla ölçülmüştür. Daha önce belirtildiği gibi model altı aşamadan oluşmaktadır. Altıncı aşama sunumla ilgilidir. Bu çalışmada öğrenciler yazma aşamasına kadar incelendiği için altıncı aşama kapsam dışında bırakılmıştır. Sorulara verilen yanıtlar Grafik 1’de toplu olarak gösterilmiştir.

Öğrencilere modelin başlangıç aşamasına yönelik olarak ”Bilimsel Araştırmaya Giriş” dersi bağlamında bir araştırma ödevi hazırlayacağımı ilk öğrendiğimde belirsizlik duygusuna kapıldım ve biraz kaygılandım”. (Ödevi yapabilecek miyim? Kaynak bulabilecek miyim? Zamanında yetiştirebilecek miyim?) ifadesine hangi oranda katıldıkları sorulmuştur. Ankete katılan öğrencilerin % 100’ü bu ifadeye katılıyorum yanıtı vermiştir.

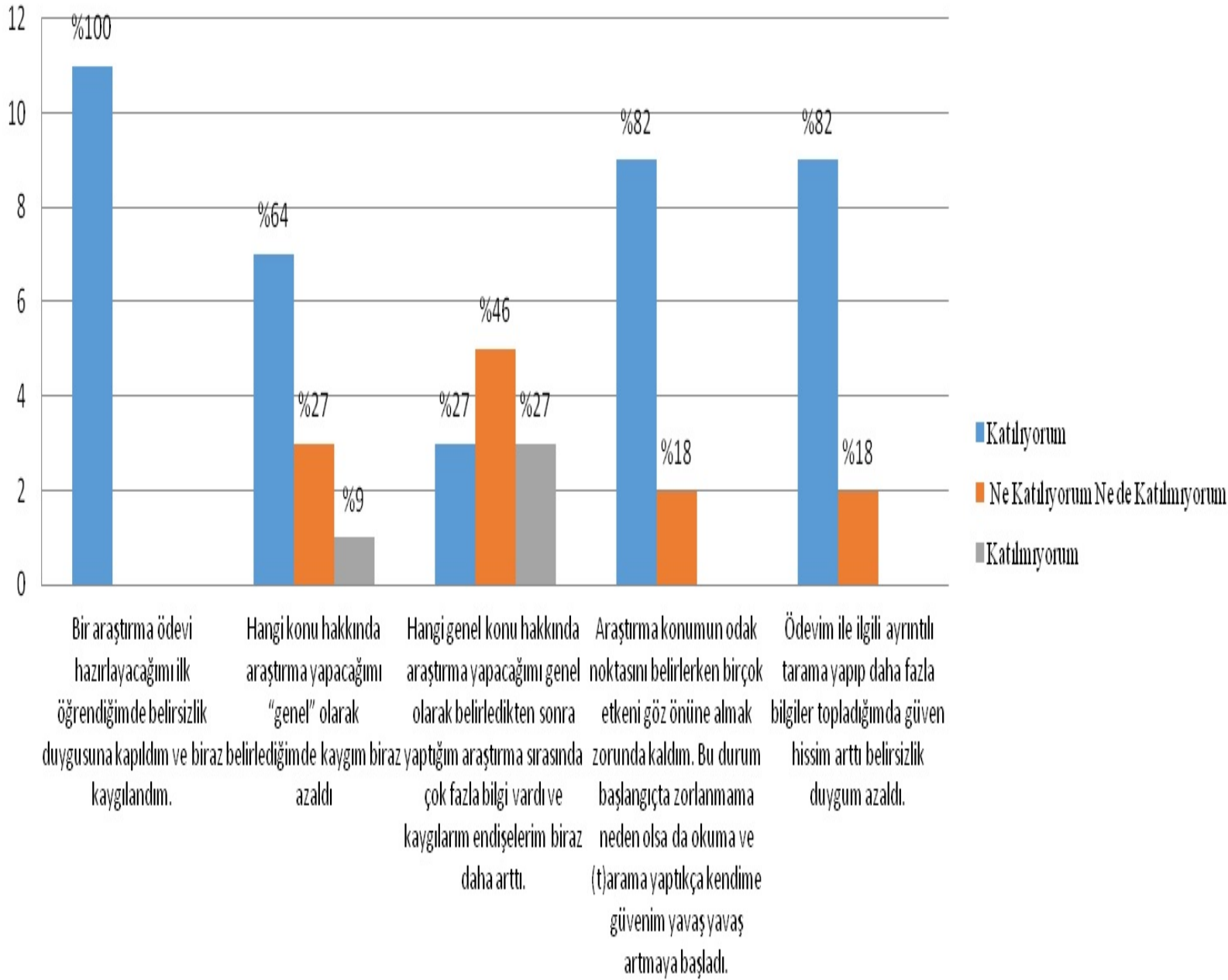
Öğrencilere modelin ikinci aşamasına uygun olarak “hangi konu hakkında araştırma yapacağımı “genel” olarak belirlediğimde kaygım biraz azaldı” ifadesine hangi oranda katıldıkları sorulmuştur. Ankete katılan öğrencilerin % 64’ü bu ifadeye katılıyorum yanıtı verirken % 27’si ne katılıyorum ne katılmıyorum yanıtı, % 9’u ise katılmıyorum yanıtı vermiştir.

Öğrencilere, “hangi genel konu hakkında araştırma yapacağımı genel olarak belirledikten sonra yaptığım araştırma sırasında çok fazla bilgi vardı ve kaygılarım endişelerim biraz daha arttı” ifadesine hangi oranda katıldıkları sorulmuştur. Ankete katılan öğrencilerin % 27’si bu ifadeye katılıyorum yanıtı verirken % 46’sı ne katılıyorum ne katılmıyorum yanıtı, % 27’si ise katılmıyorum yanıtı vermiştir.

Öğrencilere modelin dördüncü aşamasına uygun olarak “araştırma konumun odak noktasını belirlerken / konu sınırlandırmamı yaparken birçok etkeni göz önüne almak zorunda kaldım. Kaynak bulabilmek, zaman unsuru, araştırma ödevinin ölçütleri gibi. Bu durum başlangıçta zorlanmama neden olsa da okuma ve (t)arama yaptıkça kendime güvenim yavaş yavaş artmaya başladı” ifadesine hangi oranda katıldıkları sorulmuştur. Ankete katılan öğrencilerin % 82’si bu ifadeye katılıyorum yanıtı verirken % 18’i ne katılıyorum ne katılmıyorum yanıtı vermiştir.

Öğrencilere “konumu kesin sınırlandırıp en son ödevim ile ilgili ayrıntılı tarama yapıp daha belirli bilgiler topladığımda güven hissim arttı belirsizlik duygum azaldı” ifadesine hangi oranda katıldıkları sorulmuştur. Ankete katılan öğrencilerin % 82’si bu ifadeye katılıyorum yanıtı verirken % 18’i ne katılıyorum ne katılmıyorum yanıtı vermiştir.

Kuhlthau'nun Bilgi Arama Süreci Modeli'ne İlişkin Duygular

Grafik 1. Kuhlthau'nun Bilgi Arama Süreci Modeli'ne İlişkin Duygular

3.4. Genel Değerlendirme

Etnografik incelemede ortaya çıkan en önemli bulgu araştırmaya katılan bütün öğrencilerin daha önce hiçbir araştırma ödevi yapmamaları olmuştur. Aslında araştırmada elde edilen bütün bulgular bu sonuçla doğrudan ya da dolaylı olarak ilgilidir. Çünkü daha önce hiç araştırma ödevi yapmayan öğrencilerin bilgi arama davranışları ile yapanların arasında fark olacağı açıktır. Başka çalışmalarda da belirtildiği gibi (Dilek-Kayaoglu, 2014, Polat, 2005) ülkemizdeki öğrencilere üniversiteye gelene kadar temel bilgi okuryazarlığı becerileri ortaokul ve lisede kazandırılmamaktadır. Bundan dolayı öğrenciler üniversiteye geldiklerinde onlardan kütüphane hizmetlerini ve kaynaklarını etkin kullanmalarını beklemek haksızlıktır (Dilek-Kayaoglu 2014).

Çalışmada öğrencilerin arama motorlarını başlıca bilgi arama kaynağı olarak kullandıkları görülmüştür. Neredeyse bütün öğrenciler arama motorlarını kullandıklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerin arama motorlarını daha çok kullanmalarının nedeni bilgiye diğer kaynaklardan daha kolay ve hızlı ulaştıklarını düşünmeleridir. Öğrencilerin bilgiye erişmek için kullandıkları ikinci ana kaynağın kütüphane kataloğu olduğu görülmektedir. Öğrencilerin bunları en etkili şekilde kullanmalarını sağlayacak gerekli eğitimin onlara verilmesi onların araştırma ödevlerini yaparken daha uygun kaynakları bulmaları ve daha kaliteli tarama yapmaları için yararlı olacaktır.

Öğrencilerin konu taraması yaparken anahtar sözcük olarak daha önceden bilgi sahibi oldukları ya da en azından adını duydukları konuları taradıkları gözlemlenmiştir. Bu durum Kuhlthau'nun Modeli'ne uygunluk göstermektedir. Çünkü Kuhlthau bir öğrenci araştırma ödevi aldığı anda konu belirlerken ilk olarak bilgi sahibi olduğu konulara göre genel bir konu belirlediklerini; eğer bir konu bulamazsa başka kaynaklara yöneldiklerini söylemektedir. Bu araştırma sürecinde de on bir öğrencinin araştıracağı konuyu belirlerken önceki bilgileri kaynak olarak seçtikleri gözlemlenmiştir. Bu konuyu niye seçtin diye sorulduğunda “hocam geçen yıl derste bu konuyu işlemiştik”, “bir arkadaşımız bu konuya yakın bir sunum yapmıştı”, veya “bu konu ilgimi çekiyor” şeklinde yanıt vermişlerdir. Bu yanıtlar öğrencilerin eski

bilgilerinin konu belirlemede önemli bir etken olduğunu göstermektedir. Öğretim üyeleri öğrencilere ödev verirken öğrencilerin ilgisine göre konu seçmelerine olanak vermelidirler. Onları konu başlıklarını seçmek zorunda bırakmamalıdır. Araştırma ödevi yapmak öğrenci için zor bir durum olduğu için öğrencinin ilgisini çekmeyecek/hoşlanmadığı bir konu seçmesi süreci daha da zor bir duruma sokacaktır.

Öğrencilerin genel konu başlığı belirledikten sonra konu sınırlandırmalarını yaparken, hipotez ve amaç belirlerken zorlandıklarının gözlenmesi de önemli bir gözlem bulgusudur. Örneğin öğrenciler araştırmacının yanına geldiklerinde “hocam konumu belirledim ama sınırlandıramadım”, “konumu sınırlandırdım amacımı yazdım ama hipotezi yazamadım” veya “hepsini yazdım kontrol eder misiniz?” şeklinde yardım istemekteydiler. Örneğin genel konu başlığı olarak “Kütüphane yerleştirme düzenleri” konusunu belirleyen bir öğrenci konuyu “Yerleştirme düzenleri ve tarihi” şeklinde sınırlandırmaya çalışmıştır. Görüş alışverişinden sonra öğrenci konusunu “Kütüphane Yerleştirme Düzenleri: İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Örneği” şeklinde değiştirmiştir.

Kütüphanelerin sosyal medyayı kullanması:
İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi örneği

Amaç: Kütüphanelerin sosyal medyayı yeterince
kullanıp kullanmadığını tespit etmek

Hipotez: Sosyal medyayı kullanan kütüphaneler
kullanıcılarına daha hızlı hizmet sağlar.

Konu: Çocuk kütüphanesinde Dermenin özellikleri :
Esenler Barış Manço Çocuk ve Halk Kütüphanesinde
Durum

Hipotez

Amaç : Aynı olduğum bu konuyu araştırmak ve incelemek

Hipotez : Çocuk kütüphanelerinin dermeleri diğer kütüph
tünlerinin dermelerinden farklıdır ve dermelerini
teknolojik gelişmelerden etkilenir.

Fotoğraf 2 ve 3: Öğrencilerin Amaç ve Hipotezlerine Örnek

Kuhlthau bilgi arama davranışını duygu, düşünce ve eylem yönüyle inceler. Yani BAS modelinde, öğrencilerin duyguları bilgi arama davranışı sürecinde olumsuzdan olumluya, etkinlikleri ise genel konu taramasından odak noktası belirlenmiş taramaya doğru geçiş yapar. Bu süreçte düşünceleri konuyu zihninde anlamlandırmak yönünde olur. Öğrenci zihninde konuyu anlamlandırmada ne kadar başarılı ise süreçte yaşayacağı olumsuz duygular o düzeyde az olur. Kuhlthau'ya göre öğrenci her bir aşamada yapılması gerekenleri yaparsa anlamlandırma işlemi sorunsuz devam eder.

Modele göre öğrenciler bir araştırma ödevini yapmaya başlarken belirsizlik duygusunu yoğun olarak yaşarlar (Modelin 1. Aşaması). Çünkü öğrencinin, konu başlığı belirleyememe, kaynak bulamama veya ödevi zamanında yetiştirememesi gibi kaygıları olabilir. Kuhlthau'ya göre bir araştırma ödevinin başlangıcında öğrencinin belirsizlik ve kaygı gibi olumsuz duyguları yaşamasının bir diğer nedeni başlarda öğrencinin henüz konu ile ilgili bilgi toplamadığı için araştırma konusunu zihninde anlamlandıramamasıdır. Bu nedenlerden dolayı öğrencinin bir araştırma ödevine başlamadan önce zihninde nasıl bir ödev yapacağı ile ilgili endişeleri vardır.

İncelemeye katılan öğrenciler, derste bir araştırma ödevi yapmaları gerektiğini öğrendikten sonra endişelendiler; dersin çıkışında hepsinin yüzünde endişe korku karışımı bir ifade vardı. Bazıları ise ne yapmaları gerektiğini bilmiyor gibi görünüyordu.

“Nasıl yapacağız, çok karmaşık görünüyor”, “benim yazmam çok kötü, benim için zor olacak”, “daha önce böyle bir ödev yapamadım” şeklinde birbirleri ile konuşuyorlardı.

Daha sonra araştırmacı on bir öğrenci ile kısa bir grup görüşmesi yapmıştır. Araştırmacı süreçte onlarla birlikte olacağını belirterek bilimsel araştırmaya giriş dersinin öneminden, daha sonraki eğitim yaşamlarında (yüksek lisans- doktora) bu dersin çok faydalı olacağından bahsetmiştir. Öğrencilerin motive oldukları ve az da olsa korku ve endişelerinin azaldığı gözlenmiştir. Ayrıca kendileri ile yapılan görüşmede, öğrenciler süreçte kendilerini zorlayan kısmın ödevi başlamak olduğunu belirtilmiştir. İlk defa ödev yapmalarını buna neden olarak belirtmişlerdir.

Ankette öğrencilere bu durumla bağlantılı olarak “Bilimsel Araştırmaya Giriş Dersi” bağlamında bir araştırma ödevi hazırlayacağımı ilk öğrendiğimde belirsizlik

duygusuna kapıldım ve biraz kaygılandım” ifadesine hangi oranda katıldıkları sorulmuştur. Öğrenciler, %100 oranında “katılıyorum” cevabı vermişlerdir. Bu durumun BAS modeli ile uyduğu görülmektedir. Yani öğrenciler araştırma ödevi aldığı anda, ödevi yapmaya başlamadan önce belirsizlik ve kaygı gibi olumsuz duyguları yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Yine Kuhlthau’ya göre öğrencinin bir araştırmaya başlarken yaşadığı olumsuz duygular, öğrencinin araştırma ödevi için genel de olsa bir konu belirlediğinde azalır (Modelin 2. aşaması). Çünkü öğrenci, genel konuyu belirlemesiyle zihninde ödevi anlamlandırmaya başlamış olur. Bu da öğrencinin kaygısını, belirsizliğini azaltır.

Gözlem aşamasında da öğrencilerin genel konu başlığı belirlediklerinde ifade ve mimiklerinden ümit, kendine güven gibi olumlu duygularının arttığı; kaygı, belirsizlik gibi olumsuz duygularının azaldığı gözlemlenmiştir. Örneğin ödev konusu belirlemek amacıyla öğrencilerle kütüphaneye gidildiğinde öğrenciler kaygılı görünüyordu. Araştırma ödevi ile ilgili kafalarında belirsizlik vardı. Kütüphaneye giderken öğrencilere belirlediğin bir konu var mı diye sorulduğunda çoğunlukla olmadığını söylüyorlardı. Araştırmacı, öğrenciler kütüphanede tarama yaparken onların yanına tek tek uğrayıp ne yaptıklarını gözlemliyordu. Öğrencilerin bazıları hiç bir konu bulamıyor bazıları ise mutlu bir şekilde alkış yaparak konu bulduklarını söylüyordu.

“Hocam, hiçbir konu bulamadım, nasıl yapacağım bilmiyorum”

“Hocam, kütüphane kataloğunu taradım ama ilgimi çeken bir konu bulamadım”

“Yaşasın, çok güzel bir konu buldum”

“Daha konu bulamadım, bu ödevi nasıl yapacağım”

Ankette, öğrencilere bu durum ile bağlantılı olarak “hangi konu hakkında araştırma yapacağımı “genel” olarak belirlediğimde kaygım biraz azaldı” ifadesine ne oranda katıldıkları sorulmuştur. Öğrenciler bu ifadeye % 64 oranıyla “katılıyorum” yanıtı vermişlerdir. Öğrenciler araştırma konusunu belirlemenin olumsuz duygularını azalttığını belirtmişlerdir. Bu bulgunun, Kuhlthau’nun Modeli ile de örtüştüğü görülmektedir.

Daha önce hiçbir araştırma ödevi yapmamalarının da yukarıda belirtilen durumda önemli bir etken olduğu düşünülmektedir. Öğrenciler için bir araştırma ödevi yapmak gözlerini kapatıp tanımadıkları bir cismi elleriyle tarif etmek gibiydi. O cisim nasıl onlar için büyük bir belirsizlik ise araştırma ödevi yapmak da her biri için öyle görünüyordu. Araştırma ödevi yapmanın değişik aşamalarından daha önce geçmediklerinden dolayı aşamalar onlar için bir soru işaretiydi. Bu belirsizlik derste işledikleri aşamayı öğrendiklerinde azalıyordu. Derste öğrenciler her hafta bir aşamayı öğreniyorlardı. Bu durum onlar için bu olumsuzluğun etkisini azaltıyordu.

Kuhlthau'ya göre konu başlığı belirledikten sonra öğrenciler konu ile ilgili bilgi bulmaya başladıkça olumsuz duyguların düzeyi azalmaya devam eder. Fakat Kuhlthau, çok fazla bilginin de öğrenci için olumlu bir durum olmadığını; aksine fazla bilginin öğrencinin belirsizlik duygu düzeyini artıran bir etmen olduğunu belirtir. Ona göre fazla bilgi, öğrencide kafa karışıklığına yol açar. Öğrenci topladığı her bilgiyi kullanacak mı?, bir kısmını kullanacaksa, kullanacağı bilgiyi neye göre seçip kullanacak?, ya da bilgi toplarken kaynağın ve bilginin ona göre kaliteli olmasına karar vermesi için ölçütleri var mı? Bütün bunlar öğrencinin fazla bilgiyle karşı karşıya kaldığında kafasının karışmasına neden olmaktadır. Özellikle günümüzde bilgi kaynaklarının bu kadar arttığı ve bu kaynaklara erişimin önceki yıllara oranla daha kolay ve hızlı olduğu düşünüldüğünde, Kuhlthau'nun belirttiği bu durumun öğrenciler için daha da zor bir durum olduğu açıktır.

Gözlem aşamasında, öğrenciler çok kaynak bulamamaktan yakınmaktaydı. Bundan dolayı fazla bilginin öğrenciler üzerindeki etkisi gözlemlenememiştir. Dolayısıyla bu bulgu, BAS modeliyle tutarlılık göstermemektedir. Öğrencilere “hangi genel konu hakkında araştırma yapacağımı genel olarak belirledikten sonra yaptığım araştırma sırasında çok fazla bilgiyle karşılaştım ve kaygılarım endişelerim biraz daha arttı” ifadesine ne oranda katıldıkları sorulmuştur. Katılımcılar bu soruya, % 27'si “katılmıyorum” ve %46'sı “ne katılıyorum ne de katılmıyorum” yanıtını vermişlerdir. Bu sonuç Kuhlthau'nun yukarıda ifade ettiği durumla örtüşmemektedir.

Kuhlthau'ya göre öğrenci konu sınırlandırmasını yaptıktan sonra bilişsel olarak daha odaklanmıştır, eylem olarak ise daha özel bilgiler arar. Yani öğrenci konuyu sınırlandırdıkça toplanacak bilgiler daha özellikli olur, konu zihninde daha netleşir ve

öğrencinin kendine güven duygusu artar ve olumsuz duygular azalır. Modele göre olumlu duyguları yaşayan öğrenci ödevi bitirme konusunda daha “*ümitlidir*”.

Bu durum bu incelemede de gözlemlenmiştir. Öğrenciler genel konu başlığı belirledikten sonra o konuda tarama yapmak için kütüphanede kaynak bulduklarında çok mutlu oluyor ve ödevi yapamama korkusu/kaygısı azalıyordu. Çünkü arayacakları kaynak daha özelliklidir. Kaynak bulmayan öğrencilerin ise kaygıları daha da artıyordu. Bazı öğrencilerin bu aşamada kaynak bulmadıklarında konu başlıklarını değiştirdikleri gözlemlenmiştir.

“Konumla ilgili kaynak buldum, çok güzel”

“Konumu baya ilgimi çekmişti, fakat kaynak bulamadım”

“Hocam, çok güzel kaynaklar buldum. Biran önce okumaya geçmek istiyorum”

Öğrenciler kaynak taraması yaparken gözlemlenen bir diğer durum öğrencilerin kaynak seçerken belli bir ölçütlerinin olmamasıdır. Anahtar sözcüğü yazdıktan sonra tarama sonuç ekranında çıkan kaynak sayısının çokluğuna göre seviniyorlardı. Genel olarak buldukları kaynağın başlığının ve içeriğinin konuları ile ilgili olmasına bakıyorlardı. Görüşmede öğrencilere, kaynak değerlendirirken ölçütlerinin olup olmadığı sorulduğunda çoğunlukla bir ölçüt söyleyebilmişlerdir. 3 öğrenci iki ölçüt söylemiştir. 2’den fazla ölçüt söyleyen öğrenci olmamıştır. Öğrencilerin belirttiği ölçütler şunlardır:

“Kaynak güvenilir mi?”, “kaynağın konuma yakın olması”, “kaynağın yazarı alanında otorite mi?”, “kaynağın içeriğine bakarım”, “kısa olan kaynağı tercih ederim”, “konunun ayrıntılı ele alınıp alınmaması” gibi.

Yukarıda ifade edilen durum ile bağlantılı olarak ankette “Araştırma konumun odak noktasını belirlerken/konu sınırlandırmamı yaparken birçok etkeni göz önüne almak zorunda kaldım. Kaynak bulabilmek, zaman unsuru, araştırma ödevinin ölçütleri gibi. Bu durum başlangıçta zorlanmama neden olsa da okuma ve (t)arama yaptıkça kendime güvenim yavaş yavaş artmaya başladı” ifadesine ne oranda katıldıkları sorulmuştur. Katılımcılar bu ifadeye % 82 oranla “katılıyorum” yanıtı

vermişlerdir. Bu bulgunun Kuhlthau'nun modeli ile örtüştüğü görülmektedir. Yani öğrenciler, sınırlandırma yaptıktan sonra duygularının azaldığını ve kendine güven gibi olumlu duygularının arttığını belirtmişlerdir.

Öğrencilere “Konumu kesin olarak sınırlandırıp ödevim ile ilgili daha ayrıntılı tarama yaptıktan sonra amacıma yönelik bilgiler toplayabildim. Bu durum güven duygumu arttırdı, belirsizlik duygumu azalttı” ifadesine ne oranda katıldıkları sorulmuştur. Katılımcılar, bu ifadeye, %82 oranla “katılıyorum” yanıtı vermişlerdir. Bu sonuç yukarıda Kuhlthau'nun ifade ettiği görüşüyle örtüşmektedir. Yani öğrenciler konu hakkında özelliği bilgiler topladıkça güven duygularının arttığını; belirsizlik ve kaygı gibi olumsuz duygularının azaldığını belirtmişlerdir.

Ayrıca, görüşmede yedi öğrenci süreçte sınırlandırma kısmında zorlandığını belirtmiştir. Anketle elde edilen bu bulgu gözlem yoluyla da elde edilmiştir. Öğrencilerin genel konu başlığı belirlerken ve konu sınırlandırması yaparken yaşadıkları kaygı, belirsizlik durumları özelliği bilgilerin toplanmaya başlaması ile azalmıştır. Öğrencilerin kaynak buldukça konuyu zihinlerinde daha da netleştirdikleri gözlemlenmiştir.

İkinci bölümde belirtildiği gibi Kuhlthau'ya göre öğrenci aşamaların birinde zorlanır ve ödevi bırakma durumuna gelirse, öğrencinin bu durumu aşmak için başkalarından yardım alması gerektiği belirtilmektedir. Kuhlthau araştırma ödevini yapmaktan vazgeçme aşamasına gelme durumunu “çıkmaza girmek (in the dip)” olarak ifade etmektedir. Kişinin bu durumdan kurtulmak için başkasından yardım alma durumunu ise “müdahale alanı (zone of intervention)” olarak adlandırmaktadır.

Görüşmede öğrencilere süreçte ödevi yapamayacakları duygusuna kapılıp kapılmadıkları sorulmuştur. Öğrencilerin yedisi “evet” yanıtı vermiştir. Ayrıca karşılaştıkları sorunları nasıl aştıkları sorulunca hepsi başkalarından yardım aldıklarını belirtmiştir. Dersin öğretim üyesi bizzat öğrencilerin aşamalardan uygun bir biçimde geçmeleri için yönlendiriyordu. Dolayısıyla sorunla karşılaştıklarında zorunlu olarak kendisine danışmak zorundaydılar. Çünkü bir sonraki aşamaya geçmek için kendisinin onayı gerekiyordu. Fakat Kuhlthau'nun yukarıda belirttiği müdahale alanı kavramı tam olarak gözlemlenememiştir. Çünkü öğrenciler araştırma sürecinde tek başına değillerdi. Bilimsel araştırma dersinde bir araştırma ödevi nasıl yapılır konusu üzerine olduğu için her hafta kendilerine süreçler açıklanmış ve örneklerle anlatılmıştır. Bir

diğer ifadeyle öğrenciler araştırma ödevlerini yaparlarken rehberlik almışlardır. Bu yüzden öğrencilerin ödevi bitiremem duygusuna kapılma nedenleri süreçle ilgili değil, sadece daha önce bir araştırma ödevi yapmamalar ile ilgili olduğu düşünülmektedir. Nitekim öğrenciler görüşmede neden sorusuna genel olarak “ilk defa bir araştırma ödevi yapmaları” olarak ifade etmişlerdir.

Görüşmede on öğrenci süreçte yardım aldıkları kişileri “hoca ve arkadaşım”, bir öğrenci ise “kütüphaneciden” şeklinde belirtmiştir. Bu bulgu, öğretim üyelerine çok iş düştüğünü göstermektedir. Kuhlthau’ya göre de öğrenci araştırma ödevi yapma aşamasında ve çıkmaza girdiği zaman öğretmeni, arkadaşı, ailesi ve kütüphaneciden yardım ister.

Gözlem aşamasında elde edilen bulgulardan biri de öğrencilerin kütüphanede tarama yaparken kütüphaneciden hiç yardım istememeleri olmuştur. Bunun nedeni araştırmacının süreçteki rolü olabilir. Çünkü öğrenciler kütüphanede bir soruları olduğunda araştırmacıya soruyorlardı. Bundan dolayı öğrenciler kütüphaneciden yardım istememiş olabilirler.

Genel olarak öğrencilerin bilgi arama davranışlarının Kuhlthau’nun BAS modeliyle örtüştüğü de görülmektedir.

SONUÇ

Bilgi davranışı, Kütüphane ve Enformasyon Bilimi alanında birey ile bilgi kaynakları arasındaki her türden ilişkiyi incelemek üzere kullanılan geniş bir kavramdır. Bu kavramın anlam sınırları içinde, “bilgi arama davranışı”, “bilgi tarama davranışı” ve “bilgi kullanımı davranışı” yer almaktadır. Bilgi arama davranışı kişinin belirli bir hedefe ulaşmak için gereksinim duyulan bilgiyi bilinçli olarak aramasını ifade ederken bilgi tarama davranışı, kişinin bilgiye erişmek için belirli bir sistemle olan her türden etkileşimini (örneğin bilgisayar faresinin kullanılması veya bir bağlantıya tıklama) veya entelektüel seviyede (örneğin Boolean tarama stratejisini kullanma) ve bulunan iki kaynaktan birini seçme veya kaynak hakkında değerlendirme yapma gibi zihinsel etkinliklere gönderme yapar. Bilgi kullanımı sonucunda ise bireyin bilgi durumunda ve kapasitesinde bir değişiklik meydana gelir (Wilson, 2000).

Kullanıcıların bilgi arama davranışlarını incelemek alanımızın temel araştırma konularından biri olmuştur; fakat yaklaşık olarak 1950’lilerin ortalarından sonra başlayan bilgi arama davranışı araştırmalarının önemi günümüzde daha da artmıştır. Çünkü gelişen teknoloji ile birlikte insanların bilgi arama davranışları da değişmektedir. Örneğin bilgisayarın yaygın olarak kullanılmaya başlanması ve internetin gelişmesi birçok disiplinde insanların bilgi davranışında değişimlere yol açmıştır. İnternet, evde sağlık sorunu ile ilgili bilgi almak için veya mağazaya gitmeden ürün almak için kullanılmaya başlanmıştır. Yine insanlar boş zamanları değerlendirmek, öğretmenler ders materyallerini zenginleştirmek, öğrenciler sınava yönelik çalışmalarını desteklemek için interneti kullanmaktadırlar. Kısaca, teknolojik gelişmeler insanların bilgiyi nasıl aradıklarını belirleyici etmen olmuştur. Bu nedenle kullanıcıların bilgi arama davranışlarını incelemek için yapılan çalışmalara her zamankinden daha fazla gereksinim duyulmaktadır. Kullanıcıların bilgi arama davranışları göz önünde bulundurularak örgütlenen kütüphane hizmetleri onların bilgi gereksinimlerini karşılamada daha başarılı olunmasına yol açacaktır ya da öğrencilerinin bilgi arama davranışları hakkında bilgisi olan üniversite öğretim üyeleri ya da kütüphaneciler öğrencilerine araştırma ödevi verildiğinde onları daha etkili yönlendirebilecekler; onların akademik niteliklerine katkı sağlayacaklardır. Böylece, birçok çağdaş ülkede olduğu gibi lisans eğitiminin dersliklerin dışında da devam

etmesi sağlanmış olacaktır. Bu nedenle, öğrencilerin bilgi ihtiyacını ve bilgi arama davranışlarını bilmek onların araştırma faaliyetlerini destekleyecek stratejiler ve uygulamalar geliştirmek için yaşamsal öneme sahiptir (Dilek-Kayaoğlu,2014)

Türkiye’de üniversiteden önce öğrencilerin araştırma alışkanlıklarının çok gelişmediği gerçeği yadsınamaz. Bundan dolayı lisans öğrenimi bilimsel araştırmaların yapılmaya başlandığı dönemdir denebilir. Öğrenciler niversite birinci sınıftan itibaren araştırma devi yapmaya başlar ve akademik yaşamları boyunca araştırma onların çalışmalarının önemli bir bölümünü işgal eder ya da etmelidir. Bir diğer ifadeyle araştırma devi yapmak ğrenci olmanın gereklerinin başında gelir. devi yapmak için nasıl bilgi toplayacağını ve analiz edeceğini bilmek bir öğrencinin sahip olması gereken temel becerilerdendir. Üniversite ğrencilerinin bilgi arama davranışlarının bilinmesi onların akademik niteliklerinin geliştirilmesi için önemlidir.

İnsanların bilgi arama davranışını tanımlayan/açıklayan birçok model geliştirilmiştir. Bu modellerin bazıları genel bazıları da doktorlar, mühendisler gibi belirli bir grup kullanıcı için tasarlanmıştır. Bir model, karmaşık bir sürecin kolay anlaşılmasını sağlar. Kuhlthau’nun modeli öğrencilerin araştırma sürecindeki bilgi arama davranışlarını ele alan bir modeldir. Kuhlthau’dan önceki araştırmalar, kullanıcıların duygusal yönüne çok vurgu yapmamaktaydı. Bu modeli diğer modellerden ayıran en önemli yanı kullanıcıların duygusal yönüne ağırlık vermesidir. Model kullanıcıların bilgi arama davranışını duygu, düşünce ve eylem yönüyle 6 aşamada açıklar. Her bir aşamada yapılması gereken görevler vardır. Modele göre kişi bir araştırma devi yapma sürecinde olumlu olumsuz birçok duygu yaşar. Bu duygular kişinin bu görevleri yapıp yapmamasına göre olumlu ya da olumsuz olur. Süreç sonunda kişi devi yaparsa kendine güven duygusu yaşar; devi yapamazsa hayal kırıklığı duygusu yaşar. Kişinin düşüncesi başta net değildir. Araştırma sürecinde konunun belirlenip sınırlandırılmasıyla birlikte aranan bilgiler daha özellikli/amaca uygun olur. Böylece kişinin düşüncesi süreç sonuna doğru netleşerek devam eder. Kişinin eylemleri ise başta genel konu taraması yönünde iken süreç sonuna doğru aynı nedenden ötürü özellikli bilgi taraması şeklinde devam eder.

Bu alışmada İstanbul Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü 2. sınıf ğrencilerinin bilgi arama davranışları ve bu davranışların Kuhlthau Modeli ile tutarlılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Bu incelemeyi gerçekleştirmek üzere

etnografik araştırma yöntem seçilmiştir. Bu yöntemin seçilme nedeni insan davranışlarını ve nedenlerini en iyi şekilde anlama olanağı sunmasıdır. Diğer alan çalışmalarından farklı olarak bu yöntemde araştırmacı insanları sadece gözlemlemez, onların yaşamlarına dâhil olarak onlar gibi düşünmeye, olaylara onların bakış açısıyla bakmaya çalışır.

Araştırmaya ikinci sınıf öğrencilerinden gönüllü olan on bir öğrenci katılmıştır. İncelenen öğrenci sayısının az tutulmasının nedeni, araştırmacının amaçları doğrultusunda verileri daha derinlemesine ve ayrıntılı toplamak ve analiz etmek istenmesidir. Araştırmanın yöntemi olan etnografik tasarım da zaten bu amaçla tercih edilmiştir. Bu yöntemde incelenen kişi sayısı az da olsa onları derinlemesine incelemek olanaklıdır. Araştırma kapsamında, Bilimsel Araştırmaya Giriş dersinde araştırma ödevi yapmak zorunda olan on bir öğrenci, Eylül-Aralık döneminde ödevi yapma aşamasında derste, ders dışında üniversitede ve İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi'nde gözlemlenmiştir. Ayrıca incelemeye katılan öğrencilerle 3 görüşme ve 1 anket yapılmıştır. Zaman probleminde dolayı öğrenciler yazma aşamasına kadar incelenmiştir.

Öğrencilerin ödev yapma aşamasında, en çok tarama motorunu ve internet kaynaklarını kullandıkları görülmüştür. Öğrenciler tarama motoru olarak “Google’ı” tercih etmişlerdir. Ayrıca, öğrencilerin tek başlarına kütüphane hizmetlerini kullanma becerilerinin olmadığı, karşılaştıkları problemleri başkalarından yardım isteyerek aştıkları, en çok yardımı dersin öğretim üyesi ve arkadaşlarından istedikleri bulgulanmıştır.

Elde edilen en çarpıcı bulgulardan biri de öğrencilerin daha önce bir araştırma ödevi yapmamalarıdır. Bundan dolayı öğrencilerin araştırma ödevi yaparken zorlandıkları gözlemlenmiştir. En çok zorlandıkları kısım olarak “başlamak”, “konu bulmak”, “konu sınırlandırmak” ve “zaman yönetimi” olarak ifade etmişlerdir. Burada ortaöğretim ve lise eğitiminin gözden geçirilmesi gerektiği açıkça görülmektedir. Öğrencilere üniversiteye gelene kadar araştırma ödevinin nasıl yapıldığının öğretilmesi ve birçok ödev verilerek öğrencilerin üniversiteye yeterli birikim ile gelmelerinin sağlanmasının yararlı olacağı düşünülmektedir. Üniversite de ise öğrencilerin araştırma becerilerinin gelişmesi için öğretim üyeleri ve üniversite kütüphanecileri ortak bir program yapmalıdırlar. Üniversite birinci sınıfta (Türk Dili

ve Edebiyatı, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi gibi), kütüphane hizmetleri kullanımı ve araştırma ödevi yapma bilgilerinin öğretileceği zorunlu dersler koyulmalıdır.

Çalışmada elde edilen bir diğer bulgu öğrencilerin bir kaynağa eriştiklerinde o kaynağı değerlendirirken ikiden fazla ölçütlerinin olmamasıdır. Ölçütlerini “yazarın alanında otorite olması” ve “konuma yakın olması”, “içeriğinin ayrıntılı ele alınması”, “kaynağın güvenilir olması” şeklinde ifade etmişlerdir. Dolayısıyla özellikle internet kaynaklarını değerlendirme konusunda bilgilendirilmelidirler.

Öğrencilerin bilgi arama davranışlarının Kuhlthau modeliyle genel olarak örtüştüğü görülmüştür. Öğrenciler modelin belirtilen aşamalarından geçmişlerdir. Modelde belirtilen duyguları yaşadıkları görülmüştür. Örneğin öğrencilerin tamamının araştırma ödevine başlamadan önce belirsizlik ve kaygı duygularını yaşadıkları gözlemlenmiştir. Ayrıca öğrenciler genel konu başlığı belirlemede ve sınırlamada zorlanmıştır. Kuhlthau’nun görüşüne paralel olarak araştırma sonunda öğrencilerin duygusu olumsuzdan olumluya, düşünceleri net olmayandan nete, eylemleri genel bilgi aramasından özellikli bilgi araması yönüne geçiş yapmıştır. Sadece modelde belirtilen “fazla bilgi öğrencinin belirsizlik duygusu artırır” görüşüne ters yönde bir bulgu edinilmiştir.

Sonuç olarak, öğrencilerine araştırma ödevi veren öğretim üyeleri öğrencilerin üniversiteye gelene kadar bilgi okuryazarlığı becerilerinin gelişmediğini göz önünde bulundurarak onlara temel becerileri öğretmelidir. Ayrıca öğrencilerin bu süreçte yaşayacağı bilişsel durumun yanında duygusal yönlerini de dikkate alarak ödev yapma sürecini öğrenciler için kolaylaştırma yollarını aramalıdır. Lisans eğitimi ve öğretiminde Bilimsel Araştırmaya Giriş, Bilimsel Araştırma Yöntemleri ya da başka adlarla verilen derslerde elde edilen temel becerilerin diğer derslerde benzer ödevler verilerek desteklenmesi bu becerilerin kazanılmasında pekiştirici olacaktır. Bu anlamda, çağdaş ve nitelikli eğitimi önemseyen öğretim üyelerine ve kütüphanecilere ve onlara ortam yaratacak yöneticilere çok iş düşmektedir.

Kaynakça

- Ansari, M.N.: 2010 "Information Seeking Behavior Models: A Review", **Pakistan Library & Information Science Journal**, 39/4, 3-16.
- Asher, A., Miller, S.: 2012 "So You Want to Do Anthropology in Your Library? Or A Practical Guide to Ethnographic Research in Academic Libraries", (Çevrimiçi) <http://www.erialproject.org/wp-content/uploads/2011/03/Toolkit-3.22.11.pdf>, 13 Haziran 2014.
- Bates, J.M.: 2010 "Information Behavior", **Encyclopedia of Library and Information Sciences**, 3, 2381-2391.
- Beheshti, J., Cole, C., Dhary, A., Lamoureux, I.: 2014 "Tracking Middle School Students' Information Behavior Via Kuhlthau's ISP Model: Temporality", (Çevrimiçi) <http://www.onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/as.23230/pdf>, 9 Kasım 2014.
- Blum, S.D.: 2009 **My Word!: Plagiarism and College Culture**, Cornell University Press, New York.
- Bronstein, J.: 2014 "The Role of perceived Self-Efficacy in the Information Seeking Behavior of Library and Information Science Students", **The Journal of Academic Librarianship**, 40/2, 101-106.

- Brown, L.: 2009 "Using An Ethnographic Approach To Understand The Adjustment Journey Of International Students at A University In England", **Advances in Culture, Tourism and Hospitality Research**, 3, 101-141.
- Carlsson, H., Hanell, F. ve Lindh, K.: 2013 "Exploring Multiple Spaces And Practices: A Note On The Use Of Ethnography in Research in Library And Information Studies", **Proceedings of the Eighth International Conference on Conceptions of Library and Information Science**, Copenhagen, Denmark, 19-22 August, 2013.
- Case, D.O.: 2007 **Looking for Information: A Survey of Research on Information Seeking, Needs, and Behavior**, 2nd ed., London, Elsevier.
- Choo, C.W., Detlor, B., Turnbull, D.: 2000 **Web Work: Information Seeking and Knowledge Work on the World Wide Web**, New York, Springer.
- Choo, C.W., Detlor, B., Turnbull, D.: 2007 **Web Work: Information Seeking And Knowledge Work On The World Wide Web**, 3th ed., New York, Springer Science Business Media, B.V.
- Chowdhury, S., Gibb, F.: 2009 "Relationship Among Activities And Problems Cousing Uncertainty In Information Seeking And Retrieval", **Journal of Documentation**, 65/3, 470-499.

Cole, C., Behesthi, J., Large, A., Lamoureux, I., Abuhimed, D., AlGhamdi, M.: 2013
“Seeking information for a middle school history project: The concept of implicit knowledge in the students' transition from Kuhlthau's Stage 3 to Stage 4”, **Journal of the American Society for Information Science and Technology**, 64/3, 558-573.

Cole, C., Behesthi, J., Large, A., Lamoureux, I., Abuhimed, D., AlGhamdi, M.: 2013
“Tracking Middle School Students' Information Behavior Via Kuhlthau's ISP Model: Temporality”, (Çevrimiçi),
<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/asi.23230/abstract#>, 12 Kasım 2014.

Crabtree, A.:1997
“The contribution of ethnomethodologically-informed ethnography to the process of designing digital libraries”, **DL '97 Proceedings Of The Second ACM International Conference On Digital Libraries**, 221-228.

Crabtree, A.:2000
“Ethnomethodologically Informed Ethnography and Information System Design”, (Çevrimiçi)
<https://www.ideals.illinois.edu/bitstream/handle/2142/31303/ethno-jasis-2000.pdf?sequence=2>, 9 Kasım 2014.

Derviş, H.: 2014
“Türkiye' de nanoteknoloji yayılımının değerlendirilmesi: Bir sosyal ağ analizi yaklaşımı” Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

- Dilek-Kayaoğlu, H.: 2014 “Information-Seeking Behaviour of Undergraduate, Graduate and Doctoral Students: A Survey of the University of Istanbul, Turkey”, Challenges of Information Management Beyond the Cloud: 4th International Symposium on Information Management in a Changing World, IMCW 2013, Limerick, Ireland, September 4-6, 2013. Revised Selected Papers içinde: Gathegi, J.N., Tonta, Y., Kurbanoglu, S., Al, U. (editörler). 2014, Volume 423, 2014, pp 123-136. ISBN (e-Book) 978-3-662-44412-2.
- Ellis, D.: 1989 “A Behavioural Model For Information Retrieval System Design” Journal of Information Science, 15/4-5, 237-247.
- Emerson, R.M., Fretz, I.R., Shaw, L.L.: 2008 **Bütün Yönleriyle Alan Çalışması**, Ankara, Birleşik Yayınları.
- Fainburg, L.I.: 2009 “Information Seeking And Learning: A Comparison of Kuhlthau's Information Seeking Model and John Dewey's Problem Solving Model”, **New Library World**, 110/9, 457-466.
- Fife, W.: 2005 **Doing Fieldwork**, New York, Palgrave Macmillan.
- Forsythe, D. E.: 1998 “Using Ethnography To Investigate Life Scientists' Information Needs”, **Bull Med Libr Assoc**, 86/3, 402–409.

- Foster, N.F., Gibbons, S.: **Studying Students: The Undergraduate Research Project at the University of Rochester**, Chicago, American Library Association. 2007
- Genzuk, M.: 2003 “A Synthesis of Ethnographic Research”, (Çevrimiçi) http://www.bcf.usc.edu/~genzuk/Ethnographic_Research.html, 22 Ekim 2014.
- Goodman, V.D.: 2011 “Applying Ethnographic Research Methods in Library and Information Settings”, **Libri**, 61, 1-11.
- Hammersley, M., Atkinson, P.: 2007 “**Ethnography: Principles in Practice**”, 2nd ed., Oxon, Tavistock.
- Hartel, J.: 2010 “Managing Documents At Home For Serious Leisure: A Case Study Of The Hobby Of Gourmet Cooking”, **Journal Of Documentation**, 66/6, 847-874.
- Holland, D.C.: 1990 **Educated in Romance: Women, Achievement, and College Culture**, Chicago Library Of Congress Cataloging, Chicago.
- Hyldegard, J.: 2004 “Collaborative Information Behaviour—Exploring Kuhlthau’s Information Search Process Model In A Group-Based Educational Setting”, **Information Processing and Management**, 42/1, 276-298.

- Isbell, D., Kammerlocher, L. , : 1998 “Implementing Kuhlthau: A new Model for Library and Reference Instruction”, *Reference Services Review*, Vol. 26/3-4, 33-44.
- Järvelin, K., Wilson, T.D.: 2003 “On Conceptual Models For Information Seeking And Retrieval Research”, (Çevrimiçi) <http://www.informationr.net/ir/9-1/paper163.html>, 10 Kasım 2014.
- Karakaş, S.: 1999 “Üniversite Kütüphanesi Kullanıcılarının Beklentileri ve Kullanıcı Tatmini”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, 39/1.2, 57-66.
- Karasar, N.: 2005 **Bilimsel araştırma yöntemi**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım.
- Khoo, M., Rozaklis, L., Hall, C.: 2012 “A Survey of the Use of Ethnographic Methods in the Study of Libraries and Library Users”, **Library and Information Science Research**, 34, 82-91.
- Korobili, S., Malliari, S., Zapounidou, S.: 2011 “Factors that Influnce Information-Seeking Behavior: The Case of Greek Graduate Studetns”, **The Journal of Academic Librarianship**, 37/2, 155-165.
- Kracker, J., Wang, P.: 2002 “Research Anxiety And Students' Perceptions Of Research: An Experiment. Part II. Content Analysis Of Their Writings On Two Experiences”, **Journal of the American Society for Information Science and Technology**, 53/4, 295-307.

- Kracker, J.: 2002 "Research Anxiety And Students' Perceptions Of Research: An Experiment. Part I. Effect Of Teaching Kuhlthau's ISP Model", **Journal of the American Society for Information Science and Technology**, 53/4, 282-294.
- Krikelas, J.: 1983 "Information Seeking Behavior: Patterns and Concepts chart", **Drexel Library Quarterly**, 5-20.
- Kuhlthau, C. C.: 1991 "Inside the Search Process: Information Seeking From the User's Perspective", **Journal Of The American Society For Information Science**, 42/5, 361-371.
- Kuhlthau, C. C.: 1999 "The Role of Experience in the Information Search Process of an Early Career Information Worker: Perceptions of Uncertainty, Complexity, Construction and Sources", **Journal Of The American Society For Information Science**, 50/5, 399-412.
- Kuhlthau, C.C.: 2001 "Information Search Process Of Lawyers: A Call For 'Just For Me' Information Services", **Journal of Documentation**, 57/1, 25-43.
- Kuhlthau, C.C.: 2004 **Seeking Meaning: A Process Approach To Library And Information Services**, 2.bs., London, Westport.

- Kuhlthau, C. C. : 2007 "Information Search Process", (çevrimiçi) <https://comminfo.rutgers.edu/~kuhlthau/docs/ELIS%203E.pdf>, 12 Ekim 2013.
- Kuhlthau, C.C., Heinström, J., Todd, R.J.: 2008 "The 'Information Search Process' Revisited: Is The Model Still Useful?", (Çevrimiçi) <http://www.informationr.net/ir/13-4/paper355.html>, 9 Kasım 2014.
- LeCompte, M.D., Schensul, J.J.: 1999 **Designing and Conducting Ethnographic Research**, New York, Almatira.
- Lundh, A.: 2010 "Studying Information Needs as Question-Negotiations in an Educational Context: A Methodological Comment", (Çevrimiçi), <http://eric.ed.gov/?id=EJ912753>, 15 Ekim 2014.
- Millen, D.R.: 2000 "Rapid Ethnography: Time Deepening Strategies For HCI Field Research", **AT&T Labs Research**, 280-286.
- Moffatt, M.: 1989 **Coming of Age in New Jersey: College and American Culture**, Rutgers , Newyork.
- Moskina, V.: 2013 "Information Seeking Behaviour Of National Minorities' Secondary School Students For Scientific Research Purposes", (Çevrimiçi) <http://www.library.ifla.org/69/>, 10 Kasım 2014.
- Murchison, J. M.: 2010 **Ethnography Essentials: Designing, Conducting, And Presenting Your Research**, CA: Jossey-Bass, San Francisco.

- Nahl, D.: 1998 “Ethnography of Novices' First Use of Web Search Engines Affective Control in Cognitive Processing”, **Internet Reference Services Quarterly**, 3/2, 51-72
- Nicholas, D., Rowlands, I., ve Williams, P.: 2010 **The Google Generation**, Chandos Publishing, 2nd ed., New York.
- Onuoha, U.D., Obiako, A.N.: 2013 “Comparative analysis of information seeking behaviour among students of Babcock University, Nigeria”, **Journal of Research & Method in Education**, 2/2, 1-6.
- Önal, İ.: 2008 “Türkiye’de Gazetecilerin Bilgi Gereksinimlerinin ve Arama Davranışlarının Değerlendirilmesi”, **Bilgi Dünyası**, 9/2, 286-314.
- Özel, N., Çakmak, T.: 2011 “Çevrimiçi Kütüphane Kataloglarına Yönelik Kullanıcı Beklentileri: Ankara Üniversitesi ve Hacettepe Üniversitesi Kütüphaneleri Örneği”, **Bilgi Dünyası**, 12/1, 30-45.
- Pickard, E., Logan, F.: 2013 “The Research Process and the Library: First-Generation College Seniors vs. Freshmen”, **College & Research Libraries**, 74/4, 399-415.
- Polat, C.: 2005 “Üniversite Öğrencilerinin Bilgi Okuryazarlığı Becerilerindeki Zorlanma Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma”, **Türk Kütüphaneciliği**, 19/4, 408-431.

- Reeves, S., Kuper, A., “Qualitative Research Methodologies”, **BMJ**, 337, Hodges, D.B.: 2008 512-514.
- Reilly, K.O.: 2005 **Ethnographic Methods**, Oxon, Routledge.
- Reitz, J.M.: 2004 **Dictionary for Library and Information Science**, Santa Barbara, Libraries Unlimited.
- Snadstrom, A.R., Snadstrom, P.E.: 1995 “The Use And Misuse Of Anthropological Methods In Library And Information Science Research”, **The Library Quarterly**, 4/1, 161-199.
- Seadle, M.: 2000 “Project Ethnography: An Anthropological Approach To Assessing Digital Library Services”, **Library Trends**, 49/2, 16-37.
- Sundin, O.: 2011 “Debating Credibility: The Shaping Of Information Literacies In Upper Secondary School”, **Journal of Documentation**, 67/4, 675-694.
- Uçak, Ö.N.: 1997 **Bilim Adamlarının Bilgi Arama Davranışları Ve Bunları Etkileyen Nedenler**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Uçak, Ö.N.: 1997 “Bilgi Gereksinimi ve Bilgi Arama Davranışı”, **Türk Kütüphaneciliği**, 11/4, 315-325.
- Uçak, Ö. N., Güzeldere, Ş.O.: 2006 “Bilişsel Yapının ve İşlemlerin Bilgi Arama Davranışı Üzerine Etkisi”, **Türk Kütüphaneciliği**, 20/1, 7-28.

- Ulusoy, Y.: 2006 **Eğitim Yönetimi, Teftişi, Ekonomisi Ve Planlaması**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Weiler, A.: 2004 “Information-Seeking Behavior in Generation Y Students: Motivation, Critical Thinking, and Learning Theory”, **The Journal of Academic Librarianship**, 31/1, 46-53.
- Whitmire, E.: 2002 “Disciplinary Differences And Undergraduates' Information-Seeking Behavior”, **Journal of the American Society for Information Science and Technology**, 53/8, 631-638.
- Wilson, T. D.: 1999 “Models in Information Behaviour Research”, **The Journal of Documentation**, 55/3, 249-270.
- Wilson, T.D.: 2000 “Human Information Behavior”, **Information Science**, 3/2, 50-55.
- Wilson, T.D.: 2010 “Fifty Years of Information Behaviour Research”, **Bulletin**, 36/3, 27-34.

EK 1. GÖRÜŞME SORULARI

1. Araştırma konunuz ne? Neden bu konuyu seçtiniz? Önceden konu ile ilgili bilginiz var mıydı?
2. Daha önce hiç bilimsel bir araştırma ödevi yaptınız mı? Yaparken yaşadığınız duygularınızı anlatır mısın?
3. Genel olarak hangi konu hakkında araştırma yapacağınıza karar verirken temel danışma kaynaklarına yöneldiniz mi? Ansiklopedi vb. gibi
4. Seçtiğiniz genel konuyu sınırlandırmak için kütüphane çalışması yaptınız mı?
5. Bu aşamada zorlandınız mı?(Seçtiğiniz genel konuyu sınırlandırmak için çalışma yaparken).
6. Yayın taraması yaparken hangi kaynağı kullandınız?
 - a. Tarama motoru (Google gibi,)
 - b. Kütüphanedeki e-kaynaklar ve veri tabanları
 - c. Kütüphanedeki basılı kaynaklar
 - d. Wikipedia
 - e. Diğer belirtiniz.....
7. Web üzerinde ya da kütüphanede tarama yaparken kullandığınız bir tarama yöntemi var mı? (Boolean? Subject Browsing, Keyword Search)
8. Araştırma amaçlı olarak WWW mi yoksa kütüphane kaynaklarını mı daha sık kullandınız?
9. Web üzerinden eriştiğiniz bir kaynağının kalitesini/niteliğini değerlendiriyor musunuz? Ölçütünüz var mı?

10. Kendinizi World Wide Web’i mi yoksa kütüphane kaynaklarını mı kullanırken daha rahat hissediyorsunuz?
11. Kütüphane kaynaklarını ve hizmetlerini kullanırken yardıma gereksinim duyuyor musunuz?
12. En çok yardımı kimden alıyorsunuz? (Dersin hocası, kütüphaneciler, arkadaşlarım, ailem, diğer)
13. Araştırma sürecinde en zorlandığınız kısım hangisidir
- Başlamak
 - Konu bulmak
 - Konu sınırlandırmak
 - Tarama yapmak
 - Web de bulduğum bir kaynağın güvenilir olup olmadığına karar vermek
 - Not almak
 - Dipnot vermek
 - Zaman yönetimi
14. Karşılaştığınız sorunları nasıl aştınız?

EK 2. KUHTLHAU’NUN BİLGİ ARAMA SÜRECİ MODELİ'NE İLİŞKİN DUYGULAR

Bu anket, lisans öğrencilerinin bilgi arama davranışlarını incelemek amacıyla, bilimsel yöntemlerle hazırlanmıştır. Anket sonuçları, sadece hazırlanan yüksek lisans tezinde kullanılacaktır. İlginiz ve zaman ayırdığınız için teşekkür ederim.

Yusuf İLHAN

1.”Bilimsel Araştırmaya Giriş” dersi bağlamında bir araştırma ödevi hazırlayacağımı ilk öğrendiğimde belirsizlik duygusuna kapıldım ve **biraz** kaygılandım. (Ödevi yapabilecek miyim?, Kaynak bulabilecek miyim? Zamanında yetiştirebilecek miyim?)

☐ **Katılıyorum** ☐ **Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum** ☐ **Hiç Katılmıyorum**

2. Hangi konu hakkında araştırma yapacağımı “genel” olarak belirlediğimde kaygım **biraz** azaldı.

☐ **Katılıyorum** ☐ **Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum** ☐ **Hiç Katılmıyorum**

3. Hangi genel konu hakkında araştırma yapacağımı genel olarak belirledikten sonra yaptığım araştırma sırasında çok fazla bilgiyle karşılaştım ve kaygılarım endişelerim **biraz** daha arttı.

☐ **Katılıyorum** ☐ **Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum** ☐ **Hiç Katılmıyorum**

4.Araştırma konumun odak noktasını belirlerken / konu sınırlandırmamı yaparken birçok etkeni göz önüne almak zorunda kaldım. Kaynak bulabilmek, zaman unsuru, araştırma ödevinin ölçütleri gibi. Bu durum başlangıçta zorlanmama neden olsa da okuma ve (t)arama yaptıkça kendime güvenim yavaş yavaş artmaya başladı.

☐ **Katılıyorum** ☐ **Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum** ☐ **Hiç Katılmıyorum**

5.Konumu kesin olarak sınırlandırıp ödevim ile ilgili daha ayrıntılı tarama yaptıktan sonra amacıma yönelik bilgiler toplayabildim. Bu durum güven duygumu arttırdı, belirsizlik duygumu azalttı.

☐ **Katılıyorum** ☐ **Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum** ☐ **Hiç Katılmıyorum**